МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Петренко Віталій Олександрович

УДК 342.951

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СФЕРИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ В.О. Петренко

Науковий керівник: **Вітвіцький Сергій Сергійович,**
доктор юридичних наук, професор

Кропивницький – 2026

АНОТАЦІЯ

Петренко В.О. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2026.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому сформовано адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні з урахуванням трансформації національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, євроінтеграційних зобов'язань держави та особливостей функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану

У роботі здійснено періодизацію становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні з виокремленням таких етапів: початковий (сер. XIX ст. – поч. XX ст.) – зародження організованих форм страхування; радянський (1917–1991 рр.) – одержавлення страхування та підпорядкування його командно-адміністративному контролю; незалежний (1991–2000 рр.) – демонополізація страхової справи й формування національного страхового ринку; інституційно-регуляторний (2001–2010 рр.) – інтеграція страхування у систему ринків фінансових послуг і запровадження реєстраційно-ліцензійних та контрольних процедур; євроінтеграційний (2010–2020 рр.) – розвиток ризик-орієнтованого нагляду та наближення до стандартів ЄС; воєнний (2021 р. – дотепер) – оновлення страхового законодавства, передача регулювання НБУ та посилення адміністративно-превентивного реагування на воєнні ризики.

Сформований науковий підхід до розуміння адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування як комплексного механізму

спрямованого на ідентифікацію та мінімізацію ризиків, моніторинг ринку страхових послуг, посилення прозорості діяльності страховиків, забезпечення їх платоспроможності й фінансової стійкості, захист прав споживачів страхових послуг, запобігання правопорушенням з урахуванням умов воєнного стану та трансформації регуляторної ролі НБУ. Надано поняття адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування як врегульованої правовими нормами діяльності уповноважених суб'єктів публічного адміністрування, спрямованої на формування та реалізацію правового режиму стабільного, прозорого й доброчесного функціонування страхового ринку, захист прав споживачів страхових послуг, підтримання платоспроможності страховиків та запобігання правопорушенням у цій сфері.

Запропоновано наукове бачення безпекових функцій страхування: запобіжної – недопущення або мінімізація страхових ризиків і пов'язаних із ними правопорушень; відновлювальної – компенсація втрат страхувальників у разі настання страхового випадку; зберігальної – використання страхових платежів як засобу фінансового нагромадження; контрольної – цільове акумулювання страхових платежів у страхових фондах та їх використання лише у визначених випадках уповноваженими суб'єктами; інвестиційної – розміщення страховиками тимчасово вільних коштів страхових фондів у цінні папери, банківські депозити та інші дозволені фінансові інструменти.

Здійснено систематизацію правопорушень у сфері страхування за об'єктами адміністративно-правової охорони, зокрема виокремлено: порушення законодавства у сфері соціального та пенсійного страхування (ст. 165-1, 165-4, 165-5 КУпАП); перешкоджання діяльності органів контролю (ст. 188-23 КУпАП); порушення обов'язку щодо наявності страхування під час керування транспортним засобом (ст. 126 КУпАП); порушення порядку надання фінансових послуг страховими компаніями (ст. 163-5 КУпАП), що дозволило розглядати страхові делікти як різнорівневі посягання на фінансову дисципліну, контрольну діяльність держави, права споживачів і стабільність небанківського фінансового сектору.

Охарактеризовано державно-правове регулювання безпеки сфери страхування як комплекс правотворчих, регуляторних, наглядових, превентивних заходів держави щодо встановлення правових засад організації, функціонування та припинення діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших учасників ринку страхування, у межах якого НБУ за допомогою адміністративно-правових форм і методів забезпечує безпеку та стабільність страхового ринку в умовах воєнного стану, фінансової нестабільності, кіберризиків, платоспроможність страховиків, належне виконання ними зобов'язань за договорами страхування та захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг.

Здійснено теоретико-правовий підхід до адміністративно-правового регулювання сфери страхування, що охоплює: порядок створення, авторизації, реєстрації та ліцензування страховиків і страхових посередників; вимоги і обмеження щодо здійснення страхової та перестрахової діяльності, формування технічних резервів, забезпечення платоспроможності, системи управління та ринкової поведінки; нагляд, застосування коригувальних заходів; запобігання порушенням, мінімізацію ризиків страхової діяльності, забезпечення належного захисту прав клієнтів.

Надано наукове розуміння реєстрації (забезпечує офіційну ідентифікацію легітимних учасників ринку, відкритість інформації та передумови державного нагляду) та ліцензування (виконує функцію вхідного контролю, мінімізує ризик допуску до страхової діяльності фінансово неспроможних, непрозорих або недобросовісних суб'єктів та включає: видачу ліцензії або відмову в її видачі; постліцензійний контроль за додержанням страховиком ліцензійних умов, платоспроможністю, технічними резервами, прийнятними активами, ринковою поведінкою та здатністю виконувати зобов'язання за договорами страхування, з урахуванням умов воєнного стану) як взаємопов'язаних методів адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку.

Обгрунтована доцільність розподілу системи контролю сфери страхування за суб'єктом здійснення на державний, внутрішній, аудиторський, громадський і судовий; часом – попередній, поточний і наступний; змістом – фінансовий, пруденційний, організаційний, правовий, інформаційний, споживчий і технологічний; нагляду за сферою страхування, що охоплює: пруденційний нагляд, який реалізується у формах безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок; нагляд за ринковою поведінкою страховиків і страхових посередників; нагляд на консолідованій основі. У свою чергу, систему державного контролю за сферою страхування складає: загальнийконтроль за додержанням законодавства у сфері страхування; спеціальний контроль НБУ; міжвідомчий контроль, що здійснюється у взаємодії НБУ, Антимонопольного комітету України, органів фінансового моніторингу, податкових та інших компетентних органів; поточний контроль за платоспроможністю страховиків, технічними резервами, прийнятними активами, системою управління та ринковою поведінкою; підсумковий контроль за виконанням коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу та рішень НБУ.

Визначено стратегічні напрями адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування з перспективою їх практичної реалізації у межах Концепції розвитку страхового ринку України до 2035 року, що охоплюють ліцензування, реєстрацію, забезпечення платоспроможності страховиків, формування технічних резервів і гарантійних механізмів, фінансову стійкість, контроль, нагляд, інспектування, аудит, інформатизацію та цифровізацію з використанням кібертехнологій, штучного інтелекту (GenAI), аналітики великих даних і розвитком професійних компетентностей працівників страхового ринку, реалізація яких спрямована на підвищення прозорості, стабільності й довіри до страхового ринку та забезпечення ефективного захисту інтересів споживачів страхових послуг.

Запропоновані рекомендації щодо запровадження ризик-орієнтованого підходу до адміністративного припинення порушень у сфері страхування, який

поєднує зупинення або обмеження окремих операцій страховика, тимчасову заборону укладення нових договорів, відкликання ліцензії, виключення з реєстрів, віднесення страховика до категорії неплатоспроможних та ліквідацію страховика із сучасними цифровими інструментами фінансового моніторингу (технології SupTech – наглядові, RegTech – регуляторні), стандартами FATF, AML/CFT-платформами, штучним інтелектом та OSINT-аналітикою, що сприятиме оперативній нейтралізації загроз і зміцненню безпеки страхового ринку в умовах воєнного стану.

***Ключові слова*:** страхування, страхова група, страхові послуги, небанківська фінансова установа, безпека сфери страхування, адміністративно-правові засади, адміністративно-правове забезпечення, реєстрація, ліцензування, контроль, нагляд, правопорушення, запобігання, попередження, припинення.

SUMMARY

Petrenko, V.O. Administrative and legal foundations for ensuring security in the insurance sector in Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

Dissertation for the degree of candidate of legal sciences in the specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information Law. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2026.

The dissertation is one of the first comprehensive monographic studies in Ukraine to set out the administrative and legal foundations for ensuring the security of the insurance sector in Ukraine, taking into account the transformation of national legislation in line with international standards, the state's European integration commitments and the specific features of the insurance market's operation under martial law.

This paper presents a periodisation of the formation and development of the administrative and legal framework for insurance sector security in Ukraine, identifying the following stages: the initial stage (mid-19th century – early 20th century) – the emergence of organized forms of insurance; the Soviet period (1917–1991) – the nationalisation of insurance and its subordination to command-and-control administration; the independent period (1991–2000) – the demonopolisation of the insurance sector and the formation of a national insurance market; institutional and regulatory (2001–2010) – the integration of insurance into the financial services market system and the introduction of registration, licensing and supervisory procedures; European integration (2010–2020) – the development of risk-based supervision and alignment with EU standards; wartime (2021–present) – the updating of insurance legislation, the transfer of regulatory powers to the National Bank of Ukraine (NBU) and the strengthening of administrative and preventive responses to wartime risks.

A well-established academic approach to understanding the administrative and legal framework for ensuring security in the insurance sector as a comprehensive mechanism aimed at identifying and minimising risks, monitoring the insurance

services market, enhancing the transparency of insurers' activities, ensuring their solvency and financial stability, protecting the rights of consumers of insurance services, and preventing offences, taking into account the conditions of martial law and the transformation of the NBU's regulatory role. The concept of administrative and legal safeguards for the insurance sector is defined as the activities of authorised public administration bodies, regulated by legal norms, aimed at establishing and implementing a legal framework for the stable, transparent and ethical functioning of the insurance market, protecting the rights of consumers of insurance services, maintaining the solvency of insurers and preventing offences in this sector.

A scholarly perspective on the security functions of insurance is proposed: the preventative function – preventing or minimising insurance risks and related offences; the restorative function – compensating policyholders for losses in the event of an insured event; the preservation function – using insurance premiums as a means of financial accumulation; control – the targeted accumulation of insurance premiums in insurance funds and their use only in specified cases by authorised entities; investment – the investment by insurers of temporarily available funds from insurance funds in securities, bank deposits and other permitted financial instruments.

Offences in the field of insurance have been categorised according to the objects of administrative protection; in particular, the following have been identified: breaches of legislation in the field of social and pension insurance (Articles 165-1, 165-4 and 165-5 of the Code of Administrative Offences); obstruction of the activities of supervisory bodies (Article 188-23 of the Code of Administrative Offences); breaches of the obligation to hold insurance whilst driving a vehicle (Article 126 of the Code of Administrative Offences); breaches of the procedure for the provision of financial services by insurance companies (Article 163-5 of the Code of Administrative Offences), which made it possible to treat insurance offences as multi-level infringements of financial discipline, state supervisory activities, consumer rights and the stability of the non-banking financial sector.

The state and legal regulation of safety in the insurance sector is characterised as a set of law-making, regulatory, supervisory and preventive measures taken by the

state to establish the legal framework for the organisation, operation and cessation of activities of insurers, insurance intermediaries, insurance groups and other participants in the insurance market, within which the NBU, using administrative and legal forms and methods, ensures the security and stability of the insurance market in conditions of martial law, financial instability, cyber risks, the solvency of insurers, the proper fulfilment by them of their obligations under insurance contracts, and the protection of the rights of policyholders, insured persons, beneficiaries and consumers of insurance services.

A theoretical and legal approach to the administrative and legal regulation of the insurance sector has been developed, covering: the procedures for the establishment, authorisation, registration and licensing of insurers and insurance intermediaries; the requirements and restrictions regarding the conduct of insurance and reinsurance activities, the formation of technical provisions, the safeguarding of solvency, management systems and market conduct; supervision and the application of corrective measures; the prevention of breaches, the minimisation of risks associated with insurance activities, and the assurance of adequate protection of clients' rights.

Provides a regulatory framework for registration (ensuring the official identification of legitimate market participants, transparency of information and the conditions for state supervision) and licensing (which serves as an entry control mechanism, minimises the risk of financially unsound, non-transparent or unscrupulous entities being admitted to the insurance business, and includes: the granting or refusal of a licence; post-licensing supervision of the insurer's compliance with licensing conditions, solvency, technical provisions, eligible assets, market conduct and the ability to meet obligations under insurance contracts, taking into account the conditions of martial law) as interrelated methods of administrative and legal safeguards for the security of the insurance market.

It is reasonable to classify the insurance sector's supervisory system according to the entity carrying out the supervision into state, internal, audit, public and judicial supervision; according to timing into ex-ante, ongoing and ex-post supervision; and

according to content into financial, prudential, organisational, legal, information, consumer and technological supervision; supervision of the insurance sector, which encompasses: prudential supervision, carried out in the forms of off-site supervision and on-site inspections; supervision of the market conduct of insurers and insurance intermediaries; and supervision on a consolidated basis. In turn, the system of state control over the insurance sector comprises: general control over compliance with insurance legislation; special control by the NBU; inter-agency control, carried out in cooperation between the NBU, the Antimonopoly Committee of Ukraine, financial monitoring bodies, tax authorities and other competent bodies; ongoing supervision of insurers' solvency, technical provisions, eligible assets, management systems and market conduct; and final supervision of the implementation of corrective measures, early intervention measures, enforcement measures and decisions of the NBU.

Strategic directions for the administrative and legal framework ensuring security in the insurance sector have been identified, with a view to their practical implementation within the framework of the Concept for the Development of the Ukrainian Insurance Market until 2035. These cover licensing, registration, ensuring the solvency of insurers, the establishment of technical provisions and guarantee mechanisms, financial stability, control, supervision, inspection, auditing, informatisation and digitalisation using cyber technologies, artificial intelligence (GenAI) and big data analytics, as well as the development of professional competencies among insurance sector employees. The implementation of these measures is aimed at enhancing transparency, stability and trust in the insurance market, and ensuring the effective protection of the interests of consumers of insurance services.

The proposed recommendations concern the introduction of a risk-based approach to the administrative enforcement of insurance law, which combines the suspension or restriction of specific operations carried out by an insurer, a temporary ban on entering into new contracts, the revocation of a licence, removal from registers, classification of the insurer as insolvent, and the winding-up of the insurer, with modern digital financial monitoring tools (SupTech – supervisory technologies,

RegTech – regulatory technologies), FATF standards, AML/CFT platforms, artificial intelligence and OSINT analytics, which will facilitate the prompt neutralisation of threats and strengthen the security of the insurance market under martial law.

Keywords: insurance, insurance group, insurance services, non-bank financial institution, security in the insurance sector, administrative and legal framework, administrative and legal support, registration, licensing, control, supervision, offences, prevention, warning, cessation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Петренко В.О. Генеза правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Європейські перспективи*. 2018. №3. С. 258–262.URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2018-3/EP_2018_3.pdf

2. Петренко В.О. Страхування як об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки. *Наше право*. 2019. № 1. С. 244–249. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2019-1/NP-2019-1.pdf

3. Петренко В.О. Реєстрація та ліцензування як методи адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 249–254. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2020-1/EP-2020-1-42.pdf

4. Петренко В.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 260–265. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2020-1/Pravo-ua-2020-1.pdf

5. Петренко В.О. Адміністративно-правові засади контролю і нагляду за безпекою сфери страхування. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 8 (76). С. 121–126.DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.8.19

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Петренко В.О. Особливості правового забезпечення безпеки сфери страхування в умовах збройного конфлікту. *Гуманітарні аспекти цифрового суспільства* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8 груд. 2022 р.). С. 191–195.

7. Петренко В.О. Концептуальні засади державно-правового регулювання сфери страхування в Україні. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доп. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2024 р.). С. 393–395.

8. Петренко В.О. Контроль у механізмі адміністративно-правового

забезпечення безпеки сфери страхування. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. X міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 черв. 2026 р.). С. 23–25.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ..... 15

ВСТУП..... 16

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СФЕРИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ 27

1.1. Стан наукових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування 27

1.2. Генеза правового забезпечення безпеки сфери страхування 48

1.3. Страхування як об’єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки . 71

Висновки до розділу 1..... 94

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СФЕРИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ 98

2.1. Особливості державно-правового регулювання сфери страхування 98

2.2. Реєстрація та ліцензування як методи адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування..... 120

2.3. Контроль і нагляд у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування 136

Висновки до розділу 2..... 161

РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ 165

3.1. Адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері страхування..... 165

3.2. Заходи адміністративного припинення порушень у сфері страхування.... 184

Висновки до розділу 3..... 204

ВИСНОВКИ..... 2088

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 214

ДОДАТКИ..... 236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НБУ – Національний банк України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ЄС – Європейський Союз

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до Національної економічної стратегії (2021 р.) одним із ключових національних інтересів визначено забезпечення фінансової стійкості економіки, захищеності фінансової системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також створення умов для сталого підвищення якості життя населення. Реалізація таких завдань безпосередньо пов’язана з належним функціонуванням небанківського фінансового сектору, важливим і соціально значущим сегментом якого є сфера страхування.

Прийняття у 2021 р. Законів України «Про страхування» та «Про фінансові послуги та фінансові компанії» започаткувало новий етап реформування правового регулювання небанківського фінансового сектору, пов’язаний із посиленням ролі Національного банку України (далі – НБУ) як Регулятора, запровадженням ризик-орієнтованого нагляду, оновленням процедур авторизації, реєстрації, ліцензування, контролю, нагляду та застосування заходів впливу. Водночас повномасштабна збройна агресія рф проти України, запровадження воєнного стану, руйнування об’єктів критичної інфраструктури, зростання майнових, соціальних, операційних, кібернетичних і воєнних ризиків істотно ускладнили функціонування страхового ринку. За офіційними даними НБУ станом на початок 2026 р., на ринку діяли 47 ризикових страховиків і 10 страховиків життя, водночас обсяг активів страховиків у IV кварталі 2025 р. збільшився на 6,9 %, що підтверджує значну роль страхування у системі фінансового захисту населення, бізнесу та держави.

Попри оновлення законодавчої бази, сфера страхування й надалі потребує комплексного адміністративно-правового забезпечення безпеки, оскільки ризиковий характер страхової діяльності, наявність значного обсягу майбутніх зобов’язань перед страхувальниками, застрахованими особами та вигодонабувачами, а також підвищена вразливість страхового ринку в умовах воєнного стану зумовлюють необхідність ефективного державного регулювання, контролю, нагляду, адміністративно-попереджувальних заходів і

заходів адміністративного припинення порушень. У цьому контексті актуальним є наукове обґрунтування адміністративно-правових засад забезпечення безпеки сфери страхування в Україні з урахуванням євроінтеграційних зобов'язань, міжнародних стандартів страхового нагляду, принципів IAIS, розвитку цифрових інструментів SupTech і RegTech, а також потреби формування платоспроможного, прозорого, конкурентного й клієнтоорієнтованого страхового ринку.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних учених у сфері адміністративного та фінансового права, які зробили вагомий внесок у розроблення проблематики адміністративно-правового забезпечення безпеки, державного регулювання, контролю і нагляду, а саме: В.Б. Авер'янова, О.І. Безпалової, А.І. Берлача, В.Т. Білоуса, Ю.П. Битяка, Г.С. Буги, С.В. Ващенко, М.Ю. Веселова, В.М. Гаращука, П.В. Діхтієвського, О.Ю. Дрозда, О.Ю. Дубинського, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, В.І. Курила, Є.В. Курінного, Д.М. Лук'янця, А.А. Манжули, О.М. Музичука, О. А. Музики-Стефанчук, Н.Р. Нижник, С.В. Пєткова, Т.О. Рекуненко, О.П. Рябченко, В.О. Рядінської, С.Г. Стеценка, Л.Г. Уртаєвої, В.Г. Чорної, Х.П. Ярмакі та ін.

Окремі аспекти адміністративно-правових засад забезпечення безпеки у небанківському фінансовому секторі досліджували Л.В. Андрущенко, Г.С. Буга, О.Є. Картамишева, Д.В. Кіріка, Т.О. Рекуненко, О.В. Собкович, Л.В. Федорюк, Н.О. Шмігельська та ін.

Доробок зазначених авторів, безперечно, має важливе наукове та практичне значення. Водночас більшість таких досліджень виконано за законодавством, яке нині втратило чинність або істотно трансформувалося, що з об'єктивних причин не дозволяє повною мірою відобразити сучасні особливості адміністративно-правового регулювання сфери страхування, забезпечення фінансової безпеки в умовах воєнного стану, прийняття у 2021 р. нових Законів України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про страхування» та реформування системи контрольно-наглядових органів. Крім

того, страхування здебільшого розглядалося як складова ширших правових відносин, а не як самостійний об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки. Зазначені обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки (Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021), Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179). Крім того, у роботі враховано тематику наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 р. № 454), 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21.05.2024 р. № 326), а також положення науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Правове забезпечення розвитку відносин між суб'єктами громадянського суспільства, суб'єктами господарювання, органами державної влади і місцевого самоврядування» (№0120U105598).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розв'язання комплексної науково-прикладної задачі, що полягає у формуванні адміністративно-правових засад забезпечення безпеки сфери страхування в Україні з урахуванням євроінтеграційних зобов'язань, міжнародних стандартів страхового нагляду та умов воєнного стану.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання:*

– з'ясувати сучасний стан наукових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування;

– визначити історичні етапи становлення та розвитку правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні;

– охарактеризувати страхування як об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки;

– розкрити особливості державно-правового регулювання сфери страхування в Україні;

– провести аналіз реєстрації та ліцензування як методів адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування;

– з'ясувати особливості контролю і нагляду у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування;

– запропонувати адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері страхування;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення заходів адміністративного припинення порушень у сфері страхування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у результаті порушень надання небанківських фінансових послуг в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань й обґрунтування результатів дослідження в роботі використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема: *діалектичний* – для дослідження сфери страхування як сегмента небанківського фінансового сектору, що функціонує в умовах трансформації законодавства, воєнного стану, фінансової нестабільності та зростання безпекових ризиків (розділи 1–3); *історико-правовий* – під час розкриття генези правового забезпечення безпеки сфери страхування, становлення страхового законодавства, зміни системи державного регулювання, контролю й нагляду за страховим ринком (підрозділи 1.2, 1.3, розділ 2); *формально-логічний* – для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема понять «страхування», «безпека сфери страхування», «адміністративно-правове забезпечення», «державно-правове регулювання», «реєстрація», «ліцензування», «контроль», «нагляд», «адміністративно-попереджувальні заходи» та «заходи адміністративного припинення» (підрозділи 1.3, 2.1–2.3, 3.1, 3.2); *системно-структурний* – для визначення елементів механізму адміністративно-правового забезпечення

безпеки сфери страхування, учасників страхового ринку, видів контролю й нагляду, а також адміністративно-правових заходів запобігання та припинення порушень (підрозділи 1.3, 2.1–2.3, 3.1, 3.2); *компаративістський* – для зіставлення національних підходів до регулювання страхової діяльності з європейськими стандартами фінансового нагляду, платоспроможності страховиків, захисту прав споживачів страхових послуг і ризик-орієнтованого регулювання (розділи 2–3); *класифікації* – для систематизації безпекових функцій страхування, правопорушень у сфері страхування, учасників страхового ринку, видів контролю й нагляду, адміністративно-попереджувальних заходів та заходів адміністративного припинення (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *аналітичний* – для узагальнення наукових джерел, нормативно-правових актів, практики державного регулювання й нагляду за страховим ринком, а також виявлення прогалин адміністративно-правового забезпечення безпеки у відповідній сфері (розділи 1–3); *узагальнення* та *синтезу* – для формулювання висновків до розділів і загальних висновків дисертації, а також розроблення пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правових засад забезпечення безпеки сфери страхування в Україні (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 95 постанови судів у справах про порушення вимог надання страхових послуг передбачених ст. ст. 126, 163-5, 165-1, 165-4, 165-5, 188-23 КУпАП; результати опитування 316 респондентів, серед яких 53 працівники НБУ, 65 працівників Держфінмоніторингу, 150 представників страхових компаній та 48 представників Національної асоціації страховиків України; аналітичні звіти та узагальнення НБУ, Держфінмоніторингу, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України; практичний досвід автора у сфері страхування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому сформовано адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери

страхування в Україні з урахуванням трансформації національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, євроінтеграційних зобов'язань держави та особливостей функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану. Найбільш суттєвими результатами дослідження є такі положення:

вперше:

– сформоване наукове бачення безпекових функцій сфери страхування: запобіжної – недопущення або мінімізація страхових ризиків і пов'язаних із ними правопорушень; відновлювальної – компенсація втрат страхувальників у разі настання страхового випадку; зберігальної – використання страхових платежів як засобу фінансового нагромадження; контрольної – цільове акумулювання страхових платежів у страхових фондах та їх використання лише у визначених випадках уповноваженими суб'єктами; інвестиційної – розміщення страховиками тимчасово вільних коштів страхових фондів у цінні папери, банківські депозити та інші дозволені фінансові інструменти;

– охарактеризовано державно-правове регулювання безпеки сфери страхування як комплекс правотворчих, регуляторних, наглядових, превентивних заходів держави щодо встановлення правових засад організації, функціонування та припинення діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших учасників ринку страхування, у межах якого НБУ за допомогою адміністративно-правових форм і методів забезпечує безпеку та стабільність страхового ринку в умовах воєнного стану, фінансової нестабільності, кіберризиків, платоспроможність страховиків, належне виконання ними зобов'язань за договорами страхування та захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг;

– запропонована система контролю за сферою страхування з розподілом за суб'єктом здійснення на державний, внутрішній, аудиторський, громадський і судовий; часом – попередній, поточний і наступний; змістом – фінансовий, пруденційний, організаційний, правовий, інформаційний, споживчий і

технологічний; нагляду за сферою страхування, що охоплює: пруденційний нагляд, який реалізується у формах безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок; нагляд за ринковою поведінкою страховиків і страхових посередників; нагляд на консолідованій основі;

– визначено стратегічні напрями адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування з перспективою їх практичної реалізації у межах Концепції розвитку страхового ринку України до 2035 року, що охоплюють ліцензування, реєстрацію, забезпечення платоспроможності страховиків, формування технічних резервів і гарантійних механізмів, фінансову стійкість, контроль, нагляд, інспектування, аудит, інформатизацію та цифровізацію з використанням кібертехнологій, штучного інтелекту (GenAI), аналітики великих даних і розвитком професійних компетентностей працівників страхового ринку, реалізація яких спрямована на підвищення прозорості, стабільності й довіри до страхового ринку та забезпечення ефективного захисту інтересів споживачів страхових послуг;

удосконалено:

– поняття адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування як врегульованої правовими нормами діяльності уповноважених суб’єктів публічного адміністрування, спрямованої на формування та реалізацію правового режиму стабільного, прозорого й доброчесного функціонування страхового ринку, захист прав споживачів страхових послуг, підтримання платоспроможності страховиків та запобігання правопорушенням у цій сфері;

– періодизацію становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні з виокремленням таких етапів: початковий (сер. XIX ст. – поч. XX ст.) – зародження організованих форм страхування; радянський (1917–1991 рр.) – одержавлення страхування та підпорядкування його командно-адміністративному контролю; незалежний (1991–2000 рр.) – демонополізація страхової справи й формування національного страхового ринку; інституційно-регуляторний (2001–2010 рр.) –

інтеграція страхування у систему ринків фінансових послуг і запровадження реєстраційно-ліцензійних та контрольних процедур; євроінтеграційний (2010–2020 рр.) – розвиток ризик-орієнтованого нагляду та наближення до стандартів ЄС; воєнний (2021 р. – дотепер) – оновлення страхового законодавства, передача регулювання НБУ та посилення адміністративно-превентивного реагування на воєнні ризики;

– систематизацію правопорушень у сфері страхування за об'єктами адміністративно-правової охорони, зокрема виокремлено: порушення законодавства у сфері соціального та пенсійного страхування (ст. 165-1, 165-4, 165-5 КУпАП); перешкоджання діяльності органів контролю (ст. 188-23 КУпАП); порушення обов'язку щодо наявності страхування під час керування транспортним засобом (ст. 126 КУпАП); порушення порядку надання фінансових послуг страховими компаніями (ст. 163-5 КУпАП), що дозволило розглядати страхові делікти як різнорівневі посягання на фінансову дисципліну, контрольну діяльність держави, права споживачів і стабільність небанківського фінансового сектору;

– класифікацію учасників ринку страхування відповідно до їх функціональної належності до сфери страхування, а саме: 1) надавач страхових та перестрахових послуг: а) основні – страховик, страховик-нерезидент, філія страховика-нерезидента, перестраховик, страхова група, страхова холдингова компанія; забезпечуючи – головний внутрішній аудитор, головний комплаєнс-менеджер, головний ризик-менеджер, відповідальний актуарій, керівники та працівники з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів, страховий агент, страховий брокер, страховий посередник, субагент, перестраховий брокер; 2) отримувач страхових послуг – страхувальник, вигодонабувач, застрахована особа, клієнт, споживач; 3) суб'єкт державного регулювання та нагляду – НБУ;

– систему державного контролю за сферою страхування, шляхом виокремлення таких видів: загальний контроль за додержанням законодавства у сфері страхування; спеціальний контроль НБУ; міжвідомчий контроль, що

здійснюється у взаємодії НБУ, Антимонопольного комітету України, органів фінансового моніторингу, податкових та інших компетентних органів; поточний контроль за платоспроможністю страховиків, технічними резервами, прийнятними активами, системою управління та ринковою поведінкою; підсумковий контроль за виконанням коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу та рішень НБУ;

дістало подальшого розвитку:

– критичне осмислення системи положень нормативно-правових актів, що регулюють сферу страхування, з обґрунтуванням пропозицій щодо створення системи ідентифікації ризиків, моніторингу та поточного аналізу ринку фінансових послуг з метою своєчасного вжиття превентивних заходів для забезпечення фінансової безпеки; посилення прозорості й відкритості діяльності суб'єктів страхового ринку; підвищення платоспроможності та фінансової стійкості страховиків; забезпечення належного захисту споживачів небанківських фінансових послуг; запобігання порушенням;

– теоретико-правовий підхід до адміністративно-правового регулювання сфери страхування, що охоплює: порядок створення, авторизації, реєстрації та ліцензування страховиків і страхових посередників; вимоги і обмеження щодо здійснення страхової та перестрахової діяльності, формування технічних резервів, забезпечення платоспроможності, системи управління та ринкової поведінки; нагляд, застосування коригувальних заходів; запобігання порушенням, мінімізацію ризиків страхової діяльності, забезпечення належного захисту прав клієнтів;

– наукове розуміння реєстрації (забезпечує офіційну ідентифікацію легітимних учасників ринку, відкритість інформації та передумови державного нагляду) та ліцензування (виконує функцію вхідного контролю, мінімізує ризик допуску до страхової діяльності фінансово неспроможних, непрозорих або недобросовісних суб'єктів та включає: видачу ліцензії або відмову в її видачі; постліцензійний контроль за додержанням страховиком ліцензійних умов, платоспроможністю, технічними резервами, прийнятними активами, ринковою

поведінкою та здатністю виконувати зобов'язання за договорами страхування, з урахуванням умов воєнного стану) як взаємопов'язаних методів адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку;

– наукове обґрунтування нормативно-правового врегулювання страхування воєнних ризиків у пріоритетних галузях, зокрема будівництві, енергетиці, критичній інфраструктурі та аграрному секторі, що сприятиме державній підтримці, залученню міжнародних партнерів і зменшенню неправомірних практик на ринку критичного страхування;

– рекомендації щодо запровадження ризик-орієнтованого підходу до адміністративного припинення порушень у сфері страхування, який поєднує зупинення або обмеження окремих операцій страховика, тимчасову заборону укладення нових договорів, відкликання ліцензії, виключення з реєстрів, віднесення страховика до категорії неплатоспроможних та ліквідацію страховика із сучасними цифровими інструментами фінансового моніторингу (технології SupTech – наглядові, RegTech – регуляторні), стандартами FATF, AML/CFT-платформами, штучним інтелектом та OSINT-аналітикою, що сприятиме оперативній нейтралізації загроз і зміцненню безпеки страхового ринку в умовах воєнного стану;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції впроваджені та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших фундаментальних і прикладних наукових досліджень проблем адміністративно-правового забезпечення безпеки небанківської фінансової сфери, удосконалення державного регулювання, контролю й нагляду за страховим ринком (Акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 02 червня 2026 року);

– *діяльності суб'єктів публічного адміністрування* – для підвищення ефективності реалізації повноважень НБУ, Держфінмоніторингу, правоохоронних та інших компетентних органів щодо виявлення ризиків,

моніторингу діяльності учасників страхового ринку, забезпечення платоспроможності страховиків, захисту прав споживачів страхових послуг і запобігання правопорушенням у відповідній сфері;

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, лекцій, практичних занять і викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Фінансове право», «Публічне адміністрування», «Адміністративно-правове забезпечення економічної та фінансової безпеки» (Акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 02 червня 2026 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором виступах на науково-практичних конференціях, зокрема: «Гуманітарні аспекти цифрового суспільства» (м. Харків, 8 грудня 2022 р.); «Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку» (м. Харків, 21 грудня 2024 р.); «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 29 червня 2026 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 8 наукових працях, серед яких 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 3 тези у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (288 найменування на 32 сторінках) та трьох додатків на 16 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них основний текст дисертації 179 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СФЕРИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування

Фінансова безпека держави є невід'ємною складовою національної безпеки та перебуває у безпосередньому взаємозв'язку з усіма економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. Значення такої безпеки не обмежується суто бюджетною, банківською чи податковою сферами, оскільки фінансова безпека забезпечує умови для формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зростання рівня життя й добробуту населення, реалізації ефективної економічної політики держави, підтримання соціальної стабільності та фінансового розвитку країни. У широкому значенні, наголошує О.В. Тихонова, фінансова безпека виступає одним із базових індикаторів спроможності держави бути конкурентоспроможним, інвестиційно привабливим і стабільним суб'єктом міжнародних економічних відносин [184, с. 15].

Докорінна зміна економічного курсу держави, що відбулася наприкінці XX ст., зумовила глибокі суперечності соціально-економічного розвитку. Перехід до ринкових засад господарювання супроводжувався нестабільністю фінансових інститутів, поширенням неплатежів, кризовими явищами на фінансовому ринку, відтоком капіталу, тінізацією економіки та зниженням довіри до фінансових механізмів. Соціальний вимір таких трансформацій проявився у погіршенні рівня життя значної частини населення, зростанні безробіття, посиленні майнової диференціації та появі нових груп соціальної вразливості. Найчутливіше на такі деструктивні процеси реагує саме фінансова

система держави, від стійкості якої залежить не лише економічна динаміка, а й здатність держави своєчасно нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози.

У сучасних умовах потенційні загрози національній безпеці України, спричинені неналежним рівнем фінансової безпеки, набули особливої гостроти. До таких загроз належать зниження інвестиційної активності, тінізація економіки, нестабільність національної валюти, недостатня прогнозованість кредитно-фінансового ринку, зменшення платоспроможності населення, ускладнення доступу до фінансових ресурсів, а також зростання ризиків використання фінансових установ у протиправних схемах. За таких обставин адміністративно-правове забезпечення безпеки у сфері страхування доцільно розглядати не як ізольовану проблему страхової галузі, а як спеціальний сегмент системи усієї фінансової безпеки України.

Відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [153], потреба в ефективному державному регулюванні розвитку національної економіки та формуванні інститутів управління в умовах ринкового середовища зумовила необхідність створення системи контролю, стратегічною метою якої є забезпечення стабільності економічного зростання шляхом запобігання порушенням у сфері надання фінансових послуг та неефективному використанню фінансових ресурсів. Зростання тіньового сектору економіки, поширення протиправних практик у господарській діяльності, зниження прозорості фінансових операцій і недостатня інституційна спроможність окремих регуляторів створюють ризики для національних інтересів та підривають довіру до демократичних інститутів і ринкових механізмів. Саме тому питання захисту національних інтересів у фінансовій сфері набуває особливої ваги [24, с. 5].

Швидка зміна ринкової кон’юнктури на глобальних фінансових ринках, посилення економічної нестабільності, цифровізація фінансових послуг, зростання транскордонних ризиків, а також виклики, зумовлені воєнним станом в Україні, істотно ускладнюють регулювання національного фінансового сектору та підвищують вимоги до якості державного контролю, нагляду й

превентивного реагування. За таких умов особливої актуальності набуває формування ефективної системи правових, організаційних, інформаційно-аналітичних, контрольно-наглядових і адміністративно-попереджувальних заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки України загалом та безпеки небанківського фінансового сектору зокрема [36]. У доктринальному вимірі, як слушно наголошують В.М. Купрієнко та Д.М. Тичина, важливим є поєднання адміністративно-правового, фінансово-правового, кримінологічного та управлінського інструментарію, результатом чого має стати формування належного рівня фінансової безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ [84].

У цьому контексті показовою є позиція О.М. Рєзніка, який зазначає, що ринки фінансових послуг становлять важливу й невід'ємну стратегічну складову економіки кожної держави. Як і будь-який інший сегмент економічної системи, вони потребують належної моделі державного регулювання, контролю та нагляду. Вибір оптимальної моделі такого регулювання є одним із ключових пріоритетів подальшого розвитку фінансової галузі. Водночас її наукове обґрунтування неможливе без аналізу процесів виникнення, становлення та еволюції державного управління ринками фінансових послуг на території України, оскільки саме історико-правовий підхід дає змогу врахувати позитивний досвід минулого, виявити причини попередніх інституційних прорахунків і запобігти їх повторенню в сучасних умовах [163, с. 15].

У свою чергу, О.В. Тахтайзазначає, що розвиток фінансового сектору, підприємництва та конкурентного середовища в Україні сприяв трансформації всіх складових фінансового ринку, зокрема ринку фінансових послуг. Відтак, вагомого значення набула діяльність фінансових посередників, передусім небанківських фінансових установ, які задовольняють потреби економічних суб'єктів шляхом надання спеціалізованих фінансових послуг. Така діяльність розширює доступ споживачів до фінансових продуктів, підвищує конкуренцію та сприяє розвитку фінансового ринку, однак водночас посилює потребу в ефективній регуляторній спроможності держави, оскільки збільшення кількості

фінансових посередників саме по собі не гарантує якості, доброчесності, прозорості й безпечності їх функціонування [180, с. 273].

Особливе місце у структурі небанківського фінансового сектору посідає страхування, яке за своєю природою є не лише різновидом фінансової послуги, а й публічно значущим інститутом суспільного захисту. Його виникнення обумовлене об'єктивною потребою людини, суб'єктів господарювання і держави мінімізувати негативні наслідки подій, здатних впливати на життя, здоров'я, майно, підприємницьку діяльність, фінансову стабільність та економічну безпеку. До таких подій належать захворювання, епідемії, стихійні лиха, пожежі, техногенні аварії, воєнні ризики, руйнування об'єктів інфраструктури, втрата доходів, пошкодження майна та інші небезпеки, які часто мають непередбачуваний або невідворотний характер.

За таких умов страхування виконує компенсаційну, стабілізаційну, превентивну, соціально-захисну та інвестиційну функції, при цьому не усуваючи ризик як такий, однак створюючи адміністративно-правовий механізм розподілу та зменшення негативних наслідків. Саме тому належне функціонування страхового ринку має значення не лише для приватноправових інтересів страхувальників і страховиків, а й для забезпечення публічного інтересу, фінансової стійкості держави, довіри до ринку фінансових послуг та стабільності соціально-економічних процесів.

Страхування належить до найдавніших категорій суспільних відносин. С.А. Навроцький слушно підкреслює, що «страхування є категорією історичною», яка виникла на ранніх етапах розвитку суспільного виробництва як механізм захисту товаровиробників від ризиків і з часом перетворилася з випадкового явища на об'єктивну необхідність [100, с. 37]. З огляду на це страхування доцільно розглядати не лише як економічну або цивільно-правову конструкцію, а як особливий об'єкт публічного адміністрування, належне функціонування якого потребує адміністративно-правового забезпечення, державного нагляду, реєстраційно-ліцензійних процедур, ризик-орієнтованого

контролю, моніторингу платоспроможності страховиків, захисту прав споживачів страхових послуг і запобігання протиправним проявам.

Відзначимо, що у більшості розвинених країн система страхування фізичних і юридичних осіб має достатньо чітке нормативне врегулювання, однак постійно модернізується відповідно до появи нових ризиків, технологічних змін і міжнародних стандартів. Українська страхова система, попри наявність значної кількості нормативно-правових актів та інституцій, не завжди демонструвала належну ефективність, оскільки кількісне зростання регулятивних елементів не переросло у стабільну якість правового регулювання. Сучасний період розвитку України проходить під знаком правової реформи, одним із важливих напрямів якої є забезпечення рівного захисту страховиків і страхувальників, охорона їхніх прав та законних інтересів, а також застосування належних заходів юридичної відповідальності за правопорушення у сфері страхування.

Метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, а також формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку. Досягнення цієї мети передбачає належне функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, сучасної ринкової інфраструктури, фінансових інструментів, вимог платоспроможності страховиків, прозорості структури власності та захисту прав споживачів. Страхування зменшує потенційні збитки застрахованих осіб, пом’якшує наслідки кризових явищ, оберігає економіку від соціальних потрясінь і сприяє підтриманню стабільності у суспільстві.

Основне призначення страхування полягає у наданні страхового захисту матеріальних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, банків, бірж та інших суб’єктів господарювання різних форм власності. Реалізація такого захисту здійснюється через повне або часткове відшкодування шкоди і втрат, спричинених страховими подіями, а також через виплату грошових сум за рахунок страхового фонду, який формується на основі страхових внесків

учасників страхування. Водночас належне функціонування цього механізму потребує державного впливу, оскільки недобросовісність страховиків, зловживання страхувальників, шахрайські схеми, порушення правил формування резервів або приховування реального фінансового стану страхових компаній безпосередньо загрожують стабільності страхового ринку.

Отже, у сфері страхування адміністративно-правове забезпечення безпеки має розглядатися як необхідна умова стабільного функціонування страхового ринку, запобігання фінансовим і правовим зловживанням, недопущення страхового шахрайства, захисту прав страхувальників та інших споживачів страхових послуг. В умовах воєнного стану значення такого забезпечення істотно зростає, оскільки страхові відносини дедалі частіше пов'язані з підвищеними майновими, соціальними, підприємницькими, інфраструктурними та воєнними ризиками, що потребує від держави не лише нормативного регулювання, а й системного застосування адміністративно-попереджувальних, контрольно-наглядових, інформаційно-аналітичних і припинювальних заходів.

Як наголошує Г.С. Буга, розв'язанню наявних проблем адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ, у тому числі страховиків, сприятиме активізація сучасних наукових розробок і впровадження найбільш прогресивних із них у практичну діяльність. Сутність реалізації наукових досліджень полягає не лише у формуванні нових доктринальних положень, а й у передачі їх результатів нормотворчій, правозастосовній та організаційно-управлінській практиці. Наукові здобутки щодо механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ мають створювати належні умови для удосконалення їх функціонування на науковій основі [24, с. 9].

Проведений аналіз вітчизняної адміністративно-правової доктрини свідчить, що проблематика діяльності небанківських фінансових установ протягом тривалого часу не була самостійним предметом системної уваги вчених-адміністративістів. У різні історичні періоди дослідники зосереджувалися переважно на загальних засадах адміністративно-правового

регулювання у галузі економіки, а діяльність небанківських фінансових установ висвітлювалася фрагментарно або лише в контексті ширших фінансово-економічних процесів. Саме тому виокремлення чітких етапів доктринального дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування є складним завданням.

Водночас у науковій літературі простежується розвиток досліджень, присвячених процедурам створення суб'єктів господарювання, ліцензуванню окремих видів діяльності, державному контролю та адміністративним процедурам, положення яких можуть бути застосовані й до діяльності страхових груп. У цьому контексті важливими є праці О.П.Рябченко [166], Г.М. Остапович [108], С.А. Буткевича [27], А.О.Шеваріхіна [206], І.А. Шамрай [205], К.А. Рябець [165] та інших учених. З кінця XX ст. розпочався умовно активний етап доктринальних досліджень узагальнених питань адміністративно-правового регулювання з елементами спеціалізації щодо окремих суб'єктів або сфер діяльності, зокрема товариств з обмеженою відповідальністю, автомобілебудування, електроенергетики, банківської справи, антимонопольної діяльності тощо, що відображено у працях О.М.Губрієнко [39], Т.О. Коломоєць [69], Ю.В.Пирожкової [118], Є.В. Курінного [85], П.Г. Харченка [196] та ін.

Посилення принципу спеціалізації доктринальних досліджень стало закономірним наслідком перегляду предмета адміністративного права, пошуку нових пріоритетів адміністративно-правової науки та імплементація позитивних зарубіжних практик. Саме спеціалізація дала змогу перейти від загальних характеристик державного управління економікою до аналізу конкретних процедур, суб'єктів, ризиків і способів правового впливу. Для сфери страхування такий підхід має особливе значення, оскільки без урахування специфіки фінансових послуг, страхових резервів, платоспроможності, ліцензування та пруденційного нагляду адміністративно-правове регулювання залишається надмірно загальним.

Окрему групу становлять праці, у яких розкриваються реєстраційні, ліцензійні та контрольні процедури у грошово-фінансовій і кредитній сферах, у тому числі за участю небанківських фінансових установ. Такий підхід простежується у роботі О.О. Гудзоватої [40].

У сучасній науковій літературі можна виокремити кілька взаємодоповнювальних напрямів досліджень, що сприяють поглибленому осмисленню адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ: дослідження адміністративно-правового регулювання у галузі економіки й фінансів; вивчення адміністративних процедур та їх прояву у діяльності окремих суб'єктів; аналіз адміністративно-деліктної проблематики, оскільки правопорушення за участю небанківських фінансових установ є важливою складовою правового режиму їх діяльності.

Зростання уваги до адміністративних процедур зумовлене оновленим поглядом на систему адміністративного права та адміністративного процесу, підвищенням ролі процедурних відносин у діяльності суб'єктів публічного адміністрування, а також потребою у належному нормативному фундаменті для взаємодії держави з приватними суб'єктами фінансового ринку. Роботи О.В. Кузьменко [83], О.І. Миколенка [98], О.С. Лагоди [87], С.Ф. Денисюка [43] та інших учених можуть бути використані як базові при дослідженні адміністративно-правового регулювання порядку створення і діяльності небанківських фінансових установ, з урахуванням специфіки страхової діяльності.

Не менш вагомим є масив наукових праць з адміністративно-деліктної проблематики, зокрема дослідження Я.І. Кінаш [61], В.К. Колпакова [72], А.Т. Комзюка [74], Д.М. Лук'янця [90] та інших. У роботах таких та інших учених сформульовано базові положення вітчизняної доктрини щодо адміністративної відповідальності, складу адміністративного правопорушення, заходів адміністративного впливу та особливостей деліктних відносин у різних сферах. Для страхового ринку такі напрацювання є важливими, оскільки без

дієвого адміністративно-деліктного механізму неможливо забезпечити належну фінансову дисципліну, попередження правопорушень і захист споживачів страхових послуг.

На сучасному етапі розвитку адміністративно-правової доктрини виправданими є як узагальнені, так і вузькоспеціалізовані дослідження, присвячені небанківській фінансовій сфері, небанківським фінансовим установам та окремим суб'єктам ринку страхування. Важливе значення має також дослідження адміністративного судочинства, роль якого у забезпеченні реалізації та захисту прав небанківських фінансових установ, страховиків і страхувальників, а також у процедурі припинення діяльності фінансових установ є достатньо істотною. Попри наявність праць Р.С. Мельника [95], О.М. Пасенюка [111], В.П. Тимощука [182] та інших учених з проблематики адміністративного судочинства, питання його специфічної ролі у діяльності небанківських фінансових установ та страхових організацій досліджені недостатньо.

Отже, про системне дослідження адміністративно-правового регулювання порядку створення та діяльності небанківських фінансових установ у вітчизняній доктрині доцільно говорити переважно з початку XXI ст. До цього часу відповідні наукові розвідки мали узагальнений характер і стосувалися переважно адміністративно-правового регулювання економіки та фінансів загалом. Сучасний період характеризується спеціалізацією доктринальних досліджень, у межах яких увага зосереджується на адміністративних процедурах, адміністративній відповідальності, адміністративному судочинстві, загальних напрямах регулювання небанківської фінансової сфери та спеціальних питаннях функціонування страхового ринку.

Поглиблене вивчення наукових досліджень періоду незалежності України свідчить, що окремим проблемам правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ та забезпечення фінансової безпеки присвячено низку праць адміністративно-правового, фінансово-правового й кримінологічного спрямування. Так, А.Т. Ковальчук у роботі «Фінансово-

правове регулювання грошово-кредитних відносин» здійснив комплексне дослідження проблем фінансово-правового регулювання грошово-кредитної сфери в умовах ринкових трансформацій, визначив сутність і характерні риси фінансового права, запропонував концепцію удосконалення правового режиму грошово-кредитної сфери та сформулював підходи до фінансово-правового регулювання монетарної політики [67].

Важливим для розуміння страхування у зовнішньоекономічному вимірі є дослідження Л.В. Андрущенко «Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності» (2008 р.). Авторка проаналізувала державне та правове регулювання страхування у контексті зовнішньоекономічної діяльності, визначила основні поняття, принципи, операції, ризики й особливості страхування, розглянула страхові правопорушення, інститут перестрахування та фактори, що впливають на ефективність регулювання вітчизняного страхового ринку [10]. Значення цієї праці полягає у тому, що страхування розглянуто не лише як національний інститут, а як складову міжнародних економічних зв’язків, де безпека залежить від узгодженості внутрішнього правового режиму з зовнішньоекономічними ризиками.

Д.В. Кіріка у роботі «Правові та організаційні засади фінансового моніторингу у сфері страхової діяльності в Україні» (2010 р.) визначила поняття адміністративно-правового регулювання протидії відмиванню коштів у сфері страхової діяльності, сформулювала особливості відповідних адміністративно-правових відносин, окреслила їх суб’єктний, об’єктний і змістовий склад, а також обґрунтувала методи адміністративно-правового впливу у сфері протидії легалізації доходів через страхові механізми [62]. Праця має особливе значення для теми безпеки у сфері страхування, оскільки засвідчує, що страховий ринок може використовуватися не лише для добросовісного розподілу ризиків, а й для приховування фінансових потоків, відмивання коштів та інших протиправних практик.

Значний інтерес становить робота О.Є. Картамишевої«Адміністративно-правове регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні» (2012 р.), яка належить до перших монографічних досліджень, присвячених адміністративно-правовим проблемам функціонування небанківських фінансових установ. Авторкою проаналізовано соціально-економічні та правові причини виникнення небанківських фінансових установ в Україні, запропоновано визначення небанківської фінансової установи як юридичної особи зі спеціальним правовим статусом, внесеної до державного реєстру фінансових установ і такої, що на підставі ліцензії здійснює окремі фінансові операції [58]. Науково-практична цінність цієї праці полягає у формулюванні рекомендацій щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ, що може бути використано і для дослідження страхових компаній як важливого виду небанківських фінансових установ.

М.М. Садченко у дисертації «Правові та організаційні засади діяльності органів внутрішніх справ у здійсненні фінансового контролю» комплексно дослідила участь органів внутрішніх справ у реалізації державного фінансового контролю, зокрема в аспекті доходів і витрат державного та місцевих бюджетів. Авторка підкреслила значення адміністративно-юрисдикційних функцій у виявленні протиправних фінансових дій, збиранні та оцінці матеріалів, кваліфікації адміністративних правопорушень і здійсненні проваджень у справах про фінансові правопорушення [168]. Хоча предмет цієї роботи не обмежується страхуванням, її положення важливі для розуміння ролі правоохоронних органів у системі захисту фінансової безпеки.

С.В. Куровський у праці «Фінансово-правова охорона банківських відносин» (2016 р.) обґрунтував потребу фінансово-правового захисту банківських відносин як елементу публічної фінансової діяльності. Попри банківську спрямованість дослідження, запропоновані автором підходи до фінансово-правової відповідальності, класифікації правопорушень та заходів впливу регулятора мають методологічне значення для аналізу страхового

ринку, оскільки банківський і страховий сегменти об’єднані спільними вимогами фінансової стабільності, нагляду, прозорості та захисту споживачів [86].

Н.О. Шмігельська у роботі «Адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки» розкрила стан і характер адміністративних правопорушень у сфері економіки, визначила особливості профілактичних заходів, охарактеризувала діяльність Національної поліції як суб’єкта профілактики та звернулася до світового досвіду запобігання економічним правопорушенням [209]. Для предмету дослідження така праця важлива тим, що профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері не може бути ефективною без поєднання правових, організаційних, інформаційних і превентивних засобів впливу.

Р.М. Поліщук у роботі «Фінансово-правове регулювання відновлення платоспроможності страховиків або визнання їх банкрутами» (2021 р.) дослідив проблеми фінансово-правового регулювання відновлення платоспроможності страховиків та процедури визнання їх банкрутами [123]. Автор запропонував визнати на законодавчому рівні право НБУ ініціювати процедуру банкрутства страховика шляхом подання заяви до господарського суду, сформулював авторське розуміння страхового фонду та обґрунтував особливості судового провадження у справах про банкрутство страховиків. Значення цієї праці для адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування полягає у тому, що платоспроможність страховика безпосередньо пов’язана із захистом прав споживачів, стабільністю ринку та довірою до страхових інститутів.

Дисертація В.О. Басая«Запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні» (2021 р.) присвячена теоретико-прикладним проблемам запобігання порушенням у сфері кредитних спілок [13]. Попри інший вид небанківських фінансових установ, запропоновані автором підходи до з’ясування сутності, змісту, особливостей запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг, а також використання позитивного вітчизняного й зарубіжного досвіду можуть бути адаптовані до

страхового ринку. Спільною для кредитних спілок і страховиків є необхідність недопущення недобросовісного доступу на ринок, забезпечення прозорості, платоспроможності, належного нагляду й захисту споживачів.

Основу адміністративно-правового вивчення проблематики має праця Г.С. Буги «Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади», у якій здійснено комплексне адміністративно-правове дослідження забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні, розкрито історико-правові передумови становлення цього інституту, охарактеризовано законодавче регулювання, реєстрацію, ліцензування, контроль і нагляд, а також запропоновано адміністративно-правові заходи запобігання порушенням у діяльності небанківських фінансових установ [24]. Значення цієї роботи полягає в тому, що вона формує доктринальну основу для переходу від загального аналізу небанківських фінансових установ до спеціалізованого дослідження безпеки у сфері страхування.

У 2024 р. В.М. Важинський розробив напрями охорони суспільних інтересів у діяльності інституційних інвесторів, розкривши теоретичні, правові та праксеологічні засади такої охорони, а також питання кримінальної процесуальної протидії кримінальним правопорушенням у цій сфері [28]. Для страхового ринку така праця важлива з огляду на те, що страховики, акумулюючи значні фінансові ресурси, виступають важливими учасниками інвестиційних процесів, а отже, безпека їх діяльності пов’язана не лише із захистом страхувальників, а й із охороною ширших суспільних інтересів.

Окремого поглибленого аналізу потребує дисертаційне дослідження Л.В. Федорюк «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» (2025 р.) [194]. Наукова цінність зазначеної праці полягає також у періодизації розвитку правового регулювання страхової діяльності з урахуванням історичних подій, трансформаційних економічних процесів, еволюції законодавчих ініціатив, адаптації національного законодавства до міжнародних норм і використання позитивного зарубіжного досвіду. Така періодизація є

методологічно значущою, оскільки дає змогу простежити вплив економічних умов, інституційної архітектури та євроінтеграційних орієнтирів на формування сучасної моделі страхового регулювання і нагляду. Для дослідження безпеки у сфері страхування особливо важливим є висновок про те, що правова невизначеність, фрагментарність регулювання та реактивний характер державного впливу знижують довіру до страхового захисту, погіршують інвестиційний клімат і ускладнюють формування стабільного страхового ринку.

Також варто відзначити, що авторкою сформовано науково обґрунтовану концепцію удосконалення правового регулювання державного страхування в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій. Правове регулювання державного страхування визначено як сукупність правових норм і принципів, що встановлюють порядок організації, функціонування, моніторингу та контролю у відповідній сфері. Такий підхід має важливе значення для дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування, оскільки дає змогу поєднати організаційно-правовий, фінансовий, регуляторний і соціально-захисний виміри страхових відносин.

Важливими для адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування є положення щодо інституційного та функціонального контролю страхових резервів, пруденційних вимог до достатності капіталу, ризик-менеджменту, моніторингу платоспроможності, стрес-тестування, авторизації надавачів фінансових послуг і ведення реєстру страхових компаній [194]. Такі положення мають безпосереднє значення, оскільки спрямовані на запобігання маніпуляціям зі страховими резервами, приховуванню реального фінансового стану страховика, недобросовісному виходу на ринок і порушенню прав страхувальників.

Вагомим внеском дослідниці є розроблення напрямів підвищення ефективності державного страхування в умовах воєнного стану. Зокрема, обґрунтовано потребу запровадження державної програми перестрахування воєнних ризиків, створення спеціального фонду із залученням міжнародних

партнерів, належного унормування воєнних ризиків, запровадження гнучкого правового регулювання, підвищення правової обізнаності страхувальників, інтеграції технологій блокчейну, BigData та штучного інтелекту, а також створення єдиної державної системи обліку випадків страхового шахрайства й бази суб'єктів підвищеного ризику [193]. Указані пропозиції безпосередньо корелюють із завданням формування сучасного адміністративно-правового механізму безпеки у сфері страхування, який має бути не лише юрисдикційним, а передусім превентивним, інформаційно-аналітичним і ризик-орієнтованим.

Не менш значущою для досліджуваної проблематики є праця Т.О. Рекуненко «Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки у галузі фінансів України: теорія та практика» (2026 р.), у якій запропоновано комплексне бачення адміністративно-правових засад забезпечення безпеки у галузі фінансів з урахуванням сучасного стану законодавства, практики діяльності органів публічного адміністрування, умов воєнного стану та збройного конфлікту. Авторка розглядає фінансову безпеку як багаторівневе явище, що охоплює політичну, колективну й особисту складові та забезпечує стійкість фінансово-економічних відносин, захист прав громадян і здатність фінансової системи адаптуватися до кризових явищ [160].

Концептуальне значення дослідження Т.О. Рекуненко полягає у тому, що адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки розглянуто як систему скоординованих заходів адміністративного реагування, моніторингу фінансового сектору, виявлення та нейтралізації детермінант протиправного впливу, зниження ризиків фінансової дестабілізації та забезпечення належного рівня публічного управління [161]. Для сфери страхування такий підхід є особливо продуктивним, оскільки страхові компанії функціонують у межах фінансового ринку, а їхня нестабільність, непрозорість або протиправна діяльність здатні спричинити не лише приватні майнові втрати, а й системні ризики для фінансової безпеки.

У зазначеному дослідженні обґрунтовано структуру адміністративно-попереджувальних заходів запобігання правопорушенням у галузі фінансів,

зокрема виокремлено контрольно-наглядові, реєстраційно-дозвільні, інформаційні заходи, а також застереження й офіційні попередження. Такі групи заходів можуть бути конкретизовані через перевірку дотримання страховиками вимог платоспроможності, ліцензування та авторизацію учасників ринку, ведення реєстрів, підвищення фінансової грамотності споживачів, своєчасне інформування про ризики, реагування на ознаки страхового шахрайства і застосування превентивних приписів до недобросовісних суб'єктів.

Особливо важливою є пропозиція щодо необхідності прийняття спеціального Закону України «Про основи фінансової безпеки України», Концепції запобігання правопорушенням у галузі фінансів на 2025–2030 роки та Програми захисту прав і законних інтересів учасників фінансового ринку України до 2030 року [161]. Для страхового ринку такі пропозиції мають не лише загальнофінансове, а й спеціальне значення, адже дозволяють закріпити єдині принципи превенції, координації, інформаційного обміну, цифрового моніторингу та реагування на фінансові загрози. У сфері страхування це могло б стати основою для створення єдиного інформаційного простору щодо страхового шахрайства, ризикових страхувальників, недобросовісних посередників і неправомірних відмов у страхових виплатах.

У кримінально-правовому аспекті доцільно згадати роботи, присвячені ухиленню від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, тобто проблематиці ст. 212-1 КК України. Однією з таких є праця В.С. Кошевського «Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», у якій досліджено теоретико-методологічні засади кримінально-правового захисту системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, проведено порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних країн, охарактеризовано об'єкт, предмет, об'єктивну й суб'єктивну

сторони відповідного злочину, а також встановлено критерії його відмежування від суміжних складів [80].

Подібну проблематику розроблено у праці Д.Ю. Степаненка «Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Автор розкрив історичну ретроспективу кримінально-правової протидії ухиленню від сплати страхових внесків, дослідив підстави криміналізації, здійснив аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, а також сформулював пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства [173]. Значення таких праць для адміністративно-правового дослідження полягає у тому, що вони демонструють взаємозв'язок страхових правовідносин із фіскальною дисципліною, соціальною безпекою та публічним інтересом.

Іншим важливим напрямом є дослідження, присвячені запобіганню порушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ. У цьому контексті особливий інтерес становить праця В.В. Чернєя «Теоретичні та практичні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні» (2014 р.). Автор здійснив ретроспективний аналіз діяльності щодо запобігання злочинам у сфері небанківських фінансових установ, окреслив етапи розвитку кримінального законодавства, розкрив зміст діяльності небанківських фінансових установ не лише як фінансових посередників, а й як суб'єктів запобігання злочинам, що взаємодіють із правоохоронними органами, державними регуляторами, учасниками фінансового ринку та громадськістю. Запропонував систему правових та організаційних заходів запобігання найбільш небезпечним злочинам на ринку страхування, у сфері діяльності кредитних спілок, інвестиційних компаній, фондів та інших суб'єктів небанківського фінансового сектору [202]. Особливо вагомими є його положення щодо необхідності ідентифікації ризиків, моніторингу ринку фінансових послуг, посилення прозорості діяльності

фінансових установ, підвищення платоспроможності та фінансової стійкості, захисту споживачів небанківських фінансових послуг і запобігання використанню небанківських фінансових установ для непродуктивного виведення капіталу за кордон [203].

Працю Г.М. Чернишова «Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження» (2016 р.) присвячено дослідженню фінансового шахрайства та розробленню напрямів його попередження [204]. Хоча предметом цієї роботи є інвестиційно-будівельна сфера, її висновки мають значення для страхування, оскільки фінансове шахрайство у різних сегментах економіки має спільні детермінанти: використання складних фінансових конструкцій, підроблення документів, зловживання службовим становищем, легалізацію доходів, корупційні практики та недостатню прозорість фінансових операцій.

У дисертації О.П. Білько на основі аналізу теоретичних підходів охарактеризовано історію та сучасний стан наукового дослідження ризиків, пов’язаних із кредитно-фінансовою діяльністю в Україні, визначено поняття таких ризиків, розглянуто кримінальні правопорушення у кредитно-фінансовій сфері, запропоновано авторське визначення кримінологічного моніторингу, досліджено детермінанти злочинності та розроблено заходи запобігання [18]. Для страхового ринку важливим є сам підхід до моніторингу як систематичного спостереження, збору, обробки та аналізу інформації, оскільки без належної аналітичної основи неможливо своєчасно виявляти страхові шахрайства й інші протиправні практики.

Наближеною до теми цього дослідження є дисертація О.В. Собковича «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні», у якій сферу страхування розглянуто як високоризиковий сегмент небанківської фінансової системи, що потребує спеціального безпекового механізму. У праці сформульовано концепцію кримінологічної безпеки страхування, систематизовано кримінальні правопорушення у цій сфері, виокремлено основні прояви страхового

шахрайства, детермінанти його вчинення, коло учасників страхового ринку та напрями запобігання протиправним посяганням [170]. Важливим є те, що страхування безпосередньо аналізується як об'єкт протиправних посягань, а безпека страхового ринку пов'язується з ліцензуванням, реєстрацією, платоспроможністю страховиків, фінансовою стійкістю, контролем, наглядом, аудитом, інформатизацією та цифровізацією. Водночас зазначена дисертація має переважно кримінологічне спрямування, тому адміністративно-правові засади забезпечення безпеки у сфері страхування розкрито в ній лише в тій частині, у якій вони стосуються запобігання кримінальним правопорушенням та взаємодії регуляторних і правоохоронних суб'єктів.

Окреслені наукові напрацювання зумовили концептуалізацію державного регулювання діяльності фінансових посередників в Україні, спрямованого на досягнення низки взаємопов'язаних стратегічних цілей. Передусім йдеться про реалізацію єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг, що має забезпечувати послідовність регуляторних рішень, узгодженість повноважень державних органів та прогнозованість вимог до учасників ринку. Не менш важливою є мета захисту інтересів споживачів фінансових послуг, адже саме рівень довіри населення та бізнесу до фінансових посередників визначає реальну спроможність ринку виконувати компенсаційну, інвестиційну й стабілізаційну функції.

Наступною стратегічною ціллю є створення сприятливих умов для розвитку і функціонування ринків фінансових послуг. У сфері страхування ця мета означає не лише усунення надмірних адміністративних бар'єрів, а й запровадження таких правил доступу до ринку, які унеможливлюють діяльність недобросовісних, непрозорих або фінансово неспроможних страховиків. Із цим безпосередньо пов'язана ефективна мобілізація та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринку з урахуванням інтересів суспільства, оскільки страхові резерви і страхові фонди можуть виконувати важливу інвестиційну функцію лише за умови належного контролю за їх формуванням, розміщенням і використанням.

До системи стратегічних орієнтирів належить також забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг і захисту прав їх учасників. У страховій сфері такий орієнтир передбачає баланс між правом страховика на здійснення підприємницької діяльності, правом страхувальника на добросовісний страховий захист і публічним інтересом держави у стабільності фінансового ринку. Важливим елементом цього балансу є дотримання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства, що охоплює ліцензійні умови, нормативи платоспроможності, вимоги до корпоративного управління, правила розкриття інформації, порядок формування резервів та стандарти поведінки зі споживачами.

Самостійне значення має запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг. У сфері страхування недобросовісна конкуренція може проявлятися не лише у демпінгу або неправдивій рекламі, а й у приховуванні реального фінансового стану страховика, маніпулюванні умовами договору, штучному затягуванні страхових виплат, неправомірному посиланні на форс-мажорні обставини або використанні посередників для введення споживача в оману. Саме тому контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг повинен розглядатися як один із центральних інструментів адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування.

Завершальним, але не менш важливим стратегічним напрямом є сприяння інтеграції України в європейський і світовий ринки фінансових послуг. Для страхового сектору така інтеграція передбачає гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами платоспроможності, ризик-орієнтованого нагляду, корпоративного управління, захисту прав споживачів і професійної доброчесності керівників фінансових установ. Водночас імплементація міжнародних стандартів не повинна зводитися до механічного копіювання іноземних моделей, оскільки український страховий ринок функціонує в умовах воєнного стану, підвищених соціальних ризиків,

нестабільності інвестиційного середовища та потреби у спеціальних механізмах перестрахування воєнних ризиків.

Водночас, незважаючи на інтенсивне формування страхового ринку за часів незалежності, цей сегмент небанківського фінансового сектору не став повною мірою головним і зручним механізмом забезпечення реального сектору економіки необхідними фінансовими ресурсами. Серед причин такого стану слід назвати не лише економічні та інституційні чинники, а й протиправні зловживання на ринку страхування, страхове шахрайство, недостатній рівень довіри населення, фрагментарність інформаційного обміну, недосконаліть контролю за фінансовою стійкістю страховиків і відсутність належно інтегрованої системи превенції.

Отже, стан наукових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування засвідчує поступовий перехід від загальних праць про державне регулювання економіки, фінансів і небанківських фінансових установ до спеціалізованих досліджень, присвячених страховому ринку, фінансовому моніторингу, платоспроможності страховиків, пруденційному нагляду, профілактиці правопорушень і захисту споживачів. Разом із тим у вітчизняній доктрині досі бракує комплексного адміністративно-правового дослідження, яке б охоплювало безпеку саме у сфері страхування як єдину систему правових, організаційних, інформаційно-аналітичних, контрольно-наглядових, реєстраційно-дозвільних і превентивних заходів.

Проведений огляд дає підстави стверджувати, що перспективним напрямом подальшого наукового пошуку є формування якісно нового адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки у сфері страхування, який має враховувати умови воєнного стану, євроінтеграційні зобов’язання України, стандарти Solvency II та Insurance Core Principles, ризик-орієнтований пруденційний нагляд, потребу цифрового моніторингу, створення єдиних реєстрів страхового шахрайства і ризикових суб’єктів, а також посилення міжвідомчої взаємодії між регуляторами, правоохоронними органами, органами фінансового моніторингу та професійними учасниками

страхового ринку. Саме такий підхід здатний забезпечити баланс між свободою підприємницької діяльності страховиків, захистом прав страхувальників і публічним інтересом у стабільному та безпечному функціонуванні фінансової системи держави.

1.2. Генезаправового забезпечення безпеки сфери страхування

Динаміка змін у сфері страхових відносин, швидке оновлення страхових послуг, ускладнення ризиків і зростання значення страхування для фінансової стабільності держави зумовлюють науковий інтерес до історичної еволюції цієї галузі небанківської фінансової діяльності. Страхові відносини формувалися під впливом економічних умов, політичних стратегій, соціальних потреб населення, суспільного попиту на страхові послуги та необхідності розподілу ризиків, а тому закономірно знаходили відображення у відповідних нормативно-правових актах. Кожен із таких актів віддзеркалював рівень розвитку економіки, стан суспільних відносин і характер правового мислення певного історичного періоду, створюючи правову основу для виникнення більш складних організаційних форм страхування, нових видів страхових послуг і поступового посилення безпекової функції держави у цій сфері.

Як справедливо зазначає Д.О. Тищенко, питання подальшого розвитку регулювання страхової діяльності в Україні має ґрунтуватися на ретельному аналізі пройденого у цій сфері шляху, виокремленні найбільш типових помилок, допущених у минулому, та уникненні їх у майбутньому [186, с. 87]. Така позиція є методологічно значущою, оскільки без вивчення попереднього правового досвіду неможливо об’єктивно оцінити сучасний стан адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування, з’ясувати причини повторюваності окремих правопорушень і визначити напрями удосконалення державного контролю та нагляду.

Схожого підходу дотримується Н.С. Василевська, яка, аналізуючи досягнення нормотворчості та результати правового регулювання окремих

видів обов'язкового страхування у сфері охорони здоров'я, підкреслює, що ретроспективне дослідження будь-якого інституту є істотною умовою виявлення закономірностей його розвитку. На думку дослідниці, вивчення історичного досвіду формування страхових відносин з урахуванням соціально-економічних факторів дозволяє встановити не лише особливості правового регулювання відповідного явища, а й у період реформування визначити перспективи, шляхи та напрями його подальшого вдосконалення [29, с. 32].

Погоджуючись із наведеними позиціями, слід підкреслити, що аналіз ґенези формування та динаміки правового регулювання страхової діяльності дозволяє встановити як позитивні результати поточних змін, так і недоліки, які потребують усунення. У безпековому аспекті такий аналіз особливо важливий, адже дозволяє простежити, як змінювалися механізми захисту прав страхувальників, вимоги до платоспроможності страховиків, підходи до ліцензування, контролю, нагляду, запобігання протиправним проявам. Саме на цій основі можна сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації правового забезпечення безпеки сфери страхування.

Страхування належить до найдавніших категорій суспільних відносин, що виникла ще в період розпаду первіснообщинного ладу [33, с. 49], пройшла тривалу еволюцію. На відміну від первинних форм страхування, які не передбачали попереднього накопичення страхового фонду, однак зобов'язували спільно відшкодовувати збитки шляхом їх перерозподілу між членами певної спільноти, страхування у Стародавньому Римі ґрунтувалося на обов'язковості регулярних платежів. Такий підхід, наголошує О.В. Тахтай, дозволяв акумулювати грошові кошти та створювати страховий фонд ще до настання небажаного випадку. Зазначені кошти мали суворо цільове призначення, не могли використовуватися для погашення боргу та передавалися особі, визначеній заповідачем. Навіть за умов, коли римське право визнавало належність рабовласнику результатів угод, укладених рабом, господар не мав права привласнювати його страхову суму. Статут колегії або спілки визначав випадки втрати права на отримання страхового відшкодування, зокрема

самогубство та несплату щомісячних внесків у встановлений строк [180, с. 274].

Виокремлення етапів розвитку страхування є методологічно і практично обґрунтованим процесом, необхідним для аналізу сучасних правових відносин у сфері страхової діяльності та прогнозування їх подальшого розвитку. Разом із тим наявність в економічній теорії та правовій доктрині численних, часто взаємосуперечливих підходів до практичного використання страхування у регулюванні соціально-економічних процесів, обмеженість джерельної бази, відсутність усталеної методології аналізу еволюції страхового законодавства, поверховість окремих досліджень та неоднозначне трактування вченими ключових етапів регулювання страхової галузі ускладнюють формування єдиного наукового бачення його правової природи.

Саме тому питання чіткого окреслення історичних періодів розвитку страхування та його правового регулювання в Україні залишається актуальним і дискусійним. На користь такого висновку свідчить також те, що значна кількість нормативно-правових актів, які регулювали або регулюють таку сферу, неодноразово змінювалися, переглядалися чи адаптувалися відповідно до внутрішніх і зовнішніх політичних, економічних та безпекових обставин.

У юридичній літературі правове регулювання страхової діяльності традиційно поділяють на окремі періоди залежно від одного або кількох критеріїв. До таких критеріїв належать: по-перше, визначальні історичні події, що відбувалися на території сучасної України; по-друге, вплив економічних змін на ринок страхових послуг або динаміка інвестиційних процесів, що стимулювала нормотворення у сфері страхування; по-третє, еволюція законодавчих пропозицій та ініціатив у сфері страхової діяльності; по-четверте, адаптація чинного національного законодавства до міжнародних норм, принципів, рекомендацій і критеріїв правового регулювання страхування, а також урахування позитивного досвіду інших держав [194, с. 44].

Попри певну формальність, зазначені критерії дають змогу виокремити основні історичні періоди розвитку правового регулювання страхової діяльності та є універсальними за своєю природою. Саме тому вони можуть

бути використані як методологічна основа для дослідження ретроспективи правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні. Водночас ретроспективний аналіз не повинен зводитися до простого хронологічного переліку нормативно-правових актів. Значно важливішим є з'ясування того, які саме соціально-економічні обставини зумовлювали появу відповідних актів, які завдання держава прагнула розв'язати через їх ухвалення, наскільки ефективними виявилися закріплені правові засоби та чи забезпечували вони належний рівень безпеки учасників страхових відносин.

У цьому контексті особливої ваги набуває аналіз не лише законів, а й підзаконних актів, програмних документів, концепцій розвитку фінансового сектору, рішень щодо створення або реорганізації органів нагляду, а також практики застосування норм, які регулювали платоспроможність страховиків, формування резервів, ліцензування, звітність і контроль за страховими посередниками. Крім того, дослідження генези правового забезпечення безпеки сфери страхування має враховувати, що кожен історичний період характеризувався власним співвідношенням приватноправових і публічно-правових засобів впливу. На ранніх етапах страхування переважали засади взаємодопомоги та договірної солідарності, тоді як із розвитком ринкової економіки, зростанням обсягів залучених коштів і появою професійних страховиків посилювалася потреба у державному контролі.

У низці наукових праць згадуються страхові відносини і зародки їх правового регулювання у різні історичні періоди. Зокрема, окремі дослідники пов'язують елементи страхових механізмів із положеннями «Руської правди» доби Київської Русі [54, с. 30], правилами ведення підприємницької діяльності чумаків у XVI ст., які мали риси страхування [97, с. 17], періодом перебування українських земель у складі Австро-Угорщини та Російської імперії [21, с. 44–46], а також умовами нової економічної політики 20-х років XX ст. [38, с. 168]. Аналіз таких історичних періодів є важливим для розуміння загальної генези страхових відносин, однак вони не повною мірою відображають трансформації, що визначили сучасне правове забезпечення безпеки сфери страхування в

Україні [194, с. 45].

Крім того, значна частина досліджень, присвячених ретроспективі та періодизації правового регулювання страхової діяльності, надмірно спрощує таке питання, зосереджуючись на розвитку страхового ринку і державного регулювання лише до 2022 року. Такий підхід не враховує актуальних реалій сьогодення, зокрема правового режиму воєнного стану, нових воєнних ризиків, необхідності державної підтримки критичного страхування та потреби в оновленні правових засобів захисту страхувальників. Навіть у тих працях, у котрих порушувалися питання прогнозування страхових відносин з урахуванням соціальних та економічних чинників, реформування страхового законодавства й адаптації українського правового поля до європейських стандартів, розвиток страхування в умовах воєнного стану здебільшого залишався поза належною увагою.

Недостатність такого наукового опрацювання має не лише теоретичне, а й практичне значення. Воєнний стан істотно змінює характер страхових ризиків, впливає на можливість виконання страховиками договірних зобов’язань, ускладнює оцінювання збитків, загострює питання форс-мажорних обставин, перестрахування, доступності страхових послуг і захисту споживачів. За цих умов правове забезпечення безпеки сфери страхування повинно охоплювати не лише традиційні інструменти реєстрації, ліцензування, контролю та нагляду, а й спеціальні механізми реагування на воєнні ризики, запобігання недобросовісним відмовам у виплатах, виявлення шахрайських схем, пов’язаних із воєнними збитками, та забезпечення належної взаємодії між страховиками, регулятором і правоохоронними органами.

Об’єктивними передумовами виникнення організованих фінансово-страхових відносин стали соціальні та економічні зміни, зумовлені індустріальним розвитком суспільства. Відповідний період характеризувався розвитком кооперативного руху, зростанням великого виробництва, поглибленням поділу праці, збагаченням власників засобів виробництва і землевласників, а також збіднінням широких верств населення, що призводило

до загострення економічних проблем. Потреба населення у додаткових фінансових ресурсах для забезпечення існування та отримання фінансових послуг з метою покращення життєвих умов стала однією з причин появи небанківських фінансових структур. Попри те, що окремі операції подібного характеру здійснювалися і раніше, саме у цей період відбулася фінансово-кредитна інституціалізація, яка привела до появи прообразів сучасних небанківських фінансових установ [25].

Середньовічне, або гільдійно-цехове, страхування на початкових етапах було близьким до страхування у професійних колегіях і спілках. Воно ґрунтувалося на взаємодопомозі без попередньо визначеного переліку страхових подій та розмірів виплат. Надалі розвиток гільдійно-цехового страхування супроводжувався запровадженням регулярних внесків, визначенням переліку страхових випадків, у разі настання яких передбачалося відшкодування збитків, урахуванням ступеня ризику, конкретизацією форм і розміру страхових виплат. Саме у цей період поступово формується поділ страхування на майнове та особисте [49, с. 652].

Система небанківських фінансових установ в Україні бере свій початок із середини XIX ст. Першим взаємним страховим товариством в Україні стало товариство взаємного страхування від пожеж, створене у Полтаві у 1863 р. У наступному році аналогічне товариство з'явилося у Харкові, а згодом такі організації виникли у Києві та Одесі. Страхувальникам, які укладали договори страхування на кілька років, надавалися певні пільги та безоплатне страхування за так званим «золотим полісом». Процес становлення страхового ринку пов'язаний, зокрема, з діяльністю страхових товариств «Дністер» та «Карпатія», які відігравали не лише економічну, а й політичну роль у процесі становлення української нації. Про успішний розвиток товариства «Дністер» свідчить той факт, що вже у 1893 р. ним було укладено 14 000 договорів у 1500 селах і містах Галичини та Буковини [63, с. 47].

З другої половини XIX ст. розпочинається новий період розвитку страхування, пов'язаний із появою соціального страхування та активнішою

участю держави у страховій справі. Саме в цей час формується перший досвід одержавлення страхування, характерний, зокрема, для Італії та Уругваю. Наприкінці XIX ст. у багатьох країнах розпочинається становлення страхового ринку, виникають компанії зі страхування майна, які остаточно зміцнюють свої позиції вже у XX ст. Останнє характеризується інтенсивним розвитком усіх форм і видів страхування [55, с. 21].

Радянський період у генезі правового забезпечення безпеки сфери страхування характеризувався не розвитком конкурентного страхового ринку, а фактичним одержавленням страхових відносин і підпорядкуванням страхування централізованій фінансовій системі. Після встановлення радянського режиму фінансово-економічна політика в усіх союзних республіках здійснювалася за єдиними ідеологічними підходами та ґрунтувалася на націоналізації банків, підприємств, залізниць, запровадженні контрибуцій для заможних верств населення [181, с. 34–35]. За таких умов страхування втратило ознаки самостійного ринкового інституту розподілу ризиків і перетворилося на елемент державної фінансової політики, який функціонував у межах планової економіки та жорсткого адміністративного контролю.

Запровадження НЕПу у 1921 р. тимчасово пожвавило фінансово-економічні відносини: було дозволено приватну торгівлю, денаціоналізовано частину малих і середніх підприємств, створено ощадні каси та Ощадний банк, зменшено тиск держави на фінансово-економічний сектор [58, с. 35]. У цей період виникли передумови для часткового відновлення страхових і кредитно-кооперативних механізмів, оскільки пожвавлення господарського обороту об’єктивно потребувало інструментів захисту майнових інтересів, розподілу ризиків і залучення фінансових ресурсів. Водночас тимчасовий характер НЕПу не дозволив сформувати сталу систему недержавного страхування чи кредитної кооперації.Після згортання НЕПу та утвердження командно-адміністративної системи страхова діяльність фактично була включена до централізованого механізму державних фінансів. Страхування перестало розвиватися як сфера

договірної ініціативи, конкуренції та саморегулювання, а його безпекове призначення зводилося переважно до виконання фіскально-перерозподільчих і соціально-компенсаційних завдань держави. Централізація банківської системи, закріплена Статутом Держбанку СРСР 1929 р., податкова реформа 1930 р., а також подальше підпорядкування ощадних кас Державному банку посилили монополізацію фінансових потоків і звузили простір для автономних страхових та кооперативних форм [19, с. 293].

У безпековому аспекті такий період вирізнявся тим, що контроль за фінансовою сферою забезпечувався не через розвиток ринкового нагляду за страховиками, а через адміністративно-командні та правоохоронні механізми. Контрольно-ревізійні управліннядійснювали ревізії відомств, підприємств, установ і організацій, а спеціальні підрозділи міліції протидіяли розкраданню соціалістичної власності, спекуляції, порушенням у споживчій кооперації, заготівельних організаціях і ощадних касах [34, с. 149]. Тому, забезпечення безпеки у страховій сфері розумілося передусім як охорона державної власності й централізованих фінансових ресурсів, а не як захист прав споживачів страхових послуг.

Отже, радянський період слід характеризувати як етап фактичного одержавлення страхування, коли страхові відносини були позбавлені ринкової автономії й підпорядковані централізованій фінансовій політиці. Відсутність конкуренції, самостійних страховиків, договірної свободи та незалежного нагляду зумовила деформацію страхування як інституту фінансової безпеки. Його функції були інтегровані у загальнодержавну систему планового перерозподілу ресурсів, а правове забезпечення безпеки зводилося переважно до контролю, ревізії та правоохоронного захисту державних фінансових інтересів.

Становлення України як самостійної демократичної держави об’єктивно зумовило створення і розвиток національного страхового ринку. Демонополізація економіки, яка охопила всі галузі, безпосередньо позначилася і на страхуванні. Усунення державної монополії у вирішенні юридичних та

економічних питань страхової справи, а також поява недержавних страхових компаній створили передумови для організації ринкових відносин у страховій діяльності й формування страхового ринку України На початку 90-х рр. ХХ ст., у період масштабних політичних та економічних змін, в Україні почала формуватися мережа страхових компаній. Замість єдиного постачальника страхових послуг – Держстраху – виникли нові страхові компанії, зокрема «Омега-Інстер», «Ризик», «Саламандра» та інші. Після законодавчого запровадження окремих елементів ринкової економіки, передусім у зв'язку з прийняттям Закону «Про кооперацію» 1988 року, почали діяти перші страхові кооперативи. Завдяки цьому в Україні розширився асортимент страхових послуг і виник інститут перестрахування [55, с. 54].

Поява нових страховиків і страхових кооперативів мала подвійний вплив на розвиток страхового ринку. З одного боку, такі тенденції сприяли демонополізації страхування, розширенню спектра послуг, формуванню конкуренції та поступовому відходу від суто державного страхового забезпечення. З іншого боку, швидке зростання кількості учасників ринку в умовах відсутності належного нормативного регулювання, професійних стандартів, стабільного фінансового контролю та дієвого державного нагляду створювало сприятливі умови для зловживань. Саме у цей період проявилася потреба не лише у правовому врегулюванні страхових договорів, а й у формуванні механізмів безпеки страхового ринку, здатних запобігати залученню коштів населення без реальних гарантій виконання зобов'язань.

Проголошення незалежності України у 1991 р., процес роздержавлення, визнання приватної власності та перехід до ринкових відносин істотно вплинули на сферу страхування. Розпад СРСР і формування незалежної української держави сприяли становленню нових економічних відносин, у тому числі у страховій галузі. Саме початок 90-х рр. та прийняття перших нормативно-правових актів, що регулювали ринкову страхову діяльність, більшість економістів і правників визначають як перший період становлення сучасного правового регулювання страхової діяльності в Україні.

У цей час вітчизняне страхове законодавство ще не було цілісним і сформованим, а методологічна база державного впливу на сферу страхування фактично перебувала на початковій стадії. Недостатніми були і доктринальні напрацювання у сфері страхування. Брак кваліфікованого наукового та професійного підходу ускладнював розуміння сутності страхової діяльності, а практика засвідчила часті випадки неоднозначного трактування понять і термінів у цій галузі.

Недостатня визначеність базових понять негативно позначалася на правозастосуванні й ускладнювало розмежування страхової діяльності, фінансового посередництва, довірчих операцій та інших форм залучення коштів населення. Відсутність сталої термінології впливала і на контрольну діяльність держави, оскільки уповноважені органи не завжди мали достатні правові інструменти для своєчасного реагування на порушення. Такий стан правового регулювання підтверджував необхідність створення спеціального законодавства, яке б не лише визнавало страхування як самостійний вид фінансової діяльності, а й закріплювало вимоги до безпечного функціонування страховиків.

Основним завданням такого періоду становлення правового регулювання страхової діяльності в Україні стало розроблення та прийняття спеціального законодавства, а також організація державного нагляду у сфері страхування з метою забезпечення ефективного захисту прав та інтересів страхувальників. Відтак, ДекретКабінету Міністрів України «Про страхування» від 10 травня 1993 р. № 47-93 фактично став першим базовим законодавчим актом, спрямованим на системне правове регулювання страхової діяльності в Україні; визначив базові терміни й поняття, пов’язані зі страховою діяльністю та ринком страхових послуг. Водночас його положення мали узагальнений характер і породжували значно більше питань, ніж давали відповідей на практичні проблеми функціонування страхового ринку.

Правова недосконаліть зазначеного Декрету сприяла появі на вітчизняному страховому ринку значної кількості страхових груп із

неоднозначною діловою практикою: «АСКО», «Славія», «Омета-Інстер», «Саламандра», а також процесу перетворення «Укрдержстраху» у НАСК «Оранта». У такому нормативно-правовому акті не було сформовано дієвого механізму захисту прав та законних інтересів вкладників, а також належно не визначено органи, які повинні здійснювати контроль за діяльністю довірчих товариств. Унаслідок цього значна кількість таких товариств грубо порушувала чинне законодавство: обсяги залучення коштів і майна населення перевищували статутні капітали, які нерідко не досягали встановленого законом розміру; не дотримувався порядок проведення касових операцій, зокрема з іноземною валютою; фактично не велася належна статистична звітність про діяльність та фінансовий стан компаній [201, с. 101].

Наведені проблеми зумовили необхідність прийняття нового нормативно-правовогоакта, який мав створити ширші можливості для міжнародної співпраці та розвитку страхової справи в Україні. Значущою подією для страхового ринку стало прийняття 7 березня 1996 р. Закону України «Про страхування». Такий Закон, а також близько 20 постанов уряду, 11 інструкцій і нормативних актів, ухвалених у відповідний період, відображали потреби переходу від планової до ринкової економіки та визначали умови діяльності у сфері страхування, де дедалі вагомішу роль почали відігравати недержавні страхові компанії.

Законодавчі зміни середини 90-х рр. супроводжувалися підвищенням вимог до розміру статутного фонду страховиків із 5 тис. доларів до 100 тис. доларів. Після перереєстрації у 1997 р. кількість страховиків істотно скоротилася, залишилося 220 компаній. У 1997 р. спостерігалося зниження реальних обсягів надходжень страхових платежів, яке розпочалося ще у 1994 р., а зростання становило лише 8,6% від аналогічного показника 1994 р. у порівняльних цінах. Водночас посилилися вимоги Укрстрахнагляду, а з 1998 р. до кінця 2001 р. – Міністерства фінансів України як контрольного органу страховиків, щодо платоспроможності, ліквідності, резервування, структури активів, інвестиційної політики тощо. Починаючи з 1996 р., страховики були

зобов’язані за кожним видом страхування, який вони мали намір здійснювати, розробляти правила страхування та затверджувати їх у контрольному органі. Характерною ознакою цього періоду було також продовження обслуговування кептивними страховиками структур, які їх створили, та встановлення з ними тісніших зв’язків [177].

Нове законодавче регулювання страхової діяльності в Україні значною мірою посилило фінансову дисципліну страховиків шляхом запровадження обліку резервів, розробленням категорії активів, упорядкуванням взаємовідносин страховиків з філіями і представництвами, визначення спеціальних форм звітності. Найважливішим безпековим результатом стало започаткування державного нагляду за страховою діяльністю. Для контролю за страховим ринком було створено спеціальний уповноважений орган при Міністерстві фінансів України – Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг, покликану здійснювати державний контроль за дотриманням законодавства на страховому ринку.

Підвищення вимог до статутного фонду, запровадження правил страхування за кожним видом діяльності, посилення вимог до платоспроможності та резервування мали важливе значення для правового забезпечення безпеки страхування. Такі заходи були спрямовані на очищення ринку від випадкових або фінансово неспроможних учасників, підвищення відповідальності страховиків, формування мінімальних гарантій виконання зобов’язань перед страхувальниками. Разом із тим такий період не усунув усіх ризиків, оскільки інституційна спроможність державного нагляду ще не відповідала складності ринкових процесів, а значна частина страхових компаній продовжувала діяти в умовах недостатньої прозорості структури власності, активів та реального фінансового стану.

Попри значні кроки щодо законодавчого закріплення правил страхової діяльності та становлення ринкових відносин, страховий ринок України тривалий час характеризувався недостатнім рівнем розвитку та низькою довірою населення до страхування як інституту соціально-економічного

захисту [89, с. 82]. Ситуація істотно змінилася у зв'язку з демонополізацією страхової справи та легалізацією підприємництва, що спричинило збільшення кількості альтернативних недержавних комерційних страхових організацій. Їх діяльність охоплювала не лише традиційні види страхування, а й страхування комерційних, фінансових, господарських ризиків, відповідальності за заподіяння шкоди на території інших держав, експортних кредитів та іноземних інвестицій.

У 2001 р. було прийнято Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», яким уперше на законодавчому рівні визначено поняття «фінансова установа» та закріплено їх перелік. У 2003 р. на підставі Положення про Державний реєстр фінансових установ, затвердженого розпорядженням Держфінпослуг № 41, було створено Державний реєстр фінансових установ як узагальнену систему одержання, накопичення, зберігання, захисту, використання та поширення адміністративної інформації про фінансові установи [24]. У безпековому вимірі такий крок мав важливе значення, оскільки реєстраційний облік став одним із інструментів державного контролю за допуском суб'єктів до ринку фінансових послуг.

Запровадження Державного реєстру фінансових установ також сприяло впорядкуванню інформації про учасників ринку, підвищенню прозорості їх діяльності та створенню організаційних передумов для подальшого нагляду, що ознаменувало поступовий перехід від фактичної множинності суб'єктів із різним рівнем правової визначеності до більш контрольованої системи допуску до ринку. Реєстрація фінансової установи стала не лише обліковою процедурою, а й важливим елементом превенції, оскільки давала змогу ідентифікувати суб'єкта, перевірити його відповідність установленим вимогам і забезпечити подальше застосування заходів державного впливу.

З метою регулювання діяльності небанківських фінансових установ у 2007 р. було засновано Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності як профільний парламентський комітет. У цей період було ухвалено низку нормативно-правових актів, серед яких Указ Президента

України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії», закони України «Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про кредитні спілки», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», «Про недержавне пенсійне забезпечення», а також розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» тощо [201, с. 105].

Позитивним кроком держави щодо забезпечення безпеки фінансових послуг небанківських фінансових установ стало затвердження у 2010 р. Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [77]. Пруденційний нагляд спрямовувався на захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ. Його реалізація передбачала застосування коригувальних заходів, виявлення підвищених ризиків у діяльності фінансових установ, контроль за їх платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю, мінімізацію випадків банкрутства і системної кризи, а також прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітності поточного періоду.

Значення пруденційного нагляду для сфери страхування полягає у тому, що такий зміщує акцент із формального контролю за дотриманням правил на оцінювання реального фінансового стану страховика, його здатності виконувати взяті зобов’язання та стійкості до ризиків. Такий підхід дає змогу виявляти проблеми ще до моменту неплатоспроможності, застосовувати коригувальні заходи, попереджати накопичення системних загроз і захищати інтереси споживачів страхових послуг. У цьому аспекті пруденційний нагляд став важливим кроком від реактивного реагування на вже вчинені порушення до превентивного забезпечення безпеки страхового ринку [99, с. 135].

Уряд також ухвалив Концепцію захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні та оприлюднив проєкт Правил здійснення

депозитних операцій для кредитних спілок. Реалізація відповідних підходів сприяла підвищенню капіталізації вітчизняних страхових компаній, створенню умов для появи нових страхових продуктів, страхуванню масштабних ризиків і зміцненню фінансової стійкості страховиків. У перспективі такі заходи мали сприяти підвищенню якості активів фінансових інститутів, збереженню пенсійних активів, відновленню і підвищенню суспільної довіри, а також збільшенню частки активів небанківських фінансових інститутів у загальній структурі активів фінансового сектору України [198; 180].

Варто наголосити, що характерними рисами національної безпеки у фінансовій сфері є збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечувати ефективне функціонування національної економіки та сприяти економічному зростанню держави. Стан фінансової безпеки формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників фінансово-кредитної політики, політичної ситуації, рівня досконалості законодавчого регулювання фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави [184]. Страхові компанії посіли особливе місце у відносинах мобілізації та розподілу капіталів, інколи конкуруючи з банківськими установами [79, с. 39].

Процес цілеспрямованого й активного впливу державних і наддержавних органів управління на функціонування фінансових посередників, здійснення комплексних заходів щодо впорядкування, контролю, нагляду за ними та запобігання зловживанням і порушенням за допомогою певної сукупності форм і методів у науковій літературі визначають як державне регулювання діяльності фінансових посередників [199, с. 33]. Такий вплив спрямований не лише на упорядкування ринкової діяльності, а й на забезпечення стабільності страхових фондів, добросовісності страховиків, захисту страхувальників і попередження протиправних практик.

Однак, світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років негативно вплинула на соціально-економічний розвиток України, виявивши вразливість національної фінансової системи та її залежність від зовнішніх факторів. У таких умовах питання захисту національних інтересів у фінансовій сфері

набуло особливої ваги. Однією з основних проблем стала недостатня ефективність механізмів, спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення факторів, що створювали зовнішні й внутрішні загрози національній безпеці у фінансовій сфері. Саме у зв'язку з цим у 2012 р. було прийнято Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [76].

Наступна істотна зміна правового регулювання страхової діяльності була пов'язана з реформуванням державного управління, яке розпочалося у 2011 році. У межах інституційної трансформації припинила діяльність Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, натомість було сформовано новий орган моніторингу, нагляду та контролю – Національну комісію, що здійснювала державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [149]. У цей період державна політика та нагляд у сфері страхування набули нового змісту.

М. В. Бобик, характеризуючи відповідні процеси, зазначає, що кваліфікований державний нагляд став необхідним для запобігання негативним явищам і зловживанням з боку страхових компаній, а також для стимулювання розвитку вітчизняної страхової галузі. На цьому етапі розвитку правового регулювання страхового ринку актуалізувалося питання оподаткування страхової галузі, що є характерним для багатьох європейських країн [19, с. 295].

Протягом 2011–2015 років страховий ринок України функціонував в умовах погіршення макроекономічних та макрофінансових показників. Починаючи з 2009 року, а надалі у 2013–2015 рр., вітчизняна економіка перебувала у стані стагнації та кризових проявів. Розвиток страхування істотно залежить від макроризикових факторів та економічної динаміки на загальнодержавному рівні. Нестабільність економічної безпеки держави, фінансові загрози, політична та соціальна напруга безпосередньо впливають на платоспроможність населення, монетарні можливості суб'єктів господарювання та стабільність діяльності страховиків, особливо у сфері накопичувальних видів страхування.

У зв'язку із системною кризою в економіці та її негативним впливом на

страхову діяльність основним завданням держави стало зменшення деструктивного впливу на страховий ринок за допомогою антикризових заходів. Серед ключових напрямів такого впливу слід виокремити нормативне регулювання діяльності централізованих фондів, які мали гарантувати виконання зобов'язань учасниками страхового ринку, посилення вимог до фінансової стабільності страхових організацій, зокрема щодо достатності капіталу, а також удосконалення механізмів прозорості у діяльності страхових компаній.

Антикризові заходи у сфері страхування мали охоплювати кілька взаємопов'язаних напрямів. Перший із них стосувався нормативного регулювання діяльності централізованих фондів, здатних гарантувати виконання зобов'язань учасниками страхового ринку. У цьому контексті посилення вимог до достатності капіталу та фінансової стабільності страхових організацій розглядалося як передумова збереження довіри до ринку. Другий напрям полягав у посиленні прозорості діяльності страхових компаній, зокрема через підвищення вимог до фінансової звітності, її оприлюднення та доступності для споживачів. Третій напрям був пов'язаний із підтримкою платоспроможності страховиків, які опинилися у складному фінансовому становищі, зокрема шляхом реструктуризації заборгованості, доступу до ліквідності та застосування інших стабілізаційних інструментів.

З метою підвищення довіри до страхового ринку посилювалися вимоги до фінансової звітності, зокрема щодо обов'язковості публікації фінансових звітів страхових компаній. Окремим напрямом стало нормативне регулювання програм підтримки платоспроможності компаній, що передбачало запровадження спеціальних заходів допомоги страховикам, які опинилися у складному фінансовому становищі, зокрема шляхом реструктуризації заборгованості та забезпечення доступу до ліквідності. Зазначені заходи слід розглядати як елементи правового забезпечення безпеки, спрямовані на недопущення масового невиконання страховиками зобов'язань перед страхувальниками.

Важливим напрямом розвитку у 2011–2015 роках стало посилення євроінтеграційного спрямування національного законодавства у сфері страхування [145]. Після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка стосувалася, зокрема, змін у правовому режимі страхового ринку, виникла необхідність поступового узгодження законодавства України з європейськими принципами та стандартами у сфері страхової діяльності з урахуванням економічних і соціальних чинників.Європейський вектор розвитку страхової діяльності в Україні, у тому числі в аспекті її правового регулювання, зумовив появу Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 р., а також Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р.

Євроінтеграційний період характеризувався посиленням вимог до якості регулювання, прозорості страхових посередників, захисту споживачів, фінансової стійкості страховиків і наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Водночас адаптація європейських правил потребувала врахування українських соціально-економічних умов, рівня розвитку страхового ринку, інституційної спроможності регуляторів, фінансової культури населення та наявних безпекових викликів. Саме тому європейський напрям правового розвитку не міг обмежуватися формальним перенесенням правових положень, а мав супроводжуватися їх змістовним узгодженням із внутрішніми потребами страхового сектору.

Державне регулювання окремих небанківських фінансових установ планувалося передати до компетенції НБУ. Зважаючи на тиск з боку податкових органів та Державної фіскальної служби України на нефінансові спілки, очікувані зміни були неминучими та вимагали істотної трансформації організації діяльності таких установ і методів надання фінансових послуг [14]. У результаті на ринку фінансових послуг України відбулися суттєві перетворення, пов’язані з передачею функцій нагляду за цим сегментом фінансової системи від Нацкомфінпослуг до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, НБУ, а також Антимонопольного комітету України [140].

Акцентуючи увагу на важливості функціонування страхової галузі України відповідно до вимог європейської інтеграції, Л. Морозова та О. Тимощук констатують певну невизначеність у чинному правовому полі щодо регулювання зазначеного питання. На думку авторів, масштабний перехід України до мегарегулювання у сфері страхової діяльності зумовлює необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог Європейського Союзу [99, с. 138].

Однак, у контексті державного регулювання страхової діяльності в євроінтеграційному напрямі було запроваджено низку заходів, які надалі відобразилися у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [144]. Відповідно до Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію на 2014–2017 рр. було передбачено, зокрема, розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2002/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 9 грудня 2002 р. про страхове посередництво, а також Директиви 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р. щодо страхування цивільної відповідальності, пов’язаної з використанням транспортних засобів [121].

Імплементація зазначених директив мала не лише техніко-юридичне, а й безпекове значення. Регулювання страхового посередництва спрямовувалося на підвищення доброчесності посередників, захист споживачів від недобросовісного продажу страхових продуктів, належне інформування клієнтів і зниження ризику зловживань під час укладення договорів страхування. Натомість удосконалення правового регулювання обов’язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів було важливим для забезпечення гарантованого відшкодування шкоди потерпілим, стабільності відповідного сегмента страхового ринку та належного виконання міжнародних зобов’язань України.

У 2020 р. Національну комісію, що здійснювала державне регулювання ринків фінансових послуг, було ліквідовано, а її функції передано НБУ [151]. Така інституційна зміна стала важливим етапом у розвитку правового забезпечення безпеки сфери страхування, оскільки НБУ отримав ширші повноваження щодо регулювання, нагляду, оцінювання платоспроможності, контролю за ризиками та впливу на діяльність страховиків. Передача відповідних функцій сприяла посиленню вимог до прозорості, фінансової стійкості та доброчесності учасників страхового ринку.

Передача регуляторних функцій НБУ змінила саму логіку державного впливу на страхову сферу. Регулювання небанківського фінансового сектору почало розвиватися у тіснішому зв’язку з підходами, властивими фінансовій стабільності, ризик-орієнтованому нагляду, оцінюванню якості активів, прозорості структури власності та корпоративного управління. Для страхових компаній це означало підвищення вимог до внутрішніх процедур, управління ризиками, комплаєнсу, звітності та готовності до наглядового реагування з боку регулятора.

У 2021 р. було затверджено Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [176], яка визначила шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері економічної безпеки. Національним інтересам України відповідають сталий розвиток економіки, інтеграція до європейського економічного простору та розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. У цьому контексті страхування набуває значення не лише як фінансова послуга, а як один із інструментів забезпечення економічної стійкості, розподілу ризиків і захисту майнових інтересів громадян та бізнесу.

Визначальним рішенням для розвитку сфери страхування стало прийняття у 2021 р. нових законів України, а саме Закону України «Про страхування» [152] та Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [154]. Їх ухвалення засвідчило перехід до нового етапу правового забезпечення безпеки сфери страхування, що характеризується посиленням ролі

НБУ як регулятора, оновленням вимог до авторизації та ліцензування, удосконаленням підходів до платоспроможності, корпоративного управління, захисту прав споживачів, прозорості структури власності та ризик-орієнтованого нагляду.

Закон України «Про страхування» 2021 р. має особливе значення для сучасного етапу, оскільки заклав оновлені підходи до функціонування страхового ринку, наближені до європейських стандартів. Його положення спрямовані на впорядкування діяльності страховиків, уточнення вимог до їх фінансового стану, встановлення правил корпоративного управління, посилення контролю за істотною участю, удосконалення процедур виходу з ринку, передачі страхового портфеля та захисту споживачів. У безпековому аспекті важливим є те, що нове законодавство не обмежується формальним визначенням прав і обов'язків учасників страхових відносин, а встановлює підвищені вимоги до стійкості страховика як професійного учасника фінансового ринку.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» формує оновлені загальні засади функціонування ринку фінансових послуг, визначає підходи до авторизації, діяльності надавачів фінансових послуг, нагляду, захисту прав споживачів та застосування заходів впливу. Для сфери страхування такий нормативно-правовий акт є важливим у частині формування єдиного правового середовища небанківського фінансового сектору, у якому страхові компанії розглядаються як професійні учасники фінансового ринку, діяльність яких має відповідати вимогам доброчесності, прозорості, платоспроможності та належного управління ризиками.

Ухвалення зазначених законів збіглося з періодом посилення безпекових викликів, а з 2022 р. – із функціонуванням держави в умовах повномасштабної збройної агресії. Саме тому сучасний етап правового забезпечення безпеки сфери страхування не може розглядатися лише як продовження євроінтеграційного оновлення законодавства, а одночасно є періодом правового реагування на воєнні ризики, зниження платоспроможного попиту, зміну

структури страхових випадків, ускладнення перестрахування, потребу у спеціальних гарантійних механізмах і необхідність запобігання новим способам страхового шахрайства.

Таким чином, аналіз генези правового забезпечення безпеки сфери страхування дає підстави виокремити такі основні періоди його розвитку.

I) Початковий– зародження та становлення страхових відносин на українських землях (середина XIX ст. – початок XX ст.). У цей час формуються перші організовані форми страхування, зокрема товариства взаємного страхування від пожеж у Полтаві, Харкові, Києві та Одесі, а також страхові товариства «Дністер» і «Карпатія». Страхування поступово набуває ознак самостійної фінансової діяльності, пов'язаної із захистом майнових інтересів, розподілом ризиків і формуванням страхових фондів.

II) Радянський –одержавлення страхування та централізації фінансової системи (1917–1991 рр.). Встановлення радянського режиму призвело до підпорядкування страхових відносин командно-адміністративній системі управління. Страхування втратило ринкову автономію, конкуренцію та саморегулятивний потенціал, а його функції були інтегровані у централізовану систему державних фінансів. Безпека у цій сфері забезпечувалася переважно через адміністративний контроль, ревізії та охорону державної власності.

III) Незалежний – становлення національного страхового ринку (1991–2000 рр.). Після проголошення незалежності України відбулося роздержавлення та демонополізація страхової справи, з'явилися недержавні страхові компанії, розширився перелік страхових послуг і сформувався інститут перестрахування. Водночас недосконаліть первинного законодавства, зокрема Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» 1993 р., недостатність державного нагляду та слабкість механізмів захисту страхувальників створювали умови для зловживань і шахрайства. Прийняття Закону України «Про страхування» 1996 р. започаткувало більш системне правове регулювання, посилило вимоги до платоспроможності, резервування та звітності страховиків.

IV) Інституційно-регуляторний– формування системи державного нагляду за ринком фінансових послуг (2001–2010 рр.). Прийняття Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у 2001 р. та створення Державного реєстру фінансових установ у 2003 р. сприяли впорядкуванню статусу страхових компаній як учасників небанківського фінансового сектору. У цей період страхування остаточно інтегрується у систему ринків фінансових послуг, а реєстрація, звітність, ліцензування і контроль набувають значення інструментів правового забезпечення безпеки.

V) Євроінтеграційний (2010–2020 рр.). Затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами у 2010 р., подальше реформування органів нагляду та імплементація положень Угоди про асоціацію з ЄС зумовили перехід до більш ризик-орієнтованого підходу в регулюванні страхового ринку. Основна увага держави зосереджувалася на платоспроможності страховиків, фінансовій стійкості, прозорості, захисті прав споживачів, регулюванні страхового посередництва та поступовому наближенні національного законодавства до європейських стандартів.

VI) Воєнний (модернізаційний) (2021 р. – дотепер) – прийняття Законів України «Про страхування» (2021 р.) та «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (2021 р.), з передачею функцій регулювання небанківського фінансового сектору НБУ, оновленням процедур авторизації, реєстрації, ліцензування, посиленням вимог до платоспроможності, корпоративного управління, структури власності, внутрішнього контролю та ризик-орієнтованого нагляду. В умовах воєнного стану цей період характеризується також потребою нормативного врегулювання воєнних ризиків, забезпеченням стабільності страхових виплат, протидією страховому шахрайству та захистом споживачів страхових послуг.

Генеза правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні свідчить про поступовий, але нерівномірний перехід від фрагментарного й

переважно декларативного регулювання до більш комплексного правового впливу, зорієнтованого на фінансову стійкість страховиків, прозорість страхового ринку, захист прав споживачів страхових послуг, запобігання правопорушенням і наближення до європейських стандартів. Розвиток відповідного регулювання залежав від загального стану економіки, інституційної спроможності держави, рівня розвитку фінансового ринку, суспільної довіри до страхування та характеру ризиків, що поставали перед державою, суб'єктами господарювання і громадянами.

Початкові етапи характеризувалися нормативною фрагментарністю, недостатньою ефективністю контролю та поширеністю зловживань. Подальше правове оновлення було спрямоване на посилення вимог до платоспроможності страховиків, формування реєстраційних і наглядових механізмів, упорядкування державного регулювання небанківських фінансових установ, запровадження пруденційного нагляду та адаптацію до європейських стандартів. Сучасний період, пов'язаний із передачею регуляторних функцій НБУ, ухваленням законів 2021 р. та дією правового режиму воєнного стану, актуалізує потребу в якісно новому рівні адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування, орієнтованому на превенцію ризиків, цифровий контроль, захист прав споживачів і належне реагування на загрози, зумовлені війною.

1.3. Страхування як об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки

Сьогодні страхування не може розглядатися лише як різновид фінансової послуги або цивільно-правовий спосіб компенсації майнових втрат. Його функціонування безпосередньо пов'язане зі станом фінансової безпеки держави, стабільністю небанківського фінансового сектору, захистом прав споживачів страхових послуг, добросовісністю діяльності страховиків, прозорістю структури власності, платоспроможністю страхових компаній та

здатністю держави своєчасно реагувати на ризики, що виникають на страховому ринку, особливо за умов воєнного стану, коли страхова сфера зазнає впливу майнових, соціальних, економічних, інвестиційних і криміногенних загроз.У зв'язку з цим страхування доцільно досліджувати як самостійний об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки, оскільки саме за допомогою адміністративно-правових норм, процедур, форм і методів публічного адміністрування держава визначає порядок допуску суб'єктів на страховий ринок, встановлює вимоги до їхньої діяльності, здійснює нагляд і контроль, застосовує превентивні та припинювальні заходи, забезпечує захист прав споживачів і реагує на порушення у відповідній сфері. Закон України «Про страхування» 2021 р. прямо пов'язує регулювання страхового ринку із захистом прав клієнтів, вимогами до системи управління, платоспроможності страховиків, розкриття інформації, укладення та виконання договорів, а також державним регулюванням і наглядом у сфері страхування [152].

Адміністративно-правове забезпечення не слід ототожнювати лише з адміністративно-правовим регулюванням. Регулювання переважно відображає нормативне упорядкування суспільних відносин, тоді як забезпечення має ширший зміст і охоплює не лише встановлення правил поведінки, а й створення організаційних, інституційних, процедурних, контрольних, наглядових, інформаційних і примусових умов для їх фактичної реалізації. У цьому аспекті показовою є позиція Ю.Ю. Пустовіт, яка при аналізі адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки характеризує його як складну систему заходів, інструментів і процедур, спрямованих на реалізацію державної політики у відповідній сфері [156, с. 85].

Отже, адміністративно-правове забезпечення безпеки має інституційний, нормативний та організаційний характер. Його зміст становить цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі адміністративно-правових норм і спрямована на виявлення, попередження, мінімізацію, припинення та нейтралізацію загроз певному об'єкту. Саме такий підхід простежується у праці В.М. Левківської, яка

визначає адміністративно-правове забезпечення національної безпеки як діяльність уповноважених суб'єктів у межах єдиної державної політики, спрямовану на формування адміністративно-правової основи, закріплення системи адміністративно-правових засобів і досягнення нормативно-організаційного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони й розвитку [88].

Категорія «безпека» в адміністративно-правовому вимірі передбачає не пасивний стан відсутності загроз, а організовану діяльність держави щодо підтримання належного рівня захищеності публічних і приватних інтересів. Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз, а національні інтереси – як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує, зокрема, безпечні умови життєдіяльності й добробут громадян [148].

У галузевих дослідженнях адміністративно-правове забезпечення безпеки також трактується через поєднання правових, організаційних, функціональних та інструментальних елементів. Так, М.В. Баран, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки, підкреслює його зв'язок із державно-управлінською діяльністю публічних органів, виявленням протиправного впливу, застосуванням адміністративно-правових заходів, а також із нормативно-правовою, інституційною та інструментальною основою захищеності відповідної сфери [12].

Водночас, фінансова безпека держави є однією з ключових складових економічної та національної безпеки, оскільки саме стан фінансової системи визначає спроможність держави реалізовувати соціально-економічну політику, забезпечувати стійкість базових інституцій, підтримувати стабільність фінансового ринку та нейтралізовувати внутрішні й зовнішні загрози. Як слушно відзначає Е.О. Дмитренко, фінансова безпека за своєю сутністю є системоутворюючим чинником економічної стабільності держави й

безпосередньо впливає на ефективність реалізації її соціально-економічної політики [47, с. 65]. Подібну позицію займає Г.С. Буга, який підкреслює, що фінансова безпека є найважливішим елементом економічної безпеки держави в сучасних умовах, оскільки фінансова складова набуває визначального значення в управлінні економічними процесами через фінансові механізми, важелі та стимули [24].

У науковій літературі фінансова безпека розглядається не лише як стан захищеності фінансової системи, а і як здатність держави забезпечувати її стійкість, ефективність і контрольованість. О.В. Тихонова обґрунтовано зазначає, що фінансова безпека є ключовим елементом економічної безпеки, а однією з визначальних умов її забезпечення виступає стан бюджетної, банківської, кредитної та інших складових фінансової системи, здатних акумулювати ресурси для виконання внутрішніх і зовнішніх функцій держави [184]. У цьому контексті Т.О. Рекуненко пов’язує фінансову безпеку зі здатністю державних органів гарантувати стійкість базових інституцій, платіжно-розрахункової системи та ключових фінансово-економічних параметрів, а також нейтралізовувати вплив світових фінансових криз і деструктивних дій транснаціональних акторів на національну економіку [159, с. 305].

З інституційно-функціонального погляду фінансова безпека охоплює не лише кінцевий стан стабільності фінансової системи, а й ефективність діяльності суб’єктів, уповноважених на її забезпечення. У цьому аспекті слушною є позиція В.І. Мельника, який характеризує фінансову безпеку як системоутворюючу підсистему економічної безпеки, від якої залежить матеріальна база держави, її інституційна стійкість, конкурентоспроможність і здатність протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам, у тому числі криміналізації економіки й корупційним проявам [94]. К.С. Радзівіл, розвиваючи інституціонально-функціональний підхід, визначає фінансову безпеку як інтегральну властивість фінансової системи, що забезпечується

через діяльність державних інститутів, правових норм і фінансових механізмів [158].

Нормативно-правове розуміння фінансової безпеки також підтверджує її зв'язок із небанківським фінансовим сектором. У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, фінансова безпека охоплює бюджетну, боргову, податкову, банківську, валютну сфери, сферу фінансів реального сектору економіки, фондового ринку та небанківського фінансового сектору. Серед її ознак визначено збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки й економічне зростання держави. Водночас у Концепції наголошено на недостатній ефективності механізмів нейтралізації та мінімізації загроз у фінансовій сфері, що має безпосереднє значення і для страхового ринку як складової небанківського фінансового сектору [153].

Отже, фінансова безпека виступає загальною методологічною основою для дослідження безпеки у сфері страхування. Страховий ринок, будучи складовою небанківського фінансового сектору, акумулює значні фінансові ресурси, забезпечує перерозподіл ризиків, впливає на майнову захищеність громадян і суб'єктів господарювання, а тому потребує належного адміністративно-правового забезпечення. Саме через адміністративно-правові засоби держава формує умови для стабільності страховиків, прозорості їх діяльності, платоспроможності, добросовісної конкуренції, захисту прав споживачів страхових послуг і запобігання правопорушенням у цій сфері.

З огляду на вищевикладене *адміністративно-правове забезпечення безпеки можна розуміти як врегульовану нормами права діяльність уповноважених суб'єктів публічного адміністрування, спрямовану на формування, реалізацію та охорону правового режиму безпечного функціонування певної сфери суспільних відносин шляхом застосування адміністративно-правових заходів*.

Варто наголосити, що у сфері страхування об'єктом адміністративно-правового забезпечення безпеки є не лише діяльність страховиків як суб'єктів

господарювання, а вся система страхових відносин, що охоплює страховиків, страхових посередників, страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів, об'єднання страховиків, регулятора та інших суб'єктів, діяльність яких впливає на стабільність страхового ринку. Закон України «Про страхування» передбачає, що державне регулювання та нагляд за діяльністю на ринку страхування здійснюється регулятором відповідно до законодавства, а метою такого регулювання є забезпечення відповідності страхової діяльності законодавству в інтересах захисту прав та законних інтересів клієнтів [152]. Тому, до основних елементів адміністративно-правового забезпечення безпеки слід віднести: об'єкт забезпечення; суб'єкти публічного адміністрування; адміністративно-правові норми; адміністративно-правові засоби; процедури контролю та нагляду; заходи запобігання, припинення і відповідальності; механізми інформаційного обміну та моніторингу. Саме сукупність таких елементів дозволяє надати характеристику адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування, під яким слід розуміти спеціальний різновид адміністративно-правового забезпечення, спрямований на стабільне, прозоре, доброчесне й правомірне функціонування страхового ринку. Його зміст охоплює реєстрацію та ліцензування страховиків, встановлення вимог до платоспроможності й корпоративного управління, ризик-орієнтований нагляд, моніторинг діяльності учасників ринку, захист прав споживачів страхових послуг, запобігання страховому шахрайству, застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу та адміністративної відповідальності.

Саме через таке розуміння категорії адміністративно-правового забезпечення безпеки страхування постає не як другорядний сегмент небанківського фінансового ринку, а як самостійний публічно значущий об'єкт адміністративно-правового впливу, від належного функціонування якого залежать фінансова стійкість держави, захист майнових інтересів громадян і суб'єктів господарювання, довіра до фінансового ринку та здатність держави

реагувати на ризики, зумовлені воєнним станом і післявоєнним відновленням України.

Вітчизняна страхова галузь як важлива частина фінансової індустрії держави розвивається у тісному зв'язку з національними соціально-економічними процесами та глобальними трансформаціями фінансових ринків. Міжнародний фінансовий, а отже й страховий ринок, в умовах сьогодення перебуває під впливом різноспрямованих тенденцій. З одного боку, швидке поширення цифрових технологій, автоматизації, великих даних, дистанційних каналів комунікації та нових фінансових інструментів посилює доступність страхових послуг для фізичних і юридичних осіб, розширює фінансові взаємозв'язки між державами, підприємствами та споживачами. З іншого боку, політичне втручання, торгові обмеження, фінансовий протекціонізм, санкційні режими, воєнні ризики та нестабільність глобальних ринків створюють додаткові виклики для страхового сектору [101].

Український страховий ринок перебуває на стадії поступового інтегрування до транснаціонального фінансового простору. Страхування забезпечує систему захисту майнових прав та інтересів громадян і підприємств, підтримує соціальну стабільність, сприяє економічній безпеці держави, а також виступає важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки і джерелом акумулювання коштів для їх подальшого довгострокового інвестування. Саме тому страхування не може розглядатися лише як договірна фінансова послуга, адже його суспільне призначення полягає у перерозподілі ризиків, відновленні майнового стану потерпілих осіб, зниженні фінансового навантаження на державу та забезпеченні стабільності економічного обігу.

Водночас, як наголошують Д.М. Тичина та О.В. Собкович, розвиток страхового ринку є важливим чинником становлення вітчизняної економіки. Водночас зростання тіньового сектору, криміналізація окремих сфер господарювання, поширення фіктивних фінансових операцій і використання фінансових установ для протиправного виведення капіталу стримують розвиток

ринкових відносин в Україні, загрожують національним інтересам та фінансовій безпеці держави, підривають довіру громадян до демократичних інститутів і ринкових цінностей. У сфері страхування така проблема набуває особливої гостроти, оскільки доступність страхових продуктів, складність перевірки страхових випадків, інформаційна асиметрія між страховиком і страхувальником, а також можливість маніпулювання документами створюють передумови для незаконного одержання страхових виплат [185]. На підтвердження, за даними НБУ, у 2025 р. страховий ринок покинули три компанії ризикового сегмента, водночас активи ризикових страховиків зросли на 8%, а страховиків життя – на 4,8% [103]. Такі тенденції вказують на поступове очищення та концентрацію страхового сектору, що підвищує значення державного регулювання, нагляду і контролю як засобів адміністративно-правового забезпечення безпеки.

За обсягами наданих послуг страховий ринок істотно перевищує більшість інших сегментів небанківських фінансових послуг, однак досі поступається банківському сектору. Динаміка основних параметрів останніх років свідчить про зміцнення окремих позитивних тенденцій: зростання активів, формування страхових резервів, підвищення фінансової стійкості окремих страховиків, розвиток страхування життя, формування фінансових груп за участю страхових компаній, збільшення обсягів страхових премій та поступове відновлення попиту на страхові продукти. Водночас кількісне зростання операцій не завжди означає підвищення якості страхового захисту, оскільки без належного нагляду воно може супроводжуватися підвищенням ризиків недобросовісної поведінки, непрозорого формування резервів, необґрунтованих відмов у виплатах або використання страхових операцій у протиправних фінансових схемах.

Страхування є не лише перспективною, а й складною сферою фінансової діяльності. В економічній системі України воно виступає інститутом, що сприяє соціально-економічній стабільності, підтриманню економічної безпеки та реалізації політики захисту майнових інтересів населення і суб’єктів

господарювання. Належно організована страхова діяльність стимулює розвиток підприємництва, знижує навантаження на публічні фонди у разі настання ризикових подій, сприяє інвестиційній активності, формує довгострокові фінансові ресурси та забезпечує відновлення майнового стану потерпілих осіб. Водночас становленню ефективного страхового середовища перешкоджають економічна нестабільність, наслідки воєнного стану, недосконаліть окремих процедур правозастосування, недостатня страхова культура та небажання значної частини фізичних і юридичних осіб витрачати кошти на захист від ризиків, переваги якого вони не завжди усвідомлюють.

Суперечності між поточними і довгостроковими інтересами страховика та страхувальника набувають дедалі більшої актуальності. Інтерес страховика полягає у залученні клієнтів, формуванні достатнього обсягу страхових премій, забезпеченні прибутковості та фінансової стійкості. Інтерес страхувальника полягає у належному страховому захисті, своєчасному отриманні виплати у разі настання страхового випадку, зрозумілості умов договору та справедливій оцінці збитку. Однією з ключових проблем є низький рівень виплат за окремими видами страхування, що може бути пов’язано як із шахрайством з боку страхувальників, так і з надмірною селекцією ризиків страховиками, складністю доведення страхового випадку, формальним тлумаченням умов договору або недосконалістю процедури врегулювання збитків.

Завдання державної політики у сфері страхування полягає у забезпеченні належного балансу між інтересами страховиків, страхувальників, вигодонабувачів, держави та інших учасників ринку. Наглядові органи повинні контролювати діяльність страховиків, оцінювати достатність страхових резервів, виявляти ризикові операції, запобігати протиправним діям та застосовувати заходи впливу у разі порушення законодавства. Водночас проблема полягає не лише у складності страхової термінології для пересічних громадян, а й у відсутності єдиного підходу до змісту низки фундаментальних понять, що використовуються у страховій галузі.

Ситуація істотно змінилася у зв'язку з демонополізацією страхової справи, легалізацією підприємництва та появою недержавних комерційних страхових організацій. Діяльність таких організацій почала охоплювати не лише традиційні види страхування, а й страхування комерційних, фінансових, господарських ризиків, відповідальності за заподіяння шкоди на території інших держав, експортних кредитів та іноземних інвестицій. Унаслідок цього страхування поступово стало повсякденним елементом економічного життя для підприємств, фінансових установ, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян.

У сучасних умовах в Україні сформувалася страхова галузь, призначена для надання широкого спектра послуг юридичним особам різних форм власності та громадянам [50, с. 11]. В основі страхової діяльності перебуває категорія страхового ризику, яка відображає потенційну можливість настання події, здатної спричинити майнові, особисті чи фінансові втрати. Ризик часто ототожнюють із небезпекою, що загрожує певному суб'єкту або об'єкту. Водночас з позиції страхування не кожна небезпека може бути визнана страховим ризиком. До страхових ризиків належать лише ті небезпеки, настання яких можна прогнозувати, оцінювати, актуарно розраховувати та включати до умов договору або спеціального закону.

Страхування як економічна категорія перебуває у тісному зв'язку з категорією фінансів і становить сукупність особливих перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування за рахунок грошових коштів цільового страхового фонду, призначеного для відшкодування можливої шкоди [195, с. 146]. У матеріальному вимірі страхування проявляється у створенні й використанні страхових резервів, у фінансовому – у перерозподілі ризиків та акумулюванні коштів, у правовому – у системі врегульованих нормами права відносин між страховиком, страхувальником, вигодонабувачем, застрахованою особою, посередниками та державним регулятором [178, с. 72].

З юридичної точки зору страхування є правовідносинами між страховиком і страхувальником, у межах яких страховик бере на себе обов'язок

здійснити страхову виплату у разі настання страхового випадку, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхову премію та виконувати інші умови договору. Закон України «Про страхування» визначає страхування як правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних і юридичних осіб у разі настання страхових випадків за рахунок коштів фондів, що формуються зі страхових премій, доходів від розміщення таких коштів та інших доходів страховика [152]. Така законодавча дефініція істотно розширює розуміння страхування, оскільки акцентує не лише на відшкодуванні шкоди, а й на захисті страхового інтересу як правовій підставі страхового захисту.

Своєю чергою, Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» закріплює загальні засади діяльності на ринку фінансових послуг, визначає підходи до авторизації, надання фінансових послуг, державного регулювання, нагляду, взаємодії надавача фінансових послуг із клієнтом та захисту прав споживачів [154]. Для страхування такий нормативно-правовий акт має системне значення, оскільки страхові компанії функціонують у межах небанківського фінансового сектору, а тому їх діяльність повинна відповідати загальним вимогам доброчесності, прозорості, належного управління, фінансової стійкості та захисту прав клієнтів.

У науковій літературі поняття страхування розглядається у кількох аспектах. С.М. Клейменова наголошує, що страхування в економічному аспекті пов'язане зі створенням фондів для покриття непередбачених потреб, у матеріальному – з використанням таких фондів для відшкодування збитку, а в правовому – з відносинами щодо створення і використання страхового фонду, опосередкованими нормами права [64, с. 205]. Такий підхід є важливим для адміністративно-правового дослідження, оскільки демонструє багатовимірність страхування та неможливість його зведення лише до цивільного договору.

В.В. Виговська, досліджуючи теоретичні аспекти сутності страхового ринку, підкреслює ієрархічний взаємозв'язок понять «економіка», «фінанси», «страхування» та розглядає страховий ринок як складову фінансової системи держави [31, с. 130]. Такий підхід дозволяє зробити висновок, що страхування

як об’єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки має оцінюватися не ізольовано, а у зв’язку з функціонуванням небанківського фінансового сектору, ринку капіталу, фінансової стабільності та захисту споживачів.

У свою чергу С.С. Осадець зазначає, що страхування є двосторонніми правовідносинами, у межах яких страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі або третій особі виплату у разі настання визначеної договором чи законом події, а страховик утримує певний обсяг відповідальності, формує та розміщує резерви, вживає превентивних заходів і за потреби перестраховує частину відповідальності [178, с. 34]. Наведене визначення вказує на комплексний характер страхування, у якому поєднуються договірний, фінансовий, превентивний, інвестиційний та безпековий елементи.

На нашу думку, *страхування – це врегульована нормами приватного і публічного права фінансова діяльність страховика щодо прийняття на себе за плату визначених ризиків страхувальника або іншої заінтересованої особи, формування страхових резервів, управління ними та здійснення страхових виплат у разі настання страхового випадку, що водночас виконує функцію адміністративно-правового забезпечення безпеки шляхом захисту страхових інтересів, підтримання платоспроможності учасників ринку, запобігання зловживанням і зниження негативних наслідків ризикових подій для особи, бізнесу та держави*.

У розвинутих країнах світу страхування як інструмент державного регулювання використовується за кількома напрямами. Розвинений страховий ринок створює одну з основ стійкого розвитку економіки, оскільки дозволяє знизити бюджетні видатки у разі настання збитків природно-техногенного, соціально-економічного та іншого характеру. Йдеться, зокрема, про пенсійні виплати, допомогу у разі втрати працездатності або смерті годувальника, оплату медичних витрат, компенсацію шкоди від стихійних лих, аварій, воєнних дій та інших ризикових подій. У цьому значенні страхування виступає не лише фінансовим продуктом, а й способом розмежування відповідальності між державою, бізнесом і громадянином [193, с. 286].

Страховий ринок становить систему економічних відносин із приводу купівлі-продажу специфічного товару – страхового покриття у разі настання певних подій, визначених договором страхування або законодавством. У територіальному аспекті виокремлюють місцевий, національний та світовий страхові ринки. За галузевою ознакою виділяють ринки особистого та майнового страхування, кожен із яких має власну внутрішню структуру та сегментацію [195, с. 32; 178, с. 72]. Діяльність на ринку страхування охоплює страхову діяльність та діяльність із надання супровідних послуг, зокрема посередницьких і допоміжних. Відповідно до законодавства таку діяльність мають право здійснювати страховики-резиденти, філії страховиків-нерезидентів та страховики-нерезиденти у визначених законом випадках [152].

За формою страхування поділяється на добровільне та обов'язкове. Добровільне страхування здійснюється на підставі договору між страхувальником і страховиком, а його загальні умови визначаються правилами страхування, які страховик розробляє самостійно з урахуванням вимог законодавства. Обов'язкове страхування встановлюється законом і застосовується у випадках, коли держава визнає певний ризик суспільно значущим та таким, що потребує гарантованого страхового покриття. Таке співвідношення добровільних і обов'язкових форм страхування має адміністративно-правове значення, оскільки саме держава визначає межі обов'язкового страхового захисту, вимоги до страховиків та порядок контролю за його здійсненням.

Різновидами добровільного страхування є особисте страхування, зокрема страхування життя, здоров'я, від нещасних випадків; страхування наземного, повітряного і водного транспорту; страхування вантажів та багажу; страхування майна; страхування кредитів, інвестицій, фінансових ризиків та інші види. Предметом договору страхування відповідно до ст. 980 Цивільного кодексу України є майнові інтереси, що не суперечать закону та пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю і пенсійним забезпеченням, володінням,

користуванням і розпорядженням майном, а також відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником [197].

Сьогодні значну частину страхового ринку України займає майнове страхування, у межах якого об'єктом виступають майнові інтереси, пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням майном, а також ризики втрати, пошкодження або знищення майна [104]. Однак в умовах воєнного стану дедалі більшого значення набувають страхування воєнних і пов'язаних з ними ризиків, страхування відповідальності, медичне страхування, страхування фінансових ризиків, страхування вантажів, транспорту та майна, що перебуває у зонах підвищеної небезпеки.

Страхова діяльність відповідно до Закону України «Про страхування» включає пряме страхування за класами страхування, перестрахування, діяльність з управління активами страховика, діяльність з реалізації страхових продуктів та іншу діяльність, пов'язану із здійсненням прямого страхування або перестрахування, визначену нормативно-правовими актами НБУ [152]. Отже, страхування як об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки охоплює не лише укладення договорів, а й увесь комплекс дій страховика, пов'язаних із фінансовою стійкістю, управлінням активами, резервами, ризиками, посередницькою діяльністю та виконанням регуляторних вимог.

Різноманітність страхових об'єктів і ризиків зумовлює широкий спектр класів страхування. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про страхування» до класів страхування іншого, ніж страхування життя, належать: клас 1 – страхування від нещасного випадку; клас 2 – страхування на випадок хвороби, у тому числі медичне страхування; клас 3 – страхування наземних транспортних засобів; клас 4 – страхування залізничного рухомого складу; клас 5 – страхування повітряних суден; клас 6 – страхування водних суден; клас 7 – страхування майна, що перевозиться; клас 8 – страхування майна від вогню та небезпечного впливу природних явищ; клас 9 – страхування майна від шкоди, заподіяної градом, морозом, крадіжкою, розбоєм, грабежем, умисним пошкодженням або іншими подіями, крім визначених у класі 8; клас 10 –

страхування відповідальності, що виникає внаслідок використання наземного транспортного засобу; клас 11 – страхування відповідальності, що виникає внаслідок використання повітряного судна; клас 12 – страхування відповідальності, що виникає внаслідок використання водного судна; клас 13 – страхування іншої відповідальності; клас 14 – страхування кредитів; клас 15 – страхування поруки або гарантії; клас 16 – страхування інших фінансових ризиків; клас 17 – страхування судових витрат; клас 18 – страхування витрат, пов'язаних з наданням допомоги особам, які потрапили у скрутне становище під час подорожі. До класів страхування життя належать: клас 19 – страхування життя; клас 20 – страхування життя до шлюбу та народження дитини; клас 21 – інвестиційне страхування життя; клас 22 – безперервне страхування здоров'я; клас 23 – пенсійне страхування [152].

Із практичної точки зору до найпоширеніших видів страхування належать автомобільне, авіаційне, залізничне, аграрне, медичне, водне, вантажне та туристичне страхування. Автомобільне страхування спрямоване на захист від ризиків, пов'язаних з використанням транспортних засобів, і охоплює обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності, добровільне страхування транспортного засобу та міжнародні види страхового покриття. Авіаційне страхування забезпечує захист від ризиків, пов'язаних з польотами, діяльністю перевізника, життям і здоров'ям пасажирів, відповідальністю перед третіми особами, а також захистом льотного та обслуговуючого персоналу.

Залізничне страхування охоплює ризики, що можуть виникати під час подорожей залізничним транспортом, перевезення пасажирів, багажу, вантажів та експлуатації відповідної інфраструктури. Аграрне страхування має особливе значення для продовольчої безпеки, оскільки дозволяє виробникам сільськогосподарської продукції захистити посіви, врожаї, тварин, техніку та інші активи від несприятливих погодних умов, стихійних лих, воєнних впливів та інших ризиків. Медичне страхування спрямоване на забезпечення фінансового покриття витрат на лікування, діагностику, медичну допомогу та відновлення здоров'я.

Страхування водного транспорту захищає морські та річкові судна від пошкоджень, загибелі, аварій, відповідальності судновласника та інших ризиків, пов'язаних із судноплавством. Страхування вантажів покриває ризики під час перевезення товарів, сировини, готової продукції, багажу або вантажобагажу. Туристичне страхування забезпечує фінансову безпеку особи під час подорожі, зокрема у разі захворювання, травми, втрати багажу, документів, затримки рейсу або потреби в невідкладній допомозі [32]. У кожному з наведених видів страхування адміністративно-правове забезпечення безпеки проявляється через встановлення вимог до страховиків, стандартів договорів, порядку врегулювання страхових випадків, контролю за посередниками та захисту прав споживачів.

Класифікація страхування в Україні також корелює з європейськими підходами. У країнах Європейського Союзу традиційно використовується поділ на класи довгострокового страхування, пов'язаного зі страхуванням життя та пенсій, і класи загального страхування. До довгострокових класів належать страхування життя та ануїтетів, страхування до шлюбу і народження дитини, пов'язане довгострокове страхування життя, безперервне страхування здоров'я, тонтіни, страхування виплати капіталу та пенсійне страхування. До загальних класів належать страхування від нещасних випадків, на випадок хвороби, страхування транспортних засобів, залізничного транспорту, авіаційної техніки, суден, вантажів, страхування від пожежі й стихійного лиха, страхування власності, відповідальності, кредитів, поручительства, фінансових втрат, судових витрат та фінансової допомоги [52, с. 35]. Наближення українського законодавства до таких підходів свідчить про поступове упорядкування страхового ринку відповідно до міжнародних стандартів.

Закон України «Про страхування» охоплює права й обов'язки учасників страхового ринку, зокрема страховиків, страхувальників, вигодонабувачів, застрахованих осіб, страхових посередників, регулятора та інших суб'єктів. Такий широкий суб'єктний склад зумовлює складність страхування як об'єкта адміністративно-правового забезпечення безпеки [152]. У цій сфері

перетинаються приватні інтереси сторін договору, публічний інтерес держави у стабільності фінансового ринку, інтереси споживачів у добросовісному страховому захисті, а також суспільна потреба у запобіганні зловживанням, шахрайству, неплатоспроможності страховиків та використанню страхових операцій для протиправних цілей.

Зміст страхування як адміністративно-правового явища найбільш повно розкривається через його функції. Саме функції показують, чому страхування не може бути зведене до звичайної комерційної послуги, а потребує державного регулювання, нагляду, контролю, превентивних заходів, а відтак правового режиму безпеки. До таких функцій слід віднести:

І) ризикову, яка полягає у передачі страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, що виникає внаслідок подій, перелік яких визначено договором або законом, за певну плату. Чим вища ймовірність настання ризику та можливий розмір збитку, тим більшою є плата за його покриття, що розраховується на основі страхових тарифів і актуарних розрахунків. У разі настання страхового випадку страхувальник або інша уповноважена особа звертається до страховика з вимогою про страхову виплату або відшкодування збитків. Ризикова функція відображає основний економіко-правовий зміст страхування – перерозподіл наслідків ризику між учасниками страхових відносин через страховий фонд;

ІІ) резервну, яка полягає в тому, що страхування можливе лише за умови наявності у страховика достатнього обсягу капіталу і резервів для покриття збитків, завданих страхувальникові стихійним лихом, нещасним випадком або іншою страховою подією. Зазвичай страховик не може забезпечити всі потенційні виплати лише власними коштами, тому формує систему страхових резервів. Накопичення та використання таких резервів є характерною ознакою страхової діяльності, а їх достатність має ключове значення для адміністративно-правового забезпечення безпеки, оскільки саме резерви гарантують реальність страхового захисту.У процесі формування і використання страхових резервів відбувається перерозподіл коштів між

страхувальниками. Ті страхувальники, для яких у певному періоді не настала страхова подія, сплачують внески, але не отримують виплат. Натомість особи, які зазнали серйозних збитків від страхового випадку, можуть отримати відшкодування у розмірі, що значно перевищує суму сплачених ними премій. Формування страхових резервів є способом концентрації та використання коштів, необхідних не лише для покриття збитків поточного періоду, а й для забезпечення можливих масштабніших виплат у майбутньому. У частині страхових платежів, що спрямовується на ведення справи, перерозподіл коштів проявляється меншою мірою, однак він також впливає на фінансову стійкість страховика;

III) заощаджувальну, яка найбільш виразно проявляється у страхуванні життя, пенсійному страхуванні та інших довгострокових страхових продуктах. У більшості розвинених країн особисте страхування займає провідне місце за обсягом страхових премій. Виплати, пов'язані з втратою життя і здоров'я внаслідок нещасного випадку, становлять лише частину таких операцій, тоді як значний обсяг припадає на заощадження, що виплачуються з урахуванням інвестиційного доходу у разі дожиття застрахованої особи до певного віку або події. Для населення заощадження у страховій системі можуть бути привабливими, оскільки поєднують накопичувальний елемент із страховим захистом.

Підтримуючи розвиток заощаджувальних видів страхування, на думку О.С. Журавки та А.Г. Бухтіярова держава може впливати на розв'язання соціальних проблем, пожвавлювати грошовий обіг, підвищувати довіру до національної фінансової системи та збільшувати інвестиційні можливості економіки. Саме тому парламенти та уряди багатьох держав створюють пільгові умови оподаткування страхових внесків і виплат, страхових накопичень, що переходять у спадщину, доходів страхових компаній та інших елементів довгострокового страхування [52, с. 133];

IV) превентивна, яка полягає у зацікавленості страховиків і страхувальників у мінімізації наслідків страхових ризиків та страхових

випадків. Для цього застосовуються правові, фінансові, організаційні та інформаційні превентивні заходи. Правова превенція охоплює положення законодавства та договорів страхування, які можуть призвести до повного або часткового позбавлення страхувальника права на виплату у разі протиправної поведінки, умисного спричинення шкоди, подання неправдивих відомостей, приховування істотних обставин або недотримання умов договору.

Наприклад, страхові компанії можуть відмовити у відшкодуванні матеріальних збитків, якщо встановлено, що потерпіла особа перебувала у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, умисно пошкодила власне майно чи здоров'я, вчинила інші протиправні дії або не виконала обов'язки щодо повідомлення про страховий випадок. Перелік ризикових об'єктів, які не підлягають добровільному страхуванню, а також підстави для відмови у виплаті можуть визначатися як для фізичних, так і для юридичних осіб [172, с. 17]. Саме превентивна функція безпосередньо пов'язує страхування з адміністративно-правовим забезпеченням безпеки, оскільки вона орієнтує учасників ринку на запобігання ризикам, а не лише на їх компенсацію.

У межах превентивної функції, на нашу думку доцільно виокремити додаткові функції страхування, що розкривають його безпековий зміст, а саме:

– запобігання – запобігання правопорушенням;

– відновлення – компенсація втрат страхувальників у разі настання страхового випадку;

– збереження – використання страхових платежів як засобу нагромадження;

– контрольна – акумулювання страхових платежів у фонди на суворо визначені цілі та повинні використовуватися лише у передбачених випадках і визначеним колом суб'єктів;

– інвестиційна – реалізується через розміщення страховиками тимчасово вільних коштів страхових фондів у цінні папери, банківські депозити та інші дозволені активи.

Функції свідчать, що страхування одночасно є інструментом фінансового захисту, способом перерозподілу ризиків, джерелом інвестиційних ресурсів, засобом превенції та сферою підвищеної публічної уваги. Однак саме багатофункціональність страхування зумовлює і його вразливість до протиправних проявів. Там, де акумулюються значні кошти, формуються резерви, здійснюються виплати, ведеться оцінка ризиків і приймаються рішення щодо відшкодування, виникають можливості для зловживань як з боку страхувальників, так і з боку страховиків, посередників, посадових осіб, пов'язаних суб'єктів або третіх осіб.

Отже, перехід від функцій страхування до правопорушень у цій сфері є закономірним. Ризикова функція зумовлює маніпулювання фактом настання страхового випадку; функція формування резервів – ризики неправомірного використання або викривлення звітності щодо резервів; заощаджувальна функція – ризики недобросовісного управління довгостроковими коштами; превентивна функція – потребу у правових засобах реагування на порушення, що загрожують безпеці страхового ринку. Саме тому правопорушення у сфері страхування слід розглядати не ізольовано, а як посягання на різні об'єкти адміністративно-правової охорони: порядок фінансової діяльності, права споживачів, стабільність страхових резервів, належне функціонування системи обов'язкового страхування, діяльність органів контролю та безпеку небанківського фінансового сектору.

Правопорушення, пов'язані зі страхуванням, доцільно систематизувати за змістом порушених відносин, суб'єктним складом, сферою правового регулювання та характером шкоди. У межах адміністративно-правового забезпечення безпеки страхування можна виокремити такі групи:

І) порушення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування. Особливість таких правопорушень полягає у тому, що такі посягають не лише на порядок сплати обов'язкових платежів, а й на фінансову основу соціального захисту населення. Відповідальність за такі діяння може наставати для посадових осіб

підприємств, установ, організацій, фізичних осіб-підприємців та інших страхувальників, які порушують порядок нарахування, обчислення, сплати єдиного внеску або подання звітності.

У ст. 165-1 КУпАП передбачено відповідальність за порушення порядку нарахування, обчислення і строків сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також за подання недостовірних відомостей [68]. Такі правопорушення мають значний безпековий зміст, оскільки несвоєчасна або неповна сплата єдиного внеску зменшує фінансові можливості системи соціального страхування, ускладнює реалізацію прав застрахованих осіб та створює ризики для стабільності публічних фондів. Порушення у цій сфері можуть бути як наслідком недбалості, так і проявом умисного ухилення від виконання обов'язків страхувальника.

У ст. 165-4 і 165-5 КУпАП закріплено порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності [68]. Такі делікти посягають на встановлений порядок фінансування соціальних гарантій, своєчасність виплат, достовірність відомостей, що подаються для призначення допомоги, а також на стабільність механізму компенсації шкоди працівникам. У сфері адміністративно-правового забезпечення безпеки страхування вони мають значення як порушення, що послаблюють соціальну функцію страхування та знижують довіру до державних гарантій.

II) порушення, пов'язані з перешкоджанням контролюючим органам. Суспільна небезпека таких протиправних діянь полягає у створенні перешкод для реалізації наглядових і контрольних повноважень, без яких неможливо забезпечити прозорість використання страхових коштів, перевірити достовірність звітності, виявити неправомірне використання ресурсів або своєчасно відреагувати на ознаки порушень. Так, у ст. 188-23 КУпАП передбачає відповідальність за дії, що перешкоджають уповноваженим особам

Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування у проведенні перевірок щодо використання страхових коштів [68].

У ширшому контексті цієї групи слід враховувати і діяння, пов'язані з невиконанням законних вимог НБУ як регулятора небанківського фінансового сектору. Для страхового ринку перешкоджання нагляду може проявлятися у неподанні документів, наданні неповної або недостовірної інформації, невиконанні приписів регулятора, недопуску до перевірки, приховуванні реального фінансового стану або структури власності. Такі порушення створюють загрозу не лише для окремого споживача, а й для стабільності всього страхового сегменту, оскільки унеможливлюють своєчасне виявлення ризиків неплатоспроможності та недобросовісної діяльності;

III) порушення правил обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів. Найбільш типовим прикладом є керування транспортним засобом особою, яка не має при собі або не пред'явила поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, що охоплюється ст. 126 КУпАП [68]. На перший погляд, таке правопорушення має переважно транспортний характер, однак його безпековий зміст пов'язаний із гарантуванням відшкодування шкоди потерпілим у дорожньо-транспортних пригодах.

Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності виконує важливу соціальну та компенсаційну функцію й забезпечує мінімальні гарантії потерпілим особам, зменшує ризик невідшкодування шкоди, дисциплінує власників транспортних засобів і підтримує фінансову стабільність системи страхового покриття. Відсутність чинного договору обов'язкового страхування, ухилення від його укладення або використання недійсного поліса порушують публічний порядок у сфері обов'язкового страхування та створюють ризик перекладення майнових наслідків ДТП на потерпілих або державу [42].

IV) порушення порядку надання фінансових послуг страховиками та іншими учасниками страхового ринку.Такі правопорушення передбачені ст. 163-5 КУпАПй безпосередньо пов'язані з вимогами Законів України «Про

страхування» та «Про фінансові послуги та фінансові компанії», а також нормативно-правових актів НБУ [68]. До таких порушень можуть належати здійснення страхової діяльності без належної авторизації або ліцензії, недотримання ліцензійних умов, порушення вимог до структури власності, корпоративного управління, внутрішнього контролю, управління ризиками, формування резервів, розкриття інформації та взаємодії зі споживачами.

Особлива небезпека таких порушень полягає в тому, що вони здатні завдати шкоди значній кількості страхувальників одночасно. Наприклад, викривлення фінансової звітності страховика, заниження резервів, приховування пов’язаних осіб або порушення правил інвестування активів можуть тривалий час залишатися непомітними для споживачів, але у разі настання масових страхових випадків призвести до неможливості виконання страховиком зобов’язань. Саме тому контроль за дотриманням регуляторних вимог у цій сфері є центральним елементом адміністративно-правового забезпечення безпеки страхування.

Отже, страхування як об’єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки є складним, багаторівневим і суспільно значущим явищем, що поєднує приватноправові страхові відносини, публічно-правове регулювання фінансового ринку, захист прав споживачів, контроль за платоспроможністю страховиків, превенцію правопорушень і забезпечення фінансової стабільності держави. Безпека страхування залежить від ефективності правового забезпечення, нагляду НБУ, прозорості діяльності страховиків, належної правової культури страхувальників, цифровізації контролю та здатності держави своєчасно реагувати на ризики за особливих умов, зокрема пов’язаних з воєнним станом.

Висновки до розділу 1

1. З’ясовано, що правова природа адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування є складною та багатокомпонентною. Водночас основна увага дослідників-адміністративістів у наукових доробках зосереджувалася переважно на правовому регулюванні фінансових правовідносин, реалізації державної фінансової політики, функціонуванні фінансового ринку та наданні фінансових послуг, удосконаленні фінансового контролю і фінансового моніторингу, а також адміністративно-правових засадах регулювання небанківських фінансових відносин. Спрямованість відповідних досліджень значною мірою визначалася змінами нормативно-правових засад фінансового сектору, трансформацією моделей державного регулювання, визначенням статусу регулятора небанківських фінансових установ та посиленням ролі НБУ в сфері нагляду за ринками небанківських фінансових послуг.

Наголошено, що в окремих наукових працях (Л.В. Андрущенко, Г.С. Буга, О.Є. Картамишева, Д.В. Кіріка, Т.О. Рекуненко, О.В. Собкович, Л.В. Федорюк, Н.О. Шмігельська) висвітлено важливі аспекти адміністративно-правового регулювання порядку створення та діяльності небанківських фінансових установ і суб’єктів страхової діяльності, особливості управлінської діяльності, реєстрації та ліцензування, контролю і нагляду, фінансового моніторингу, профілактики правопорушень, а також різні види юридичної відповідальності у відповідній сфері. Однак більшість таких досліджень виконано за законодавством, яке нині втратило чинність або істотно трансформувалося, що з об’єктивних причин не дозволяє повною мірою відобразити сучасні особливості адміністративно-правового регулювання сфери страхування, забезпечення фінансової безпеки в умовах воєнного стану, прийняття у 2021 р. нових Законів України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про страхування» та реформування системи контрольно-наглядових органів. Крім того, страхування здебільшого розглядалося як

складова ширших правових відносин, а не як самостійний об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки. Зазначене зумовлює фрагментарність наукового висвітлення насамперед загального механізму адміністративно-правового регулювання сфери страхування, зокрема питань реєстрації, ліцензування, контролю й нагляду за діяльністю суб'єктів страхового ринку, упровадження ризик-орієнтованого підходу, моніторинг, захисту прав споживачів страхових послуг та адміністративно-правових заходів запобігання порушенням у відповідній сфері.

2. Констатовано, що страхова система на українських землях почала формуватися з наприкінці XIX ст., а становлення України як самостійної демократичної держави з 1991 р. зумовило створення національного страхового ринку. Демонополізація економіки, що охопила всі її галузі, безпосередньо вплинула і на страхування: усунення державної монополії у вирішенні юридичних та економічних питань страхової справи, поява недержавних страхових компаній і поступове впровадження ринкових засад створили нормативні та організаційні передумови для розвитку страхових правовідносин. Водночас інтенсивне формування страхового ринку за часів незалежності не забезпечило створення ефективного механізму убезпечення від ризиків і надання якісних страхових послуг. Недосконаліть правового регулювання, недостатня прозорість, проблеми платоспроможності страховиків і поширення протиправних зловживань у цій сфері актуалізували для органів публічного адміністрування стратегічні завдання щодо мінімізації ризиків, підвищення стійкості страхового ринку та запобігання правопорушенням з урахуванням умов збройного конфлікту. За таких обставин особливого значення набуває формування оновленого адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки сфери страхування, спрямованого на ідентифікацію ризиків, моніторинг ринку фінансових послуг, посилення прозорості фінансових установ, підвищення платоспроможності й фінансової стійкості страховиків, належний захист споживачів та запобігання використанню страхових груп для виведення капіталу за кордон.

Наголошено, що в умовах воєнного стану перед НБУ та іншими уповноваженими органами постали завдання щодо визначення стратегічних напрямів діяльності, вироблення сучасних підходів до запобігання правопорушенням, а також удосконалення регулятивного законодавства та правозастосовної практики у сфері страхування. Концептуалізація наукових ідей щодо адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку та впровадження ефективних превентивних інструментів слугуватимуть науково-прикладною основою для розроблення загальнодержавних і регіональних програм забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору України.

3. Наголошено, що під адміністративно-правовим забезпеченням безпеки варто розуміти врегульовану правовими нормами діяльність уповноважених суб'єктів публічного адміністрування, спрямовану на формування та реалізацію правового режиму безпечного функціонування певної сфери суспільних відносин шляхом застосування адміністративно-правових заходів.

Констатовано, що страхування як об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки слід розглядати як комплексне фінансово-правове явище, що поєднує приватноправові відносини між страховиком і страхувальником та публічно-правовий інтерес держави у стабільності небанківського фінансового сектору. Його зміст полягає не лише у відшкодуванні шкоди після настання страхового випадку, а й у захисті страхових інтересів фізичних і юридичних осіб, формуванні страхових резервів, розподілі ризиків, підтриманні платоспроможності страховиків і забезпеченні довіри споживачів до страхового ринку. Функціональне призначення страхування розкривається через ризикову, резервну, заощаджувальну та превентивну функції, остання з яких охоплює запобіжну, відновлювальну, зберігальну, контрольну й інвестиційну складові. Такі функції дозволили стверджувати, що страхування є не лише способом компенсації збитків, а й засобом запобігання втратам, фінансового нагромадження, контролю за цільовим використанням страхових фондів та

акумулювання інвестиційних ресурсів, завдяки чому набуває безпекового значення для особи, бізнесу та держави.

Звернуто увагу, що багатофункціональність страхування зумовлює його вразливість до правопорушень законодавства про соціальне та пенсійне страхування ст. 165-1, 165-4, 165-5 КУпАП), перешкоджання діяльності органів контролю (ст. 188-23 КУпАП), порушення обов'язку щодо наявності страхування під час керування транспортним засобом (ст. 126 КУпАП), а також порядку надання фінансових послуг страховими компаніями (ст. 163-5 КУпАП). Такі протиправні діяння посягають на фінансову дисципліну, права споживачів, належне функціонування страхових резервів, контрольну діяльність держави та стабільність небанківського фінансового сектору. Відтак адміністративно-правове забезпечення безпеки у сфері страхування має бути спрямоване на формування дієвої системи ідентифікації ризиків, моніторингу страхового ринку, підвищення прозорості діяльності страховиків, посилення їх платоспроможності та фінансової стійкості, захист споживачів страхових послуг і запобігання використанню страхових операцій у протиправних фінансових схемах. Такий підхід дозволяє розглядати страхування як важливий інструмент фінансової безпеки держави та один із ключових елементів стабільного розвитку небанківського фінансового сектору України.

РОЗДІЛ 2.
МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СФЕРИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості державно-правового регулювання сфери страхування

Перехід України до соціально орієнтованої ринкової економіки, подолання наслідків тривалої економічної нестабільності та забезпечення стійкого післявоєнного відновлення є неможливими без формування повноцінної, інституційно спроможної та довірчої фінансово-кредитної системи. У такій системі сфера страхування виконує не лише компенсаційну, а й превентивну, інвестиційну та соціально-захисну функції, оскільки забезпечує перерозподіл ризиків між учасниками цивільного обігу, акумулює фінансові ресурси та створює додаткові механізми захисту майнових і особистих інтересів фізичних та юридичних осіб. Особливої ваги страхування набуває в умовах воєнного стану, коли держава об’єктивно не може самостійно покривати весь спектр соціальних, майнових, підприємницьких і цивільно-правових ризиків, а тому потребує ефективного поєднання публічно-правових гарантій із приватноправовими механізмами страхового захисту.

Кризові явища в економіці та соціальній сфері зумовлюють необхідність пошуку різних форм соціального захисту населення. Поряд із державною підтримкою найбільш вразливих груп населення поступово має розвиватися система добровільного страхування, взаємодопомоги, накопичувального страхування життя, медичного страхування, страхування відповідальності та інших інструментів, що дають змогу розподіляти ризики не лише за рахунок бюджетних ресурсів, а й шляхом мобілізації приватних фінансових можливостей [56]. Саме сфері страхування у цьому контексті належить важливе місце у формуванні стійкої фінансової системи України, оскільки страховики

безпосередньо працюють із ризиком, приймають його на себе за договором страхування та забезпечують майнове відновлення страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про страхування», страхова послуга визначається як вид фінансової послуги, що надається страховиком для забезпечення потреби потенційного страхувальника у страховому захисті на підставі договору страхування. Закон також закріплює, що пряме страхування є правовідносинами з передачі ризику від страхувальника страховикові за плату на умовах, визначених договором або законодавством, з метою захисту страхового інтересу фізичних та юридичних осіб [152]. Отже, страхування за своєю правовою природою поєднує приватноправовий договірний елемент із публічно-правовим регулятивним компонентом, оскільки прийняття ризику страховиком може впливати не лише на окремого клієнта, а й на стабільність значного сегмента фінансового ринку.

Як наголошує О.І. Ледвій, страховики у своїй діяльності акумулюють страхові премії громадян, суб’єктів господарювання та інших учасників ринку, формують за рахунок цих надходжень страхові резерви, розміщують активи з урахуванням вимог до прийнятності, ліквідності, диверсифікації та безпечності, а також здійснюють страхові виплати у разі настання передбачених договором чи законом подій [89]. На відміну від інших фінансових установ, страховик оперує не лише грошовим ресурсом, а передусім імовірністю настання майбутнього випадкового ризику. У зв’язку з цим ефективне функціонування страхового ринку передбачає належний рівень платоспроможності страховиків, достатність технічних резервів, якісну систему управління, наявність актуарноїфункції, внутрішнього аудиту, комплаєнсу та управління ризиками. Світовий досвід свідчить, що країни з розвиненою системою фінансових установ, у тому числі страховиків, здатні послідовніше забезпечувати економічне зростання, швидше адаптуватися до кризових явищ і ефективніше захищати населення від наслідків економічних потрясінь [57, с. 154].

Ключова роль у забезпеченні стабільності страхового ринку належить державі, яка за допомогою притаманних їй правових форм і методів здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю страховиків. Складовою такого регулювання є адміністративно-правове регулювання, що проявляється у встановленні умов доступу на ринок, авторизації та ліцензуванні страховиків і страхових посередників, визначенні вимог до платоспроможності, капіталу, системи управління, структури власності, ділової репутації керівників і власників істотної участі, порядку формування технічних резервів, інвестиційної діяльності, звітності, розкриття інформації, захисту прав споживачів та застосування заходів впливу.

Важливість дослідження і вдосконалення форм та методів державного регулювання сфери страхування обумовлюється тим, що страхові компанії, відповідно до позиції НБУ, належать до фінансових установ із підвищеним рівнем ризиковості. НБУ закладає законодавчий фундамент для формування платоспроможного, стійкого та конкурентного ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів страхових послуг. НБУ впроваджує оновлену модель регулювання, яка враховує положення директив Європейського Союзу, міжнародні принципи IAIS та світові практики [16]. Такий підхід засвідчує поступовий перехід від формального контролю за наявністю ліцензії до ризик-орієнтованого нагляду за якістю діяльності страховика, його фінансовою стійкістю, прозорістю власності та здатністю виконувати зобов’язання перед клієнтами.

Сучасний страховий ринок України функціонує як спеціалізований сегмент небанківського фінансового ринку, проте його правовий режим має самостійне нормативно-правове регулювання. Згідно із Законом України «Про страхування», об’єктами нагляду є не лише страховики та перестраховики, а й надавачі супровідних послуг на ринку страхування, об’єднання учасників ринку страхування, власники істотної участі у страховиках, учасники фінансових груп, страхові групи, страхові підгрупи, керівники страховиків та особи, на яких покладено виконання ключових функцій [152]. Такий перелік на думку

А.С. Марина свідчить, що державне регулювання у сфері страхування поширюється не тільки на юридичну особу страховика, а й на всю інфраструктуру, яка забезпечує прийняття, розподіл, перестрахування та виконання страхових ризиків [91].

Звернемо увагу на тенденції розвитку страхового ринку за умов воєнного стану. Зокрема, станом на початок 2026 р., за даними НБУ, страховий ринок України залишався відносно концентрованим, але поступово відновлював основні показники діяльності. У Державному реєстрі фінансових установ обліковувалося 140 страховиків, з яких 13 компаній здійснювали страхування життя; усі страховики, внесені до реєстру, мали відповідні ліцензії. Кількість укладених договорів страхування за відповідний період становила 16 177 тис., причому переважна більшість договорів, а саме 15 620 тис., стосувалася страхування за класами, іншими ніж страхування життя. У сегменті страхування життя кількість укладених договорів становила 557 тис. На кінець періоду загальна кількість діючих договорів страхування сягала 20 895 тис., із яких 18 820 тис. припадало на страхування за класами, іншими ніж страхування життя, і 2 075 тис. – на страхування життя [105].

У січні 2026 р. з Державного реєстру фінансових установ було виключено 10 страховиків-неліцензіатів, зареєстрованих у зоні проведення ООС та на території Автономної Республіки Крим, а також одного страховика після відкликання ліцензій як заходу впливу. Від початку повномасштабної військової агресії страховий ринок скоротився на п’ять учасників сегмента страхування іншого, ніж страхування життя: три страховики залишили ринок після відкликання ліцензій як заходу впливу, один страховик – після відкликання ліцензій за заявою, ще один страховик був включений до Державного реєстру фінансових установ у січні 2022 р., але так і не отримав жодної ліцензії на здійснення страхової діяльності. Станом на початок 2026 р. у трьох страховиків було тимчасово зупинено ліцензії на здійснення страхової діяльності, а одному страховику ліцензії було відкликано [105].

Динаміка основних фінансових показників страховиків у 2025 р. засвідчує, що, попри воєнні ризики, страховий ринок зберіг операційну спроможність. Загальний обсяг активів страховиків порівняно з початком року майже не змінився та становив 65,7 млрд грн, що означало приріст на 2,2%. Страховий ринок продемонстрував помірне збільшення прийнятних активів на 2,2%, а в компаній, які подавали звітність, цей показник зріс на 3,2%. Обсяг сформованих страхових резервів у 2025 році залишився сталим і становив 36,6 млрд грн. Традиційно приріст страхових резервів спостерігався у сегменті страхування життя, а також у сегменті ризикового страхування через збільшення резервів збитків, пов'язане з великими збитками, значна частина яких була перестрахована, та подовженням строків урегулювання заявлених збитків. Водночас резерви незароблених премій зменшилися з огляду на скорочення обсягів наданих послуг у сегменті страхування іншого, ніж страхування життя [105].

Разом із тим загальні підписані премії у 2025 р. порівняно з 2021 роком скоротилися майже на третину, тобто на 28%, і становили 17,8 млрд грн. Найбільш відчутне скорочення відбулося у сегменті страхування іншого, ніж страхування життя, де обсяг премій зменшився на 29%, тоді як у страхуванні життя падіння було менш різким і становило 15%. Обсяги сплачених страхових виплат та відшкодувань у 2024 році також знизилися, насамперед у сегменті ризикового страхування, де падіння становило 32%. На зменшення страхових відшкодувань вплинуло, зокрема, зниження частоти заявлених випадків за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та КАСКО. Рівень виплат становив 34% і загалом не змінився.

У структурі страхових премій у 2025 році традиційно домінувало автострахування, включаючи обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності (ОСЦПВ – автоцивілка), «Зелену картку» та КАСКО, на яке припадало 44% страхових премій. Під час воєнної агресії частка цих видів страхування в портфелі стала ще вагомішою, оскільки за аналогічний період

попереднього року вона становила 36%. Особові види страхування, зокрема добровільне медичне страхування, страхування від нещасних випадків і страхування життя, сформували 31% страхового портфеля. Значення автострахування посилюється також у зв'язку з оновленням законодавчої бази – Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (2024 р.) [150] замінив попередній підхід до регулювання ОСЦПВ та став одним із ключових спеціальних нормативно-правових актів у сфері обов'язкового страхування.

Воєнна агресія проти України істотно не змінила структуру прийнятних активів страховиків. Частка облігацій внутрішніх державних позик України зросла з 27,9% до 31,1%; частка коштів, розміщених на депозитних і поточних рахунках у банках, залишилася відносно сталою; частка прийнятної дебіторської заборгованості збільшилася з 7,1% до 7,7%. Частка найбільш ліквідних і безпечних прийнятних активів, до яких належать кошти в банках, облігації внутрішніх державних позик та кошти в Моторному (транспортному) страховому бюро України, істотно не змінилася і становила близько 65%. Водночас наявність на балансах страховиків нерухомого майна, частка якого становила близько 9%, потребує інвентаризації та переоцінки з урахуванням бойових дій на території України, руйнування об'єктів нерухомості та ускладнення доступу до окремих активів.

Протягом дії воєнного стану страховики не лише зберегли, а й наростили обсяги ліквідних активів: з 14,9 млрд грн до 17,2 млрд грн, тобто на 15%. Основним джерелом такого приросту стало збільшення обсягу коштів, розміщених у банках іноземних банківських груп, з 5,1 млрд грн до 7,7 млрд грн, тобто на 51%. Відповідно, у структурі розподілу коштів страховиків між групами банків відбулися зміни на користь банків іноземних банківських груп [105]. Така динаміка свідчить про прагнення страховиків мінімізувати ризик ліквідності та кредитний ризик контрагентів, що є особливо важливим в умовах воєнної економіки.

За підсумками 2025 р., активи страховиків життя зросли на 14% за рік, а активи ризикових страховиків – на 11%. Страхові премії ризикових страховиків збільшилися лише на 1%, що відображало сезонне уповільнення, однак річне зростання становило 15%, а обсяг страхових премій перевищив рівень 2021 р. У страховиків життя зростання премій за рік становило 5%. Чистий прибуток ризикових страховиків за 2025 рік дорівнював 2,5 млрд грн, що на 31% більше, ніж роком раніше; прибуток страховиків життя зріс більш ніж удвічі – до 1,4 млрд грн. [104].

Відтак, необхідність державного регулювання сфери страхування обумовлюється ризиковим характером страхової діяльності. Невиконання страховиками своїх зобов'язань може призвести не лише до порушення прав окремих страхувальників, застрахованих осіб чи вигодонабувачів, а й до послаблення довіри до всього страхового ринку. Масове поширення таких негативних явищ є ще небезпечнішим, оскільки може трансформуватися у кризу довіри до фінансової системи в цілому. Саме тому держава встановлює спеціальні обмеження, вимоги та наглядові процедури, спрямовані на мінімізацію ризиків, забезпечення платоспроможності страховиків і створення гарантій належного виконання договорів страхування. Стабільне функціонування страхового ринку має важливе значення для економіки країни, оскільки сприяє захисту майна, відповідальності, життя, здоров'я та підприємницьких інтересів, а також підтримує довгострокове інвестування.

Фінансова установа, згідно із Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», є юридичною особою, яка відповідно до закону має право надавати одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги чи операції, пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом [154]. Водночас, Закон України «Про страхування» передбачає, що діяльність із страхування на території України мають право здійснювати страховики-резиденти, які отримали ліцензію відповідно до цього Закону, філії страховиків-нерезидентів, які отримали ліцензію, а також страховики-нерезиденти з урахуванням спеціальних положень закону. Водночас

виключним видом діяльності страховика є діяльність із страхування та діяльність з надання супровідних послуг на ринку страхування, а інша господарська діяльність допускається лише для забезпечення власних потреб з урахуванням законодавчих обмежень.

З урахуванням вищевикладеного, вважаємо за доцільне провести класифікацію учасників ринку страхування відповідно до їх функціональної належності до сфери страхування, а саме:

1) надавачі страхових та перестрахових послуг: страховик, страховик-нерезидент, філія страховика-нерезидента, перестраховик, страхова група, страхова холдингова компанія; у межах цієї групи виокремлено осіб, які забезпечують діяльність страховика: головний внутрішній аудитор, головний комплаєнс-менеджер, головний ризик-менеджер, відповідальний актуарій, керівники та працівники з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів, страховий агент, страховий брокер, страховий посередник, субагент, перестраховий брокер;

2) отримувачі страхових послуг: страхувальник, вигодонабувач, застрахована особа, клієнт, споживач;

3) суб’єкт державного регулювання та нагляду: НБУ;

4) інші учасники, що виконують забезпечувальні, інформаційні, посередницькі, контрольно-наглядові та допоміжні функції на ринку страхування;

У Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» встановлені загальні засади державного регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових і супровідних послуг. Відповідно до ст. 21 цього Закону, метою державного регулювання та нагляду є забезпечення захисту законних інтересів клієнтів, сталого розвитку і стабільності фінансового ринку, а також створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку. До завдань Регулятора належать формування та реалізація єдиної державної політики, захист прав і законних інтересів учасників ринку, забезпечення ефективності та цілісності

ринку, створення умов для мобілізації й розміщення фінансових ресурсів, запобігання монополізації, забезпечення фінансової стабільності, контроль за прозорістю та відкритістю ринку, сприяння інтеграції в європейський і міжнародний фінансові ринки, а також розвиток фінансової обізнаності споживачів [154].

У той же час, спеціальна мета державного регулювання у сфері страхування закріплена у ст. 114 Закону України «Про страхування». Відповідно до неї, НБУ здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових і супровідних послуг на ринку страхування, а також, у випадках, визначених спеціальними законами, за діяльністю об'єднань страховиків відповідно до Закону України «Про страхування» [152], Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [154],Закону України «Про Національний банк України» [147], інших законодавчих актів і нормативно-правових актів. Метою такого регулювання та нагляду є забезпечення відповідності діяльності із страхування законодавству України в інтересах захисту прав і законних інтересів клієнтів, у тому числі споживачів, страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів.

Отже, у сфері страхування державне регулювання має більш конкретизовану мету, ніж загальне регулювання фінансового ринку й безпосередньо спрямоване на належне виконання страховиком зобов'язань за договорами страхування, захист прав клієнтів, забезпечення платоспроможності, прозорості та контрольованості страхової діяльності. Така мета відповідає природі страхування, оскільки страхувальник, сплачуючи страхову премію, фактично передає страховикові ризик майбутньої невизначеної події та очікує від нього фінансової спроможності виконати обов'язок у момент, коли потреба у захисті стає реальною.

Формами державного регулювання та нагляду, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», є ведення Реєстру та оприлюднення інформації з нього, авторизація діяльності з надання фінансових і супровідних послуг, нормативно-правове регулювання та нагляд, здійснення

пруденційного нагляду і нагляду за ринковою поведінкою, застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу, а також підготовка й оприлюднення статистичної та аналітичної інформації щодо функціонування ринку. У сфері страхування такі форми конкретизуються через ведення Реєстру страховиків і Реєстру страхових посередників, ліцензування діяльності за відповідними класами страхування, контроль за формуванням технічних резервів, розрахунком SCR та MCR, оцінкою прийнятних активів, інвестиційною діяльністю, системою управління страховика, планами безперервної діяльності та відновлення, а також наглядом за страховими групами.

Нормативно-правова база страхового ринку охоплює як закони, так і значну кількість підзаконних нормативно-правових актів НБУ. До загальних нормативно-правових актів належать Конституція України, Цивільний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», Закон України «Про страхування», Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про рекламу», Закон України «Про захист прав споживачів» і Закон України «Про валюту та валютні операції». До спеціальних нормативно-правових актів належать, зокрема, Закон України «Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та Закон України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності».

Особливе значення для практичного регулювання страхової діяльності мають нормативно-правові акти НБУ, ухвалені у 2023–2025 рр. Серед них варто виокремити Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг [124], Положення про

порядок формування страховиками технічних резервів [137], Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика [128], Положення про вимоги до системи управління страховика [127], Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування [138], а також Положення про застосування НБУ коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу [131]. Сукупність таких нормативно-правових актів формує сучасну регуляторну архітектуру страхового ринку.

Органом, який здійснює державне регулювання та нагляд у сфері страхування, є НБУ. З 1 липня 2020 року, після так званого «спліту» функцій регулювання небанківського фінансового ринку, НБУ став правонаступником у здійсненні державного регулювання та нагляду за значною частиною небанківських фінансових послуг, включаючи страхування. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» [147], НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України. У сфері небанківських фінансових послуг НБУ здійснює державне регулювання та нагляд на індивідуальній і консолідованій основі у межах, визначених спеціальним законодавством [17].

Як відзначають провідні фахівці, страховики є недержавними суб’єктами господарювання, а тому держава не здійснює щодо них безпосереднього управління у класичному адміністративному розумінні. Держава встановлює правові межі страхової діяльності, вимоги до доступу на ринок, порядок авторизації та ліцензування, умови здійснення операцій, правила формування резервів, вимоги до капіталу, прозорості структури власності, системи управління, звітності та розкриття інформації. Таке втручання має не управлінський, а регулятивно-наглядовий характер: страховик зберігає

господарську самостійність, але реалізує її в межах публічно встановлених вимог, обумовлених суспільною значущістю страхового захисту [200, с. 82].

Феномен державного управління як форма реалізації виконавчої влади зберігає значення і в сучасних умовах, проте щодо страховиків доцільніше вести мову саме про державне регулювання. Страховики є об'єктами публічного впливу не тому, що перебувають у державній власності чи організаційному підпорядкуванні органам влади, а тому, що їхня діяльність становить суспільний інтерес і безпосередньо впливає на права значної кількості клієнтів. В умовах переважання, наголошує О.Є. Картамишева, недержавної форми власності держава реалізує економічну політику не шляхом директивного управління, а шляхом регулювання, координації, контролю, нагляду, стимулювання добросовісної поведінки та застосування заходів впливу у разі порушення законодавства [58, с. 75].

Термін «регулювати» походить від латинського «regulare», що означає приводити у порядок, підпорядковувати певному правилу, впорядковувати [30, с. 845]. За змістом регулювання наближене до управління, однак відрізняється меншим обсягом безпосереднього управлінського навантаження. Якщо державне управління передбачає ієрархічну структуру підпорядкування та постійний прямий вплив на об'єкт управління, то регулювання встановлює загальні правила поведінки, визначає межі допустимої діяльності, закріплює вимоги та процедури, у межах яких суб'єкт зберігає свободу господарського розсуду. Управлінська і регулююча діяльність мають спільну організаційну основу, проте відрізняються способом участі держави в організаційних процесах: у першому випадку йдеться про безпосереднє керівництво, у другому - про встановлення правового режиму діяльності.

У загальному вигляді управління визначають як комплекс необхідних засобів впливу на групу, суспільство або його окремі ланки з метою їх упорядкування, збереження якісної специфіки, вдосконалення і розвитку [59, с. 47]. Отже, управління є процесом цілеспрямованого впливу керуючої підсистеми або суб'єкта управління на керовану підсистему чи об'єкт

управління для забезпечення його ефективного функціонування або розвитку. Державне управління окремі вчені визначають як цілеспрямований, владно-організаційний вплив у межах права відповідних державних органів та їх посадових осіб на регулювання, контролювання і координацію відносин, що виникають під час виконання функцій держави [122, с. 211]. Інші автори розглядають його як особливу діяльність, зміст якої полягає у виконанні правових актів різними формами організаційного впливу на суспільні явища та процеси [1, с. 49], або як вид соціального управління, специфічну діяльність держави, що проявляється у функціонуванні її органів, які впливають на суспільні відносини з метою їх урегулювання відповідно до державних інтересів [2, с. 27].

У сучасній адміністративно-правовій доктрині справедливо підкреслюється, що управління і регулювання не є тотожними за обсягом державного впливу. На думку В.Б. Авер'янова, управління передбачає безпосередній вплив і відносини підпорядкування, а тому насамперед застосовується щодо об'єктів права державної власності; щодо більшості суспільних явищ і відносин у ринковій економіці здійснюється саме регулювання [45, с. 33]. Водночас владно-примусовий характер державного управління в ринкових умовах якісно змінюється, але не зникає, оскільки його джерелом залишається державна воля. Виконання загальних функцій та обслуговування суспільних потреб не виключає застосування владно-регулюючих і примусових заходів. Н.Р. Нижник, аналізуючи державно-управлінські відносини, також відзначає можливість їх типологізації залежно від цілей управлінської діяльності, зокрема на регулятивні, охоронні та деліктні [102].

З огляду на зазначене головна мета державного регулювання сфери страхування має полягати у забезпеченні стабільності страховиків, захисті прав клієнтів і недопущенні кризових явищ на страховому ринку. Захист інтересів споживачів страхових послуг можливий лише за умови реальної фінансової спроможності страховика виконати договірні та законні зобов'язання. Саме

тому законодавець виокремлює захист прав та законних інтересів клієнтів як центральний елемент мети державного регулювання, а Національний банк України при застосуванні форм і методів нагляду має зосереджуватися не лише на формальному дотриманні правил, а й на здатності страховика підтримувати платоспроможність, належну якість активів, прозоре управління та коректну ринкову поведінку.

Державне регулювання сфери страхування можна визначити як правотворчу, регуляторну, наглядову та правоохоронну діяльність держави в особі уповноважених органів, насамперед НБУ, спрямовану на встановлення правових засад діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об'єктів нагляду, забезпечення платоспроможності страховиків, стабільності страхового ринку, добросовісної конкуренції, належної ринкової поведінки та захисту прав клієнтів. У цьому визначенні поєднуються нормативний, інституційний, пруденційний, поведінковий і санкційний компоненти, що відповідає сучасній моделі страхового нагляду.

Проблемі методів державного регулювання традиційно приділяється значна увага в науці адміністративного права. В.Б. Авер'янов визначає методи державного регулювання як способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організаційного впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих функцій і повноважень, а також особливостям об'єктів, що управляються [6, с. 299]. В.К. Колпаков розглядає методи державного регулювання як різноманітні способи, прийоми й засоби цілеспрямованого впливу органів державного управління та їх посадових осіб на свідомість, волю і поведінку керованих [73, с. 85]. Українські вчені загалом визначають методи управління як сукупність засобів здійснення управлінських функцій держави, практичного владно-організаційного впливу на об'єкти в межах повноважень відповідних суб'єктів [8].

Методи управління становлять складову частину управлінського механізму. До нього, крім методів, належать закономірності та принципи

взаємодії суб’єкта й об’єкта управління. Характер таких закономірностей і принципів залежить від конкретних умов розвитку суспільства, а методи, що застосовуються, – від стратегії соціально-економічних перетворень. Методи охоплюють сукупність прийомів, операцій і процедур здійснення управлінської діяльності, а також порядок взаємодії суб’єкта та об’єкта управління. Соціальна спрямованість державного управління зумовлює необхідність ухвалення рішень, у яких враховуються потреби населення, вимоги ринку та публічний інтерес.

До загальних методів державного управління, Т.О. Коломоєць та Г.Ю. Гулєвська віднесли переконання і примус. Саме через них розкривається зміст інших методів, оскільки вони реалізуються у правах та обов’язках, підкреслюють владну природу управління і водночас допускають різні ступені впливу на поведінку суб’єктів [1, с. 56]. Однак із розвитком ринкових відносин дедалі більшого значення набуває не лише владна, а й організуюча та регулятивна діяльність держави. У сфері страхування це проявляється у поєднанні імперативних вимог до платоспроможності, резервів і ліцензування з м’якішими інструментами нагляду, такими як рекомендації, коригувальні заходи, заходи раннього втручання, консультації з ринком, оприлюднення оглядів та аналітичної інформації.

Класифікація методів державного управління може здійснюватися за масштабом застосування, характером впливу суб’єкта на об’єкт управління та з погляду організації управління [3, с. 133]. За масштабом застосування розрізняють загальні та спеціальні методи. Загальні методи використовуються в усіх сферах державного управління економікою та на всіх рівнях державного управління, зокрема планування, організація, контроль і стимулювання. Спеціальні методи залежать від конкретної сфери регулювання. У сфері страхування до таких методів належать актуарний нагляд, оцінка технічних резервів, контроль за прийнятними активами, вимоги до перестрахування, нагляд за страховими групами, перевірка відповідності страхових продуктів вимогам законодавства та контроль за розкриттям переддоговірної інформації.

За характером впливу суб’єкта на об’єкт управління виділяють методи прямого і непрямого впливу. До методів прямого впливу у сфері страхування належать адміністративно-правові методи: авторизація, ліцензування, реєстрація, встановлення обов’язкових вимог, заборон і обмежень, проведення інспекційних перевірок, застосування заходів впливу, відкликання ліцензії, призначення тимчасової адміністрації, вимога щодо усунення порушень. Непрямими методами є економічні та інформаційні інструменти, зокрема вимоги до структури активів, нормативи капіталу, оприлюднення статистики, формування наглядових очікувань, розвиток фінансової грамотності та стимулювання прозорої конкуренції.

Як наголошує С.Г. Стеценко, держава впливає на економічні процеси через право. Зміст права визначається економічними умовами певного суспільного устрою, проте право, своєю чергою, через зворотний зв’язок впливає на економіку та виступає регулятором суспільних відносин. Правове регулювання економіки здійснюється у правотворчій і правозастосовній формах. Правотворча форма передбачає діяльність держави, спрямовану на вироблення, ухвалення та вдосконалення нормативно-правових актів [7, с. 31]. У сфері страхування результатом такої діяльності є Закон України «Про страхування», спеціальні закони про окремі види обов’язкового страхування, а також нормативно-правові акти Регулятора. Правозастосовна форма полягає у реалізації норм права шляхом авторизації страховиків, нагляду, інспектування, застосування заходів впливу та судового контролю за рішеннями Регулятора.

У процесі регулювання страхової діяльності виникають різні суспільні відносини, що потребують врегулювання нормами адміністративного, фінансового, цивільного, господарського, трудового та інших галузей права. Адміністративно-правовий аспект є особливо вагомим, оскільки саме через нього проявляється організуюча і регулююча роль держави. Передчасною слід визнати думку окремих вчених-правників про недоцільність використання адміністративних методів із розвитком ринкових відносин. Ринкова економіка не усуває потреби у публічно-правовому регулюванні, а лише змінює його

зміст: замість прямого директивного управління держава встановлює правила, забезпечує їх виконання, контролює ризики та втручається у випадках, коли діяльність страховика загрожує правам клієнтів або стабільності ринку [44].

Крім методів переконання і примусу, у сфері страхування застосовуються спеціальні адміністративно-правові методи: встановлення обов'язковості вчинення певних дій; заборона певних дій; надання ліцензій та інших дозволів; здійснення реєстраційних дій; проведення безвиїзного та виїзного нагляду; інспектування; надання обов'язкових до виконання вимог; застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання, фінансових санкцій та інших заходів впливу.

Адміністративно-правове регулювання сфери страхування охоплює: порядок створення, авторизації та ліцензування страховиків; ведення Реєстру страховиків і Реєстру страхових посередників; встановлення вимог до класів страхування, страхових продуктів і договорів страхування; визначення вимог до платоспроможності, мінімального капіталу, капіталу платоспроможності та прийнятних активів; регулювання формування технічних резервів; нагляд за системою управління страховика, включаючи ризик-менеджмент, комплаєнс, внутрішній аудит та актуарну функцію; контроль за ринковою поведінкою і захистом прав споживачів; нагляд за страховими групами на консолідованій основі; застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу та санкцій.

Ліцензування є одним із базових методів адміністративно-правового регулювання страхового ринку. Закон України «Про страхування» встановлює, що страховик має право укладати договори страхування виключно на підставі ліцензії на здійснення діяльності із страхування, отриманої за відповідними класами страхування [152]. Такий підхід відрізняється від попередньої моделі, у якій істотне значення мали види страхування; новий закон орієнтується на класи страхування, що наближує українську модель до європейських підходів. Ліцензія у сучасному правовому режимі є не лише формальним дозволом на здійснення діяльності, а й підтвердженням відповідності страховика вимогам до

капіталу, структури власності, ділової репутації, професійної придатності керівників, системи управління та здатності виконувати страхові зобов'язання.

Нагляд за діяльністю страховиків є самостійним адміністративно-правовим методом, що полягає у системному отриманні, аналізі та оцінюванні інформації про фінансовий стан, ризики, управління, ринкову поведінку та дотримання законодавства. У традиційному розумінні нагляд визначається як пасивний метод управління, що полягає у збиранні потрібних відомостей про діяльність об'єкта управління та їх оцінюванні; він є юридичним аналізом стану додержання законності і дисципліни без безпосереднього втручання в оперативну діяльність підконтрольного суб'єкта [81]. Однак сучасний страховий нагляд уже не є суто пасивним, оскільки передбачає ризик-орієнтовану оцінку, раннє виявлення проблем, коригувальні заходи та запобігання порушенням до того, як вони призведуть до невиконання зобов'язань перед клієнтами.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» закріплює принцип пропорційності, ризик-орієнтованості, відкритості, прозорості, плановості та системності нагляду [154]. Для страхового ринку такі принципи мають особливе значення, оскільки діяльність різних страховиків істотно відрізняється за масштабом, класами страхування, обсягом прийнятих ризиків, структурою активів, роллю перестрахування та кількістю клієнтів. Отже, однакове формальне навантаження на всіх страховиків не завжди є ефективним; більш обґрунтованим є диференційований підхід, за якого наглядова інтенсивність залежить від ризикового профілю страховика та потенційного впливу його діяльності на клієнтів і ринок.

Сучасна система регулювання також передбачає застосування НБУ коригувальних та заходів раннього втручання. Їх сутність полягає у тому, що НБУ може реагувати не лише на вже вчинене порушення, а й на ризик його виникнення. Такий превентивний підхід відповідає природі страхування, де наслідки неналежного управління активами, резервами або андеррайтинговою політикою можуть проявитися із часовим лагом і стати очевидними лише тоді,

коли страховик уже не здатен виконати зобов'язання. Коригувальні та заходи раннього втручання, передбачені нормативно-правовими актами НБУ, дають змогу запобігти погіршенню фінансового стану страховика, захистити клієнтів і зменшити потребу у застосуванні більш суворих санкцій.

Заходи впливу у сфері страхування мають адміністративно-правову природу і можуть включати письмові вимоги про усунення порушень, штрафи, обмеження чи зупинення окремих операцій, тимчасове зупинення або відкликання ліцензії, призначення тимчасової адміністрації, виключення з реєстрів та інші заходи, передбачені законом і нормативно-правовими актами НБУ.

Як наголошує Ю.В. Алескерова, важливою особливістю сучасного страхового регулювання є підвищення значення корпоративного управління та системи управління ризиками. Для страховика система управління не є суто організаційним питанням; вона безпосередньо пов'язана з якістю андеррайтингу, достатністю резервів, інвестиційною політикою, перестрахуванням, запобіганням конфліктам інтересів і здатністю своєчасно виплачувати страхове відшкодування. Саме тому вимоги до системи управління мають розглядатися як один із центральних елементів адміністративно-правового регулювання страхового ринку [9].

Окремого значення набуває нагляд за страховими групами. Закон України «Про страхування» визначає страхову групу як небанківську фінансову групу, у якій страховики здійснюють переважну діяльність. Регулятор здійснює нагляд на консолідованій основі за страховими групами, якщо переважна діяльність у них здійснюється фінансовими установами, державне регулювання та нагляд за якими належать до повноважень НБУ [152]. Такий підхід зумовлений тим, що ризики можуть концентруватися не лише на рівні окремого страховика, а й на рівні групи через внутрішньогрупові договори, пов'язаних осіб, спільну структуру власності, трансфер ризиків або внутрішньогрупове фінансування. Нагляд на консолідованій основі спрямований на запобігання прихованню

ризиків усередині групи та забезпечення комплексної оцінки її фінансової стійкості.

НБУ як регулятор у сфері страхування виконує не лише наглядову, а й превентивну функцію. Його діяльність спрямована на запобігання порушенням, підвищення фінансової грамотності населення, формування прозорих правил ринку, розвиток інноваційних фінансових послуг та поступову гармонізацію українського законодавства з правом Європейського Союзу. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» передбачає можливість створення регуляторної платформи для тестування інноваційних послуг, технологій та інструментів на фінансових ринках. Закон України «Про страхування» також передбачає право Регулятора створювати регуляторну платформу для тестування інноваційних послуг, технологій та інструментів на ринку страхування. Такий інструмент може сприяти розвитку insurtech-рішень, цифрових каналів продажу, автоматизованого врегулювання збитків і нових страхових продуктів, водночас зберігаючи належний рівень наглядового контролю.

Слід погодитися з Г.С. Гудковою, що постановка питання про визнання НБУ суб’єктом запобігання правопорушенням у сфері страхування є логічною та необхідною [41, с. 319]. НБУ встановлює правила діяльності страховиків, контролює їх виконання, оцінює фінансовий стан, застосовує коригувальні заходи, заходи раннього втручання та заходи впливу, здійснює нагляд за ринковою поведінкою і публікує аналітичну інформацію. Така діяльність має запобіжний характер, оскільки спрямована на недопущення порушень прав клієнтів, накопичення системних ризиків і погіршення фінансової стабільності. У сфері страхування превентивність є особливо важливою, адже реакція лише після настання неплатоспроможності страховика часто виявляється запізнілою для ефективного захисту страхувальників.

Правові норми, що встановлюють статус страховиків, є факторами, які обумовлюють необхідність адміністративно-правового регулювання та нагляду за їх діяльністю. Спеціальна правоздатність страховика проявляється в тому,

що він може здійснювати лише діяльність, прямо дозволену законом і ліцензією, за визначеними класами страхування та з дотриманням вимог Регулятора. Правовими підставами нагляду є закріплені у законодавстві правила поведінки на ринку страхування, дотримання яких забезпечує надійність не лише окремого страховика, а й усього страхового ринку. Тому державне регулювання у цій сфері має розглядатися як необхідний інструмент забезпечення публічного інтересу, а не як надмірне втручання в приватну господарську діяльність.

У сучасних умовах держава регулює діяльність страховиків шляхом унормування їх поведінки, встановлення обмежень і вимог, але залишає їм можливість самостійно формувати бізнес-модель, страхові продукти, канали продажу, інвестиційну політику в межах дозволених активів і перестрахову стратегію. Метою такого регулювання має бути забезпечення стійкості страховиків, захист клієнтів і розвиток конкурентного страхового ринку. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності є засобом реалізації владно-організаційного, цілеспрямованого впливу держави на страхову сферу, що включає авторизацію, ліцензування, реєстрацію, встановлення вимог і обмежень, пруденційний нагляд, нагляд за ринковою поведінкою, надання рекомендацій, коригувальні заходи, заходи раннього втручання та застосування адміністративних або фінансових санкцій.

Суттєвою перевагою нового законодавства є його спрямованість на європейську інтеграцію та гармонізацію з міжнародними стандартами страхового нагляду. НБУ прямо наголошує, що нова модель регулювання ринку страхування має враховувати положення директив Європейського Союзу, міжнародні принципи IAIS та світові практики. Такий підхід відповідає загальній логіці стратегічного розвитку фінансового сектору України, що орієнтований на фінансову стабільність, конкурентоспроможність, інтеграцію у європейський і світовий фінансовий простір, відновлення економіки та підтримку добробуту громадян [175].

Водночас для подальшого удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери страхування доцільно забезпечити системне узгодження страхового законодавства з нормативно-правовими актами, що регулюють фінансову стабільність, захист прав споживачів, фінансовий моніторинг, цифрові фінансові послуги, кібербезпеку та євроінтеграційні зобов'язання України. Доцільним є подальше вдосконалення методичних підходів до оцінки ризиків страховиків, інспектування, формування технічних резервів, оцінки прийнятних активів, стрес-тестування, планів відновлення діяльності та планів безперервності. Окремої уваги потребує розвиток страхування воєнних і політичних ризиків, страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, медичного страхування, накопичувального страхування життя та механізмів перестрахування великих ризиків.

З урахуванням викладеного можна дійти висновку, що державно-правове регулювання сфери страхування в Україні є комплексним публічно-правовим механізмом, який поєднує законодавче визначення правового статусу страховиків, нормативно-правове регулювання НБУ, авторизацію та ліцензування, пруденційний нагляд, нагляд за ринковою поведінкою, захист прав споживачів, контроль за страховими групами, коригувальні заходи, заходи раннього втручання та заходи впливу. Його особливість полягає в тому, що держава не управляє страховиками безпосередньо, але встановлює правовий порядок їх діяльності, обумовлений суспільною значущістю страхового захисту, ризиковою природою страхової діяльності та необхідністю гарантувати виконання зобов'язань перед клієнтами. Саме така модель відповідає сучасному розумінню адміністративно-правового регулювання у ринковій економіці та створює передумови для формування платоспроможного, конкурентного, прозорого і клієнтоорієнтованого страхового ринку України.

2.2. Реєстрація та ліцензування як методи адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування

Соціально-економічний розвиток країни, особливо в умовах воєнного стану, обумовлює потребу у формуванні ефективної системи забезпечення безпеки на ринку фінансових послуг, у межах якого сфера страхування виконує самостійну компенсаційну, превентивну, інвестиційну та стабілізаційну функції [20]. Страхування пов'язане з акумулюванням страхових премій, прийняттям на себе майнових, особистих, підприємницьких, цивільно-правових, воєнних, операційних та інших ризиків, формуванням технічних резервів і виконанням зобов'язань перед страхувальниками, застрахованими особами та вигодонабувачами. Саме тому допуск суб'єктів до здійснення страхової діяльності не може мати суто формального характеру, а має розглядатися як один із ключових адміністративно-правових інструментів забезпечення безпеки страхового ринку.

Особливу увагу у сфері страхування слід приділяти захисту споживачів страхових послуг, оскільки пересічні громадяни здебільшого не мають достатнього досвіду оцінювання фінансової надійності страховика, складності страхового продукту, умов договору страхування, винятків зі страхового покриття, ризиків неплатоспроможності страховика чи неналежної поведінки страхового посередника. У страхових правовідносинах споживач нерідко має обмежені інформаційні та організаційні можливості порівняно зі страховиком, а відновлення порушених прав може потребувати значного часу, спеціальних знань і фінансових витрат. У поєднанні з наслідками воєнної агресії, руйнуванням майна, міграційними процесами, зростанням кіберризиків та ускладненням доступу до активів посилює значення державного контролю за допуском на страховий ринок.

Як наголошує К.М. Чаплигін, загостренню ситуації на фінансовому ринку незалежної України у попередні періоди сприяли економічні диспропорції на старті ринкових реформ, послаблення системи державного регулювання і

контролю, недосконаліть правової бази, низький рівень фінансової грамотності населення та інші об’єктивні чинники. Утрата довіри населення до окремих фінансових інститутів створювала передумови для поширення фінансового шахрайства під прикриттям трастових компаній, інвестиційних фондів та інших фінансових посередників [198, с. 55]. У сфері страхування аналогічні ризики можуть проявлятися через створення формально легалізованих, але економічно неспроможних страховиків, продаж страхових продуктів без реальної можливості виконати майбутні зобов’язання, використання непрозорих структур власності, неналежне формування резервів, маніпулювання умовами договорів або діяльність без належної авторизації. Тому реєстрація та ліцензування у сфері страхування мають розглядатися не як адміністративна формальність, а як превентивні методи недопущення небезпечних для ринку суб’єктів.

Забезпечення безпеки страхового ринку є складовою фінансової безпеки держави. Відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [153], національна безпека у фінансовій сфері охоплює, зокрема, питання функціонування небанківського фінансового сектору, а її характерними ознаками є збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави. Для страхового ринку такі ознаки конкретизуються через платоспроможність страховиків, достатність технічних резервів, якість прийнятних активів, прозорість структури власності, належну систему управління, добросовісну ринкову поведінку, реальне виконання договорів страхування та захищеність прав клієнтів.

Проблемою, що потребує постійного розв’язання, є недостатньо ефективне застосування механізмів, спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення явищ і чинників, які створюють зовнішні та внутрішні загрози безпеці у фінансовій сфері. У страхуванні такими чинниками виступають андеррайтинговий ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик, кредитний ризик, ризик концентрації, операційний ризик, ризик неналежного

перестрахування, ризик непрозорої структури власності, ризик недобросовісної реалізації страхових продуктів, а в умовах війни - додаткові ризики втрати активів, неможливості доступу до майна, збільшення збитковості окремих класів страхування, порушення безперервності діяльності та інформаційної безпеки страховика. Політика управління такими ризиками має становити основу стратегії розвитку страхового ринку і включати систему заходів щодо їх виявлення, попередження та мінімізації негативних наслідків [89].

НБУ закладає законодавчий фундамент для формування платоспроможного, стійкого та конкурентного ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів страхових послуг, позаяк страхові компанії належать до високоризикових фінансових установ, а нова модель регулювання ринку страхування має враховувати положення директив Європейського Союзу, міжнародні принципи IAIS та світові практики [105]. Такий підхід безпосередньо пов’язує реєстраційно-ліцензійні процедури із завданням забезпечення безпеки сфери страхування, оскільки саме на етапі допуску на ринок Регулятор має оцінити, чи здатний заявник безпечно, добросовісно і платоспроможно здійснювати страхову діяльність.

У сучасній системі правового регулювання сфери страхування сформований оновлений підхід до процедур реєстрації та ліцензування, який базується на положеннях Законів України «Про страхування», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про Національний банк України», а також нормативно-правових актах НБУ. Закон України «Про страхування» прямо визначає загальні правові засади здійснення страхової діяльності, надання посередницьких послуг, вимоги до системи управління, платоспроможності страховиків, розкриття інформації, укладення, обслуговування та виконання договорів страхування і перестрахування, а також державне регулювання та нагляд у сфері страхування [152].

Відповідно до Закону України «Про страхування», діяльність із страхування на території України мають право здійснювати виключно страховики-резиденти, що отримали ліцензію відповідно до цього Закону, філії

страховиків-нерезидентів, що отримали ліцензію, а також страховики-нерезиденти з урахуванням спеціальних положень закону. Водночас діяльність з надання посередницьких послуг на ринку страхування мають право здійснювати страховики та страхові посередники [152]. Отже, законодавець встановлює закриту модель доступу до страхової діяльності: суб'єкт може діяти на страховому ринку лише за умови дотримання спеціальних вимог, проходження авторизаційних процедур та внесення відповідних відомостей до реєстрів.

Варто погодитися з О.О. Савчук і наголосити, що реєстрація та ліцензування у сфері страхування є взаємопов'язаними методами адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку. Реєстрація засвідчує юридичний факт створення суб'єкта, фіксує його правовий статус у відповідних інформаційних системах і забезпечує відкритість даних про учасників ринку. Ліцензування, своєю чергою, є спеціальним дозвільним механізмом, який підтверджує право страховика здійснювати діяльність із страхування за визначеними класами страхування. У сукупності такі методи виконують функцію вхідного нагляду, тобто не допускають до ринку суб'єктів, які не відповідають вимогам до капіталу, структури власності, ділової репутації, професійної придатності керівників, системи управління, фінансового стану та здатності виконувати майбутні страхові зобов'язання [167].

Загальне правове значення державної реєстрації юридичних осіб визначаєтьсяЗаконом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (2003 р.) [142]. Державна реєстрація юридичної особи засвідчує факт її створення або припинення, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру. Для страховика така реєстрація є необхідною передумовою набуття цивільної та господарської правосуб'єктності, однак сама по собі вона не надає права здійснювати

страхову діяльність. Право на укладення договорів страхування виникає лише після отримання ліцензії відповідно до спеціального страхового законодавства.

Таким чином, у сфері страхування слід розрізняти загальну державну реєстрацію юридичної особи та спеціальну авторизацію страховика як учасника ринку страхування. Перша підтверджує створення юридичної особи як суб'єкта права, друга – підтверджує її відповідність спеціальним вимогам до провадження страхової діяльності. Такий підхід має важливе значення для адміністративно-правового забезпечення безпеки, оскільки не кожна юридична особа, створена у встановленому законом порядку, може бути допущена до прийняття страхових ризиків, акумулювання страхових премій і формування зобов'язань перед необмеженим колом клієнтів.

У механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування важливу роль відіграють Реєстр страховиків і Реєстр страхових посередників. Закон України «Про страхування» визначає Реєстр страховиків як реєстр, що ведеться Регулятором у встановленому ним порядку та містить відомості про страховиків і їх відокремлені підрозділи. Реєстр страхових посередників є електронною автоматизованою системою збору, накопичення та обробки даних про страхових посередників [152]. Такі реєстри забезпечують публічну ідентифікацію легітимних учасників страхового ринку, відкритість інформації для клієнтів, можливість перевірки правомірності діяльності страховика або посередника, а також належне здійснення державного нагляду.

Власне реєстраційна процедура у сфері страхування має подвійне призначення. З одного боку, така забезпечує облік суб'єктів, яким дозволено здійснювати страхову або посередницьку діяльність, а з іншого – виконує захисну функцію для споживачів страхових послуг, оскільки дає змогу відмежувати легальних учасників ринку від осіб, які здійснюють діяльність без належної авторизації. У цьому контексті важливе значення має Положення про визнання належності послуги чи операції до фінансової / обмеженої платіжної послуги та виявлення здійснення безліцензійної діяльності на ринку небанківських фінансових послуг і платіжному ринку (2024 р.) [126], яке

посилює можливості Регулятора щодо виявлення безліцензійної діяльності та запобігання її негативним наслідкам для споживачів.

Нормативно-правову основу реєстрації та ліцензування у сфері страхування формує, окрім згаданих Законів, комплекс відомчих нормативно-правових актів НБУ, зокрема

– Положення про вимоги до структури власності надавачів фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 14 квітня 2021 р. № 30;

– »Про правонаступництво Національного банку України в здійсненні державного регулювання та нагляду на ринках фінансових послуг», постанова Правління НБУ від 25 червня 2020 р. № 82;

– Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 р. № 199;

– Положення про авторизацію осіб, які мають право здійснювати актуарну діяльність у сфері страхування, та осіб, які можуть виконувати обов’язки відповідального актуарія, затверджене постановою Правління НБУ від 25 грудня 2023 р. № 187;

– Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів, затверджене постановою Правління НБУ від 03 січня 2025 р. № 2.

Особливе місце серед таких нормативно-правових документів посідає Положення НБУ про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг № 199 [124], оскільки є базовим для авторизації надавачів фінансових послуг та визначення умов здійснення ними відповідної діяльності. Зазначене Положення розроблене відповідно до законів України «Про Національний банк України», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про страхування» та інших актів і визначає процедури отримання ліцензій, погодження істотної участі, вимоги до ділової репутації, структури власності, фінансового стану, професійної придатності, корпоративного управління та інших елементів, що мають

значення для безпечного допуску суб’єкта на фінансовий ринок. Для страховиків такі вимоги мають підвищену вагу, оскільки їх діяльність прямо пов’язана з прийняттям ризиків і формуванням довгострокових фінансових зобов’язань.

Варто відзначити, що ліцензування є ключовим елементом сучасної системи регулювання сфери страхування. Правова природа процедури полягає у наданні страховикові спеціальної правоздатності на здійснення страхової діяльності за визначеними класами страхування. Ліцензія виступає юридичним фактом і правоформуючим адміністративним актом, який породжує спеціальне суб’єктивне право здійснювати діяльність, недоступну іншим суб’єктам господарювання. Саме від змісту ліцензії залежить обсяг спеціальної правоздатності страховика, межі його допустимої діяльності, можливість укладати договори за відповідними класами страхування та брати на себе страхові зобов’язання.

У науковій літературі ліцензування традиційно розглядається як форма легітимації підприємництва, тобто державного підтвердження законності входження суб’єкта у господарський обіг [4, с. 577]. Інші автори визначають ліцензування як правовий режим здійснення окремих видів діяльності [112, с. 5], особливу процедуру офіційного засвідчення права господарюючого суб’єкта на ведення певного виду діяльності з дотриманням установлених правил, нормативних вимог і стандартів [60, с. 75]. У сфері страхування таке розуміння набуває особливої глибини, оскільки йдеться не лише про дозвіл на господарську діяльність, а про допуск до управління ризиками інших осіб і прийняття фінансової відповідальності за майбутні страхові випадки.

Ліцензування у сфері страхування має адміністративно-правову природу, оскільки здійснюється уповноваженим суб’єктом публічної адміністрації, базується на імперативних вимогах, передбачає подання заяви та пакета документів, їх оцінку НБУ, ухвалення державно-владного рішення, внесення відомостей до реєстру, подальший контроль за дотриманням ліцензійних умов і можливість застосування заходів впливу. У цьому сенсі ліцензування є не

одноразовим дозволом, а тривалим адміністративно-правовим режимом, що поєднує дозволи, заборони, позитивні зобов'язання, контрольні процедури та санкційні наслідки у разі порушення вимог законодавства [208, с. 131-132].

Ліцензування як метод адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування виконує кілька взаємопов'язаних функцій. По-перше, забезпечує вхідний нагляд і запобігає допуску на ринок осіб, які не мають достатнього капіталу, прозорої структури власності, належної ділової репутації або професійно спроможного управління. По-друге, ліцензування визначає межі спеціальної правоздатності страховика через класи страхування. По-третє, створює правову основу для подальшого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, контролю за страховими групами та застосування заходів впливу. По-четверте, ліцензування має превентивне значення, оскільки дає змогу оцінити потенційні ризики до початку діяльності страховика.

Процес ліцензування у сфері страхування не може зводитися лише до видачі ліцензії або внесення інформації до реєстру, а охоплює комплекс адміністративних процедур, що включають порушення ліцензійного провадження за заявою суб'єкта, подання документів, перевірку їх повноти та відповідності вимогам законодавства, оцінку структури власності, ділової репутації і фінансового стану власників істотної участі, оцінку професійної придатності керівників, перевірку початкового капіталу, аналіз системи управління, бізнес-моделі, плану діяльності, внутрішніх положень і здатності страховика забезпечити виконання зобов'язань перед клієнтами. Рішення про видачу ліцензії або відмову у її видачі є результатом комплексного наглядового судження Регулятора.

На відміну від загального підходу до ліцензування окремих видів господарської діяльності, який регулюється Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (2015 р.) [146], страхова діяльність регулюється спеціальним законодавством. Загальний закон про ліцензування визначає ліцензію як право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, а

ліцензування – як засіб державного регулювання, спрямований на забезпечення єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Проте у сфері страхування зазначені положення застосовуються з урахуванням спеціального правового режиму, визначеного Законом України «Про страхування» та нормативно-правовими актами НБУ.

Особливістю сучасного ліцензування страховиків є перехід від формалістичного до ризик-орієнтованого підходу. НБУ оцінює не лише наявність документів, а й змістовну здатність заявника здійснювати страхову діяльність без створення загроз для клієнтів і ринку. Така оцінка охоплює бізнес-модель, джерела формування капіталу, структуру власності, якість корпоративного управління, наявність системи внутрішнього контролю, управління ризиками, комплаєнсу, актуарної функції та внутрішнього аудиту [157]. У контексті воєнного стану особливої ваги набуває також здатність страховика забезпечити безперервність діяльності, захист інформації, доступність сервісів для клієнтів і виконання зобов’язань у разі порушення звичайних операційних процесів.

Європейський вектор розвитку страхового регулювання обумовлює необхідність орієнтації на стандарти, закріплені у Директиві 2009/138/ЄС Solvency II, Директиві (ЄС) 2016/97 про реалізацію страхових продуктів, Директиві 2009/103/ЄС щодо страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів, а також Директиві 91/674/ЄЕС про річну та консолідовану звітність страхових підприємств [171]. Такі акти Європейського Союзу формують підхід, за якого допуск страховика на ринок пов’язується з вимогами до капіталу, платоспроможності, технічних резервів, системи управління, розкриття інформації, звітності, реалізації страхових продуктів і захисту клієнтів.

У вітчизняному правопорядку зазначені європейські підходи імплементуються через низку нормативно-правових актів НБУ. Так, Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та

інвестиційної діяльності страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 р. № 201, визначає вимоги до платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика; Положення про порядок формування страховиками технічних резервів, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 р. № 203, регламентує порядок формування резервів; Положення про вимоги до системи управління страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 27 грудня 2023 р. № 194, встановлює вимоги до системи управління, ключових функцій та внутрішнього контролю. Ліцензування в такій системі виступає початковою точкою перевірки готовності страховика до виконання зазначених вимог.

Важливим елементом ліцензування є оцінка структури власності страховика. Наявність прозорої структури власності дозволяє НБУ встановити реальних контролерів, оцінити ділову репутацію та фінансовий стан власників істотної участі, виявити пов’язаних осіб, запобігти прихованому контролю, використанню страховика для непродуктивного виведення капіталу, легалізації доходів або створення конфліктів інтересів. Перехід НБУ від формального до сутнісного аналізу структури власності має важливе значення для безпеки страхового ринку, оскільки саме непрозорість контролю часто унеможливлює ефективний нагляд і своєчасне реагування на ризики.

Не менш важливим є оцінювання ділової репутації, професійної придатності та колективної придатності керівників страховика. Закон України «Про страхування» визначає ключові функції страховика, до яких належать управління ризиками, комплаєнс, актуарна функція та внутрішній аудит [152]. Відповідно, на етапі авторизації страховика НБУ має оцінити не лише юридичну відповідність заявника вимогам закону, а й організаційну здатність його керівників та відповідальних осіб забезпечити належне управління ризиками, резервами, активами, страховими продуктами, договорами та взаємодією зі споживачами.

Діяльність відповідального актуарія має окреме значення для безпеки страхового ринку. Актуарна функція, наголошує Н. В. Трусова, пов’язана з

аналізом та оцінкою ризиків, фінансових зобов'язань, методів управління фінансовими наслідками майбутніх випадкових подій і достатності технічних резервів. Тому авторизація осіб, які мають право здійснювати актуарну діяльність у сфері страхування, є додатковим елементом адміністративно-правового забезпечення безпеки. Наявність належно авторизованого актуарія сприяє достовірності оцінки страхових зобов'язань, коректності резервування та мінімізації ризику штучного завищення фінансової стійкості страховика [191].

Окремим напрямом авторизації є допуск страхових посередників. Страхові агенти, страхові брокери, субагенти, перестрахові брокери та інші особи, які здійснюють реалізацію страхових або перестрахових продуктів, безпосередньо взаємодіють із клієнтами, впливають на вибір страхового продукту, переддоговірне інформування, розуміння умов страхування та подальший захист прав споживача. У зв'язку з цим Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів (2025 р.) [125], має важливе значення для формування добросовісної ринкової поведінки та запобігання недобросовісному продажу страхових продуктів.

Реєстрація страхових посередників у відповідному реєстрі виконує не лише облікову, а й захисну функцію. Для споживача наявність посередника у Реєстрі страхових посередників означає можливість перевірити його правовий статус, повноваження та зв'язок зі страховиком або клієнтом. Для НБУ та страховика така реєстрація створює основу для контролю за дотриманням вимог до реалізації страхових продуктів, розкриття інформації, уникнення конфлікту інтересів, належного навчання працівників з реалізації та відповідальності страховика за діяльність страхових агентів. У цьому контексті авторизація посередників є продовженням ліцензування страховика, оскільки безпечний ринок залежить не лише від платоспроможності страховика, а й від якості комунікації страхового продукту клієнту.

Особливість сучасного етапу розвитку страхового ринку полягає у необхідності поліпшення не лише кількісних, а й якісних показників діяльності страховиків. Йдеться про підвищення платоспроможності, прозорості, якості корпоративного управління, ефективності системи управління ризиками, рівня цифрової безпеки, належного розкриття інформації та відповідального ставлення до споживача. Перебудова системи допуску до ринку, авторизації, ліцензування та подальшого нагляду стає одним із найважливіших чинників забезпечення безпеки сфери страхування та довгострокової стійкості ринку страхових послуг України [188, с. 38].

Як відзначає Л.М. Войтович, ризик-орієнтований характер ліцензування означає, що НБУ має не лише встановити відповідність заявника формальним вимогам, а й оцінити його потенційну здатність працювати в майбутньому [35, с. 342]. Такий підхід ґрунтується на принципах пропорційності, перспективного погляду, раннього виявлення та раннього реагування, професійного судження і правової визначеності. Пропорційність передбачає співвіднесення вимог та інтенсивності оцінки з розміром, складністю бізнес-моделі та профілем ризиків страховика. Перспективний погляд дає змогу аналізувати не лише поточний стан заявника, а й його плани, потенційні ризики, стійкість бізнес-моделі та здатність до розвитку. Раннє виявлення і раннє реагування забезпечують запобігання проблемам до того, як вони переростуть у порушення прав клієнтів. Професійне судження дозволяє НБУ приймати обґрунтовані рішення на підставі комплексного аналізу інформації. Правова визначеність вимагає чітких, зрозумілих і передбачуваних процедур авторизації.

Процедурно ліцензування страховика можна розглядати як сукупність кількох стадій. Перша стадія полягає у ініціюванні процедури заявником і поданні до НБУ заяви та підтвердних документів. Друга стадія охоплює перевірку повноти документів, їх оформлення, відповідність вимогам Закону України «Про страхування», Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та нормативно-правових актів НБУ. Третя стадія полягає у

змістовній оцінці заявника, включаючи перевірку капіталу, структури власності, керівників, системи управління, бізнес-плану, внутрішніх документів та можливостей забезпечити безперервність діяльності. Четверта стадія завершується ухваленням рішення про видачу ліцензії або відмову у її видачі та внесенням відповідних відомостей до реєстру. П’ята стадія має постліцензійний характер і полягає у подальшому моніторингу дотримання страховиком вимог законодавства.

Постліцензійний контроль є невід’ємною частиною ліцензійного режиму. Отримання ліцензії не означає завершення публічно-правового впливу на страховика, а навпаки - відкриває стадію постійного нагляду за дотриманням ліцензійних умов, вимог до платоспроможності, технічних резервів, прийнятних активів, системи управління, розкриття інформації, ринкової поведінки та захисту прав споживачів. У разі виявлення порушень НБУ може застосовувати коригувальні заходи, заходи раннього втручання та заходи впливу відповідно до Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг (2023 р.) [131]. Отже, ліцензування має не лише дозвільний, а й контрольний та охоронний зміст.

За порушення вимог законодавства у сфері страхування страховик може зазнати адміністративно-правових наслідків, зокрема застосування письмових вимог, штрафів, обмеження або зупинення окремих операцій, тимчасового зупинення чи відкликання ліцензії, виключення з реєстрів, призначення тимчасової адміністрації або застосування інших заходів, передбачених законом. Така відповідальність підтверджує, що ліцензія у сфері страхування не є безумовним і незмінним правом, а зберігається лише за умови постійної відповідності страховика вимогам законодавства та наглядовим очікуванням Регулятора. У цьому проявляється безпекова функція ліцензування: суб’єкт, який втрачає здатність безпечно працювати на ринку, має бути обмежений або виведений з нього у встановленому законом порядку.

У сфері страхування важливим є також питання добровільного виходу страховика з ринку та передачі страхового портфеля. Реєстрація, ліцензування і припинення діяльності страховика мають розглядатися як взаємопов’язані елементи життєвого циклу суб’єкта страхового ринку.Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля (2023 р.) [130], спрямоване на забезпечення контрольованості припинення діяльності страховика, недопущення хаотичного залишення ринку та захист прав страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів. Вихід із ринку, так само як і вхід на нього, має здійснюватися в межах спеціального адміністративно-правового режиму.

У контексті воєнного стану особливого значення набуває здатність страховика підтримувати безперервність діяльності. Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика (2024 р.) [136], є важливим доповненням до ліцензійної та наглядової моделі. На етапі ліцензування і подальшого нагляду НБУ має оцінювати, чи здатний страховик забезпечити безперервне обслуговування договорів, приймання заяв про страхові випадки, здійснення виплат, збереження інформації, захист персональних даних і фінансової інформації, навіть за умов фізичних, операційних або кібернетичних загроз.

Важливе значення для безпеки страхового ринку має також захист інформації. Положення про порядок обліку страховиком договорів, пов’язаних зі здійсненням діяльності із страхування, та вимоги до захисту інформації страховика (2023 р.) [135] встановлює вимоги до обліку договорів і захисту інформаційних систем. У електронному страховому ринку ліцензування не може ігнорувати інформаційну інфраструктуру страховика, оскільки втрата, викривлення або неналежний захист даних може прямо вплинути на права споживачів, коректність резервування, врегулювання збитків і можливість НБУ здійснювати нагляд.

На відміну від попередньої моделі, яка передбачала фрагментарність реєстраційних і ліцензійних процедур, сучасна модель авторизації у сфері страхування спрямована на їх системне поєднання. Внесення інформації про страховика до реєстру, отримання ліцензії, оцінка структури власності, погодження істотної участі, перевірка керівників, аналіз системи управління і подальший нагляд повинні розглядатися як єдиний процес забезпечення безпеки ринку. НБУ у такій моделі не просто фіксує появу нового учасника, а здійснює превентивну оцінку його здатності діяти безпечно, прозоро і платоспроможно.

Водночас спрощення процедур доступу на ринок не повинно ототожнюватися зі зниженням вимог до страховиків. Оптимальна модель ліцензування має поєднувати адміністративну зручність, цифровізацію, передбачуваність процедур і належну глибину наглядової оцінки. Надмірно формалізована або забюрократизована процедура може стримувати розвиток ринку, однак надто спрощений доступ без належної перевірки створює ризики появи фінансово неспроможних або недобросовісних учасників. Баланс між доступністю ринку та його безпекою є одним із ключових завдань адміністративно-правового регулювання реєстрації та ліцензування страховиків.

Значною перевагою для заявника при отриманні ліцензії має бути наявність прозорої фінансової та нефінансової інформації, належної системи корпоративного управління, зрозумілої бізнес-моделі, достатнього капіталу, реалістичного бізнес-плану, ефективної системи управління ризиками, належного внутрішнього контролю і спроможності забезпечити захист прав споживачів. Для страхового ринку такі критерії є не лише ознаками організаційної зрілості, а й елементами безпеки, оскільки саме вони визначають здатність страховика виконувати зобов’язання в майбутньому, у тому числі в умовах воєнної агресії, економічних шоків та зростання збитковості окремих класів страхування.

Питання поєднання видів діяльності у сфері страхування має вирішуватися з урахуванням характеру страхової правоздатності. Закон України «Про страхування» визначає, що страховик здійснює діяльність із страхування та діяльність з надання супровідних послуг на ринку страхування, а господарську діяльність для власних потреб може здійснювати з урахуванням встановлених законом обмежень. Для страховиків, які здійснюють страхування життя, законодавство передбачає спеціальні особливості, зокрема можливість надання кредитів страхувальникам у межах, визначених законом [152]. Такий підхід відрізняється від режиму фінансових компаній або ломбардів і підкреслює, що страхова діяльність не може бути змішана з будь-якими іншими видами бізнесу без оцінки ризиків для клієнтів та фінансової стійкості страховика.

Відтак, *реєстрацію у сфері страхування можна визначити як адміністративно-правову процедуру офіційного внесення, зміни, накопичення, зберігання, використання та оприлюднення відомостей про страховиків, їх відокремлені підрозділи, страхових посередників, актуаріїв та інших осіб, авторизація яких передбачена законодавством, у відповідних реєстрах, що ведуться Національним банком України з метою забезпечення прозорості ринку, ідентифікації легітимних учасників, захисту прав споживачів і здійснення ефективного державного нагляду*. У такому розумінні реєстрація виступає не лише технічною інформаційною дією, а самостійним елементом адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки сфери страхування.

Ліцензування страхової діяльності можна визначити як спеціальний адміністративно-правовий режим допуску страховика, філії страховика-нерезидента або іншого визначеного законом суб'єкта до здійснення діяльності із страхування за відповідними класами страхування, що реалізується Національним банком України шляхом оцінки відповідності заявника вимогам закону, ухвалення владного рішення про видачу ліцензії або відмову в її видачі, внесення відомостей до відповідного реєстру, подальшого контролю за дотриманням ліцензійних умов і застосування заходів впливу у разі порушення

таких вимог. Таке наукове розуміння відображає дозвільний, контрольний, превентивний характер ліцензування.

Підсумовуючи, варто зазначити, що реєстрація та ліцензування у сфері страхування є взаємопов'язаними методами адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку. Основне призначення таких методів полягає у недопущенні до ринку фінансово неспроможних, непрозорих, недобросовісних або організаційно непідготовлених суб'єктів, а також у створенні правової основи для подальшого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, контролю за страховими групами, захисту прав споживачів і застосування заходів впливу. В умовах воєнного стану значення цих методів посилюється, оскільки страховий ринок має забезпечувати безперервність виконання зобов'язань, захист майнових та особистих інтересів клієнтів і стійкість фінансової системи держави.

Отже, сучасна система реєстрації та ліцензування у сфері страхування повинна ґрунтуватися на ризик-орієнтованому підході, прозорості, пропорційності, професійному судженні Регулятора, правовій визначеності та пріоритеті захисту клієнтів. Її подальше вдосконалення має бути спрямоване на гармонізацію з європейськими стандартами Solvency II та вимогами до реалізації страхових продуктів, посилення контролю за структурою власності, бізнес-моделями, системами управління та інформаційною безпекою страховиків, розвиток цифрових процедур авторизації, удосконалення виявлення безліцензійної діяльності та запровадження більш ефективних механізмів реагування на ризики, що виникають у сфері страхування під час війни та післявоєнного відновлення України.

2.3. Контроль і нагляд у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування

Фінансова стійкість і стабільність страховиків є визначальними показниками стану сфери страхування, оскільки саме вони відображають

здатність страховика підтримувати належне співвідношення між власним капіталом, прийнятими страховими ризиками, сформованими технічними резервами та зобов'язаннями перед страхувальниками, застрахованими особами і вигодонабувачами. Підтримання платоспроможності страховика становить необхідну передумову виконання договорів страхування, належного врегулювання страхових випадків, збереження довіри до страхового ринку та забезпечення фінансової безпеки держави, особливо в умовах воєнного стану.

Основна мета аналізу фінансової стійкості та платоспроможності страховиків, на думку Л.В. Герасименко та Л.В. Федорюк, полягає в оцінці дотримання вимог страхового законодавства, своєчасному виявленні ризиків порушення таких вимог, запобіганні недобросовісній поведінці, неналежному формуванню технічних резервів, нераціональному розміщенню активів і невиконанню страхових зобов'язань. У разі погіршення фінансового стану страховика або його неплатоспроможності негативні наслідки можуть позначитися не лише на окремих клієнтах, а й на компенсаційній, превентивній і стабілізаційній функціях страхування [37]. Саме тому контроль і нагляд у сфері страхування мають розглядатися як важливі методи адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку.

Звертаючи увагу на важливість посилення якості та ефективності контролю за вітчизняним страховим ринком, Л. В. Попова наголошує на непоодиноких випадках використання коштів страхових резервів, які мали призначатися для забезпечення страхового відшкодування та виплати страхових сум, а також на ситуації нераціонального розміщення власних коштів і коштів страхових резервів у відповідні активи [139, с. 78]. Погоджуючись із наведеним підходом щодо потреби у створенні дієвого механізму запобігання таким негативним явищам, як недостатня платоспроможність страховиків, невідповідність страхових резервів реальним ризикам чи наявність передумов для безпідставної відмови у страхових виплатах, слід наголосити на виконанні страховиками зобов'язань перед клієнтами та суспільством, що потребує

ефективної системи внутрішнього контролю, зовнішнього державного контролю і ризик-орієнтованого нагляду.

Дієві інструменти фінансового менеджменту, внутрішнього контролю, комплаєнсу, управління ризиками, актуарної оцінки, внутрішнього аудиту та зовнішнього нагляду дають змогу формувати прогнозні плани розвитку страховика, оцінювати достатність капіталу, якість активів, обґрунтованість резервів, реалістичність страхових тарифів і здатність компанії виконувати зобов'язання у майбутньому. У сфері страхування такий підхід має бути саме ризик-орієнтованим, оскільки страховик працює з імовірністю настання майбутніх подій, а наслідки помилкового оцінювання ризиків можуть виявитися лише через певний час. З огляду на це контроль і нагляд повинні бути не спрямованими не лише на фіксацію вже вчинених порушень, а й попереджувальними, здатними завчасно виявляти ознаки погіршення фінансового стану страховика.

Нині чинний Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначає державний нагляд за здійсненням діяльності з надання фінансових та супровідних послуг як систему контролю та активних упорядкованих дій Регулятора, що передбачає отримання об'єктивної і достовірної інформації про діяльність та фінансовий стан осіб, стосовно яких здійснюється державне регулювання, і спрямована на забезпечення дотримання ними вимог законодавства [154]. Відповідно, у законодавчому розумінні нагляд не протиставляється контролю, а включає контрольні елементи, інформаційно-аналітичні дії, моніторинг, оцінку ризиків і застосування передбачених законом заходів реагування [78].

Законодавство про страхування конкретизує зазначену систему. Відповідно до Закону України «Про страхування», Регулятор здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових і супровідних послуг на ринку страхування, а також у визначених законом випадках - за діяльністю об'єднань учасників ринку страхування. Метою такого регулювання і нагляду є забезпечення відповідності діяльності із страхування

законодавству України в інтересах захисту прав та законних інтересів клієнтів, у тому числі споживачів, страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів [152]. Отже, контроль і нагляд у сфері страхування мають захисну, превентивну та стабілізаційну спрямованість.

Як наголошує Т.А. Кобзєва, контроль і нагляд є одними з найважливіших елементів системи управління фінансовим сектором і сфери страхування зокрема. Чітко організована контрольно-наглядова діяльність дозволяє своєчасно вдосконалювати систему управління страховиком, коригувати плани, зменшувати ймовірність правопорушень, виявляти причини відхилень, оцінювати реальність фінансової звітності, забезпечувати належне формування технічних резервів і запобігати погіршенню платоспроможності [66]. Тому важливо виявляти не лише самі порушення, а й передумови їх виникнення, оскільки у страховій діяльності несвоєчасне реагування на ризики може призвести до накопичення зобов'язань, які страховик не зможе виконати.

Загальна мета контролю і нагляду, на думку М.О. Підхомного, полягає у виявленні фактичного стану справ у відповідному процесі, зіставленні цього стану з визначеними цілями, нормативами, планами та правовими вимогами, а також у застосуванні коригувальних заходів для приведення підконтрольного або піднаглядного об'єкта до належного стану. Найефективнішою є така організація контрольно-наглядової діяльності, яка допомагає завчасно виявляти причини порушень, а не лише фіксувати їх наслідки [120, с. 84]. На нашу думку, кінцева мета контролю і нагляду у сфері страхування полягає у виправленні порушень, усуненні ризиків, відновленні прав клієнтів і збереженні стабільності страхового ринку.

Варто відзначити, що роль держави у сфері страхування не обмежується встановленням порядку авторизації, реєстрації, ліцензування та допуску страховиків до діяльності. Суттєвою складовою адміністративно-правового регулювання є організація державного контролю і нагляду за діяльністю страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об'єктів нагляду. Такі складові з боку держави спрямовані на забезпечення законної, прозорої,

стабільної та відповідальної страхової діяльності, належного виконання договорів страхування, захисту прав споживачів страхових послуг і недопущення накопичення ризиків, здатних негативно вплинути на фінансову систему України.

Проблемі контролю суспільство завжди приділяло значну увагу і здійснювало його за допомогою різних форм, заходів і прийомів. За твердженням Г.С. Буги, контроль є елементом будь-якої системи, що розвивається, оскільки дає змогу отримувати інформацію про процеси, які відбуваються в суспільстві та його інститутах, визначати відповідність діяльності встановленим цілям, виявляти відхилення від них і розробляти заходи для усунення таких відхилень [23]. У сфері страхування суспільне призначення контролю проявляється в забезпеченні стабільності страхового захисту, недопущенні зловживань із страховими резервами, перевірці реальності фінансових показників страховика і захисті майнових й особистих інтересів клієнтів.

Досить поширеним є положення, що поняття «контроль» походить від латинського слова contra, яке позначає протидію або протилежність, і французького controle, що означає перевірку або спостереження з метою перевірки [207]. Тлумачний словник української мови визначає контроль як одну з форм здійснення влади, що забезпечує дотримання встановлених приписів [30, с. 577]. У науковій літературі контроль розглядається як функція управління, форма державної діяльності, метод впливу на поведінку підконтрольного об’єкта, спосіб забезпечення законності або як система заходів перевірки відповідності діяльності суб’єкта встановленим правилам [122].

При характеристиці контролю окремі автори розглядають його як один із принципів діяльності органів держави або як метод управління, убачаючи в ньому спосіб впливу на поведінку об’єкта контролю. Такий підхід, на думку Я.Д. Крупки, є наслідком змішування принципів, методів і форм діяльності органів держави [82, с. 244]. Зокрема, В. М. Плішкін визначає контроль як функцію управління, що передбачає спостереження та перевірку відповідності

діяльності об’єкта прийнятим управлінським рішенням – законам, планам, нормам, стандартам, наказам, інструкціям і розпорядженням, а також виявлення результатів впливу суб’єкта на об’єкт і допущених відхилень [122]; О.М. Бандурка розглядає контроль як процес забезпечення досягнення об’єктом управління поставлених перед ним цілей [11]; В.А. Бортняк вважає, що контроль і перевірку виконання доцільніше кваліфікувати як конкретну форму діяльності певного державного органу, тобто як саму діяльність, в основу якої покладені наукові ідеї та об’єктивно обумовлені положення, що реалізуються конкретними методами [22]; Г.С. Буга наголошує, що найважливішим завданням контролю є попередження можливих упущень і помилок, спонукання посадових осіб до добросовісного виконання обов’язків, підвищення персональної відповідальності за доручену ділянку роботи. Контроль повинен забезпечувати відповідність діяльності страховика не лише формальним нормам права, а й реальному фінансовому становищу, ризиковому профілю, системі управління, якісному обслуговуванню клієнтів і дотриманню стандартів добросовісної ринкової поведінки [24, с. 198].

Проведений аналіз наукових підходів свідчить про багатоплановість державного контролю та притаманну йому різнобічність. Державний контроль слід розуміти як об’єктивну функціональну діяльність держави, спрямовану на перевірку дотримання та виконання поставлених завдань, прийнятих рішень і вимог законодавства, а також на виявлення причин відхилень і застосування заходів реагування. У сфері страхування державний контроль набуває спеціального змісту, оскільки спрямовується на перевірку платоспроможності страховика, достовірності звітності, обґрунтованості резервів, якості активів, прозорості структури власності, належності системи управління та дотримання правил надання страхових послуг.

Держава здійснює контрольну функцію через систему органів, наділених відповідними повноваженнями. Вона регулює загальні справи, контролює їх виконання різними органами та організаціями, захищає інтереси особи і суспільства, а також вживає заходів для охорони цих інтересів [22, с. 99]. У

сфері страхування таким основним органом є НБУ, який здійснює державне регулювання і нагляд за страховиками та іншими учасниками страхового ринку відповідно до Закону України «Про Національний банк України», Закону України «Про страхування», Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» і нормативно-правових актів НБУ.

Однією з небезпек для сучасного розуміння контролю є спроба використовувати його як суто каральний засіб або як «контроль заради контролю» [113]. Такий підхід суперечить демократичній природі публічного адміністрування, орієнтованого на захист прав людини, служіння інтересам суспільства та забезпечення пропорційного державного втручання. У сфері страхування контроль не повинен зводитися до пошуку порушень і покарання страховика; його головне призначення полягає в попередженні порушень, мінімізації ризиків, виправленні недоліків, захисті прав клієнтів і забезпеченні стабільності ринку. Контроль має бути результативним, обґрунтованим, пропорційним та пов’язаним із реальними ризиками діяльності страховика [114; 115].

З урахуванням наведеного *контроль у сфері страхування можна визначити як систему уповноважених законом інформаційно-аналітичних, перевірочних, оцінювальних і коригувальних дій держави в особі компетентних органів, спрямованих на встановлення фактичного стану діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших учасників страхового ринку, перевірку відповідності цієї діяльності вимогам законодавства, виявлення ризиків і порушень, усунення причин їх виникнення та забезпечення безпечного функціонування сфери страхування*. Таке визначення відображає адміністративно-правовий характер контролю.

Систему контролю у сфері страхування доцільно класифікувати за різними критеріями, зокрема за суб’єктом здійснення, часом проведення, змістом контрольних дій, обсягом втручання та правовими наслідками. Такий підхід дозволяє комплексно охарактеризувати контроль не лише як загальну

управлінську функцію, а й як елемент адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку.

І) Залежно від суб'єкта здійснення контроль у сфері страхування можна класифікувати на державний, внутрішній, аудиторський, громадський та судовий.

1. Державний контроль здійснюється НБУ, Антимонопольним комітетом України, органами фінансового моніторингу, податковими органами та іншими суб'єктами у межах їхньої компетенції. Такий контроль характеризується публічно-владним характером і реалізується через повноваження компетентних органів, закріплених у законах та підзаконних нормативно-правових актах. НБУ посідає центральне місце в цій системі, оскільки саме такий орган здійснює авторизацію страховиків, веде відповідні реєстри, встановлює обов'язкові вимоги, отримує звітність, здійснює безвиїзний нагляд, проводить інспекційні перевірки, застосовує коригувальні заходи, заходи раннього втручання і заходи впливу. Антимонопольний комітет України в межах своєї компетенції забезпечує контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, що має значення для недопущення монополізації окремих сегментів страхового ринку, узгоджених антиконкурентних дій і зловживання ринковою владою. Органи фінансового моніторингу беруть участь у запобіганні використанню страхових продуктів для легалізації доходів, фінансування тероризму або обходу санкційних обмежень. Податкові органи здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства страховиками та іншими учасниками ринку.

2. Внутрішній контроль здійснюється органами управління страховика, його підрозділами внутрішнього контролю, головним ризик-менеджером, головним комплаєнс-менеджером, відповідальним актуарієм і головним внутрішнім аудитором. НБУ, оцінюючи систему управління страховика, фактично перевіряє, чи здатний сам страховик виявляти, вимірювати, моніторити, контролювати і пом'якшувати ризики, що виникають у його діяльності. До таких ризиків належать андеррайтинговий ризик, ризик

недостатності резервів, ризик ліквідності, ринковий ризик, кредитний ризик контрагента, операційний ризик, комплаєнс-ризик, ризик інформаційної безпеки, ризик неналежної ринкової поведінки і ризик репутаційних втрат. Внутрішній контроль має забезпечувати не лише формальне дотримання процедур, а й реальну здатність страховика вчасно виявити відхилення у фінансових показниках, якості активів, збитковості страхового портфеля або поведінці посередників.

3. Аудиторський контроль здійснюється незалежними аудиторами й має допоміжне, але істотне значення для зовнішнього нагляду. Незалежний аудит фінансової звітності дозволяє підтвердити достовірність фінансової інформації страховика, оцінити коректність відображення активів, зобов'язань, доходів, витрат і резервів, а також виявити суттєві викривлення, які можуть вплинути на оцінку платоспроможності. Водночас аудит не замінює державного нагляду НБУ, оскільки аудитор перевіряє фінансову звітність за стандартами аудиту, тоді як НБУ оцінює діяльність страховика з позиції публічного інтересу, захисту споживачів, стабільності ринку та дотримання спеціальних пруденційних вимог. Тому ефективна система контролю передбачає взаємодоповнення аудиторського висновку, внутрішнього контролю страховика та наглядової оцінки НБУ.

4. Громадський контроль проявляється через звернення споживачів, професійні об'єднання, медіа та інститути громадянського суспільства. Звернення страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів, скарги щодо відмов у виплатах, затягування врегулювання, неналежного інформування, оманливої реклами або неправомірних дій страхових посередників можуть слугувати підставою для аналізу ринкової поведінки страховика та ініціювання відповідних наглядових заходів. У сучасній системі регулювання страхового ринку скарга споживача не є лише індивідуальним способом захисту порушеного права, а виконує інформаційно-сигнальну функцію для виявлення системних проблем у діяльності страховика або певного класу страхування.

5. Судовий контроль забезпечує перевірку законності рішень, дій або бездіяльності НБУ та інших суб’єктів. По-перше, суди вирішують приватноправові спори між страховиками, страхувальниками, застрахованими особами, вигодонабувачами, перестраховиками та страховими посередниками щодо укладення, виконання, зміни, припинення договорів страхування, здійснення страхових виплат або відшкодування збитків. По-друге, адміністративні суди здійснюють контроль за законністю рішень, дій або бездіяльності НБУ як суб’єкта владних повноважень. Такий судовий контроль гарантує баланс між публічним інтересом у забезпеченні безпеки страхового ринку та правами страховиків як суб’єктів господарювання, до яких можуть застосовуватися заходи впливу.

II) За часом здійснення контроль у сфері страхування може бути попереднім, поточним і наступним.

Попередній контроль реалізується на етапі реєстрації та ліцензування страховика, погодження істотної участі, оцінки структури власності, ділової репутації, фінансового стану, системи управління і бізнес-моделі заявника. Такий контроль дозволяє не допустити на ринок суб’єктів, які не мають достатнього капіталу, прозорої структури власності, належної ділової репутації, професійно придатних керівників або системи управління, здатної забезпечити виконання страхових зобов’язань. Його значення особливо зростає у період воєнного стану, коли помилки на етапі допуску до ринку можуть посилити ризики неплатоспроможності, недобросовісного продажу страхових продуктів або неспроможності страховика виконати договірні зобов’язання у кризових умовах. У цьому сенсі реєстрація та ліцензування страховика є не лише дозвільними процедурами, а й формами попереднього контролю за безпекою майбутньої страхової діяльності.

Поточний контроль здійснюється під час здійснення страхової діяльності і включає моніторинг звітності, аналіз платоспроможності, технічних резервів, прийнятних активів, ринкової поведінки, скарг споживачів та виконання наглядових вимог. Поточний контроль має найбільше практичне значення,

оскільки страхова діяльність є динамічною і залежить від постійної зміни страхового портфеля, структури активів, збитковості, перестрахового захисту, макроекономічних умов, валютних коливань і поведінки клієнтів. Показники страховика, які відповідали вимогам на момент отримання ліцензії, можуть суттєво змінитися під впливом воєнних ризиків, зміни структури договорів, масових збитків, втрати доступу до окремих активів або погіршення якості перестрахування. Тому поточний контроль повинен бути постійним, інформаційно насиченим і ризик-орієнтованим, а його результати мають використовуватися для своєчасного застосування коригувальних заходів або заходів раннього втручання.

Наступний контроль має місце після вчинення певних дій або операцій, зокрема під час перевірки виконання приписів НБУ, коригувальних заходів, заходів раннього втручання або рішень про застосування заходів впливу. У межах наступного контролю може оцінюватися виконання плану відновлення діяльності, плану фінансування, плану безперервності, вимог щодо докапіталізації, зміни структури активів, припинення певних операцій, усунення порушень у договорах страхування або змін у системі управління. Такий контроль важливий для того, щоб рішення Регулятора не залишалися формальними, а реально впливали на зниження ризиків і відновлення належного стану страховика.

III) За змістом контроль у сфері страхування доцільно поділяти на фінансовий, пруденційний, організаційний, правовий, інформаційний, споживчий та технологічний.

Фінансовий контроль спрямований на перевірку фінансової звітності, капіталу, активів, ліквідності, резервів і здатності страховика виконувати зобов’язання. Фінансовий контроль у сфері страхування повинен враховувати специфіку страхових зобов’язань, які не завжди мають фіксований і негайний характер. На відміну від багатьох інших фінансових послуг, у страхуванні момент отримання страхової премії та момент виникнення обов’язку здійснити страхову виплату можуть бути істотно розмежовані у часі. Саме тому контроль

за фінансовим станом страховика має оцінювати не лише наявний обсяг активів, а й якість цих активів, їх прийнятність, ліквідність, відповідність валюті зобов'язань, концентрацію, пов'язаність із власниками або групою, а також можливість швидкого використання для здійснення виплат. Недостатньо формально мати активи на балансі; вони повинні бути реальними, доступними та придатними для покриття страхових зобов'язань.

Пруденційний контроль безпосередньо пов'язаний із вимогами до капіталу платоспроможності (SCR), мінімального капіталу (MCR), технічних резервів та інвестиційної діяльності. Пруденційний контроль повинен враховувати характер страхового портфеля, перестраховий захист, історію збитковості, макроекономічні ризики, воєнні ризики, якість актуарних припущень та сценарії стрес-тестування. Такий контроль є основою для раннього виявлення проблем із платоспроможністю і недопущення ситуації, коли страховик уже не може виконати зобов'язання перед клієнтами.

Організаційний контроль охоплює перевірку того, як фактично функціонує система управління страховика. Наявність внутрішніх положень, процедур сама по собі не гарантує належного управління ризиками. Важливим є реальне виконання таких документів, незалежність ключових функцій, належна комунікація між органами управління, своєчасність звітування, відсутність конфлікту інтересів, здатність керівництва приймати обґрунтовані рішення і реагувати на погіршення показників. У сфері страхування організаційний контроль тісно пов'язаний із культурою ризик-менеджменту, оскільки навіть достатній капітал може бути швидко втрачений за умов неякісного андеррайтингу, слабкого контролю за посередниками або непродуманого перестрахування [93, с. 112].

Правовий контроль спрямований на додержання вимог законодавства та умов договорів страхування за рівнями: І) контроль за дотриманням публічно-правових вимог (ліцензування, авторизації, звітності, резервів, активів, структури власності, системи управління та виконання вимог НБУ); ІІ) контроль за належністю приватноправових відносин зі споживачами

(пов’язаний зі змістом договорів страхування, інформаційних документів про страховий продукт, правил страхування, порядку врегулювання страхових випадків, підстав для відмови у виплаті та строків виконання зобов’язань). Поєднання таких рівнів відображає специфіку страхування, де публічний контроль за ринком безпосередньо впливає на приватноправовий захист клієнта.

Інформаційний контроль охоплює достовірність звітності, розкриття інформації та захист даних. Страховики ведуть облік договорів, збирають персональні дані, обробляють інформацію про страхові випадки, здійснюють дистанційне укладення договорів, використовують електронні канали продажу і автоматизовані системи врегулювання. Неналежний захист інформації може призвести до порушення прав клієнтів, викривлення звітності, втрати доказів щодо страхових випадків або ускладнення наглядових дій НБУ. Тому контроль за інформаційними системами страховика, кіберстійкістю, резервним копіюванням, доступом до даних і захистом персональної інформації є невід’ємною частиною безпеки сфери страхування.

Споживчий контроль пов’язаний із захистом прав клієнтів, а технологічний – із кіберстійкістю та застосуванням цифрових інструментів. Клієнт може не повною мірою усвідомлювати винятки зі страхового покриття, франшизи, порядок підтвердження страхового випадку, строки повідомлення, підстави для відмови у виплаті або роль страхового посередника. Тому контроль за ринковою поведінкою страховика повинен охоплювати не лише формальну наявність договору, а й якість переддоговірного інформування, зрозумілість умов, недопущення маніпулятивної реклами, коректність консультацій посередників і справедливість врегулювання заявлених збитків. У період воєнного стану такий контроль набуває додаткового значення через збільшення кількості вразливих споживачів і складних життєвих обставин.

Особливе значення серед усіх видів контролю має внутрішній контроль страховика. Положення про вимоги до системи управління страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 27 грудня 2023 року № 194,

визначає вимоги до системи управління, включаючи ключові функції управління ризиками, комплаєнсу, актуарної функції та внутрішнього аудиту [127]. У межах внутрішнього контролю страховик має забезпечувати належний розподіл повноважень, виявлення та управління ризиками, дотримання законодавства, достовірність звітності, контроль за активами, коректність резервування, якість страхових продуктів і захист прав споживачів. Внутрішній контроль має бути першою лінією запобігання порушенням, тоді як державний нагляд НБУ виконує функцію зовнішньої перевірки та оцінки.

Ключові функції у системі управління страховика мають різне призначення, але спільно формують основу внутрішнього контролю. Функція управління ризиками забезпечує ідентифікацію, оцінку, моніторинг і контроль ризиків, на які наражається страховик. Комплаєнс-функція спрямована на забезпечення відповідності діяльності страховика законодавству, внутрішнім документам і стандартам добросовісної поведінки. Актуарна функція пов’язана з оцінкою страхових зобов’язань, достатності технічних резервів, адекватності тарифів, якості даних і методів розрахунку. Внутрішній аудит здійснює незалежну оцінку ефективності системи внутрішнього контролю, управління ризиками і корпоративного управління. Належна взаємодія цих функцій є передумовою того, що зовнішній нагляд НБУ спиратиметься на якісну внутрішню інформацію страховика.

Концепція «трьох ліній захисту» може бути використана для доктринального пояснення внутрішнього контролю у сфері страхування [106]. Перша лінія охоплює бізнес-підрозділи, які безпосередньо приймають ризики, укладають договори, реалізують страхові продукти і врегульовують збитки. Друга лінія включає функції управління ризиками та комплаєнсу, що встановлюють методологію, контролюють дотримання правил і сигналізують про відхилення. Третя лінія представлена внутрішнім аудитом, який незалежно оцінює ефективність перших двох ліній. Для страховика така модель особливо важлива, оскільки ризики виникають не лише у фінансовому блоці, а й у

продажах, андеррайтингу, перестрахуванні, роботі з посередниками, інформаційних системах і врегулюванні страхових випадків.

Зовнішній державний контроль здійснюються НБУ у формах та видах, визначених законами і нормативно-правовими актами НБУ. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» передбачає, що державне регулювання та нагляд здійснюються шляхом ведення Реєстру і оприлюднення інформації з нього, авторизації діяльності, нормативно-правового регулювання, пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу, а також підготовки й оприлюднення статистичної та аналітичної інформації [154]. У сфері страхування такі форми конкретизуються спеціальними вимогами до страховиків, страхових посередників, страхових груп, технічних резервів, платоспроможності, прийнятних активів, договорів страхування і розкриття інформації.

Поряд із поняттям контролю у сфері страхування важливе значення має категорія «нагляд». У доктринальному розумінні нагляд є спеціалізованим видом публічної діяльності, що полягає у спостереженні, аналізі, перевірці та оцінці відповідності діяльності суб'єкта встановленим правовим вимогам, нормативам і стандартам, як правило, без поточного оперативного втручання у його господарську діяльність [92, с. 98]. Водночас, у фінансовому законодавстві, наголошує С.В. Куровський нагляд має ширший зміст й включає отримання інформації, її аналіз, оцінку ризиків, моніторинг, безвиїзні та виїзні форми перевірки, застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу [86, с. 127]. Тому нагляд у сфері страхування не можна зводити лише до пасивного спостереження.

У доктрині адміністративного права підкреслюється (М.В. Тимчак, І.П. Чепара), що нагляд відрізняється від контролю меншим обсягом управлінського втручання і відсутністю організаційного підпорядкування об'єкта нагляду суб'єкту наглядової діяльності. Страховик не перебуває в ієрархічному підпорядкуванні НБУ, зберігає господарську самостійність і

самостійно визначає бізнес-модель у межах закону. Однак така самостійність обмежується спеціальним публічно-правовим режимом страхової діяльності, оскільки прийняття страхових ризиків і акумулювання премій створює суспільно значущі наслідки [183, с. 245]. Отже, нагляд у сфері страхування поєднує невтручання в господарську діяльність із правом НБУ вимагати інформацію, оцінювати ризики, встановлювати вимоги і застосовувати заходи реагування.

На відміну від загального адміністративного нагляду, страховий нагляд має виразний фінансово-пруденційний і поведінковий характер. Його предметом є не лише законність діяльності страховика, а й економічна здатність виконувати зобов'язання, які можуть настати у майбутньому. Страховик може формально не порушувати окремих норм, але мати ризикову структуру активів, недостатній рівень резервів, неякісний перестраховий захист або слабку систему управління. Ризик-орієнтований нагляд має виявляти такі проблеми до того, як вони стануть прямим порушенням прав споживачів.

Таким чином, на нашу думку, *нагляд за сферою страхування можна визначити як спеціальний вид діяльності НБУ, що здійснюється у межах визначеної законом компетенції та полягає у системному отриманні, аналізі, оцінці й перевірці інформації про діяльність, фінансовий стан, систему управління, ризиковий профіль і ринкову поведінку страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об'єктів нагляду з метою забезпечення додержання законодавства, захисту прав клієнтів, підтримання платоспроможності страховиків, стабільності страхового ринку і недопущення накопичення системних або індивідуальних ризиків*.

Основною метою нагляду за сферою страхування є забезпечення стабільності та безпечності функціонування страхового ринку, захист прав і законних інтересів страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг, а також створення сприятливих умов для розвитку конкурентного і прозорого ринку. З огляду на це нагляд виступає різновидом державного контролю, але відрізняється спеціальним суб'єктом,

професійним характером наглядового судження, ризик-орієнтованою методологією, відсутністю організаційного підпорядкування страховика НБУ та спрямованістю на оцінку не лише фактичних порушень, а й потенційних ризиків.

Водночас твердження про те, що нагляд не передбачає застосування юридичних санкцій, не повною мірою відповідає сучасній системі фінансового регулювання. Закон України «Про страхування» передбачає, що у разі виявлення у діяльності страховика або інших об'єктів нагляду ознак потенційного порушення або загрози фінансовому стану НБУ має право застосовувати коригувальні заходи; у разі погіршення фінансового стану чи загрози платоспроможності – заходи раннього втручання; у разі порушень законодавства – заходи впливу [152]. Отже, сучасний страховий нагляд є не лише інформаційно-аналітичним, а й превентивно-реагуючим механізмом.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» прямо визначає види нагляду за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг: пруденційний нагляд і нагляд за ринковою поведінкою. Окремо передбачено нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, який спрямований на контроль і обмеження ризиків, на які наражається фінансова установа внаслідок участі у фінансовій групі. У сфері страхування ця конструкція набуває спеціального значення щодо страхових груп, страхових холдингових компаній, пов'язаних осіб і внутрішньогрупових ризиків, які можуть впливати на платоспроможність страховика та захист прав клієнтів [154].

Пруденційний нагляд у сфері страхування спрямований на оцінку фінансової надійності страховика, його платоспроможності, капіталу, технічних резервів, прийнятних активів, інвестиційної діяльності, ліквідності, концентрації ризиків і здатності виконувати зобов'язання за договорами страхування. Нормативно-правову основу такого нагляду становлять, зокрема, Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика, затверджене постановою Правління НБУ

від 29 грудня 2023 р. № 201 [128], та Положення про порядок формування страховиками технічних резервів, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 р. № 203 [137]. У межах пруденційного нагляду НБУ оцінює не лише поточні показники, а й здатність страховика витримувати майбутні ризики, зокрема в умовах воєнного стану.

Пруденційний нагляд має бути пов'язаний із перспективним аналізом діяльності страховика. Такий аналіз охоплює оцінку прогнозної збитковості, змін у страховому портфелі, сценарії масових збитків, залежність від перестраховиків, зміну вартості активів, ліквідність інвестиційного портфеля, вплив валютних коливань, інфляції та воєнних факторів. У страхуванні фінансова стійкість не може оцінюватися лише за минулими даними, оскільки страхові зобов'язання мають імовірнісний характер. Саме тому пруденційний нагляд повинен бути спрямований на виявлення майбутніх загроз платоспроможності, а не лише на констатацію вже наявного дефіциту капіталу.

Технічні резерви є одним із ключових об'єктів пруденційного нагляду. Їх недостатність може створити ілюзію прибутковості страховика, занижувати реальний обсяг зобов'язань і призводити до неможливості здійснити страхові виплати в майбутньому. Надмірність або некоректність резервів також може викривляти фінансову звітність і впливати на управлінські рішення. Нагляд за резервами має включати оцінку актуарних методик, якості даних, припущень щодо частоти і розміру збитків, строків урегулювання, впливу інфляції, перестрахування та великих збитків. У воєнний період значення такого нагляду посилюється через збільшення невизначеності щодо реального розміру майбутніх зобов'язань.

Прийнятні активи страховика також є предметом посиленого нагляду. Актив, що формально має вартість у бухгалтерському обліку, може бути непридатним для покриття страхових зобов'язань, якщо він є неліквідним, обтяженим, пов'язаним із власниками, розміщеним у ризикового контрагента або фактично недоступним через бойові дії. У зв'язку з цим нагляд за активами має оцінювати їх якість, ліквідність, диверсифікацію, концентрацію,

відповідність вимогам НБУ і здатність бути використаними для здійснення виплат. Саме через контроль за активами забезпечується реальна, а не декларативна платоспроможність страховика.

Нагляд за ринковою поведінкою у сфері страхування спрямований на забезпечення добросовісної взаємодії страховиків і страхових посередників зі споживачами, належне переддоговірне інформування, прозорість страхових продуктів, дотримання вимог до реклами, укладення і виконання договорів страхування, розгляд звернень і скарг клієнтів, недопущення оманливих практик продажу та забезпечення справедливого врегулювання страхових випадків. Важливе значення має Положення про здійснення Національним банком України нагляду за додержанням об'єктами нагляду законодавства України про захист прав споживачів фінансових, платіжних та обмежених платіжних послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 02 вересня 2022 р. № 198, яке визначає систему заходів НБУ щодо виявлення порушень прав споживачів і своєчасного реагування на них [133].

Ринкова поведінка страховика має оцінюватися на всіх етапах взаємодії з клієнтом: реклами страхового продукту, переддоговірного інформування, укладення договору, сплати страхової премії, супроводження договору, заявлення страхового випадку, врегулювання збитку, здійснення виплати або мотивованої відмови. Кожен із цих етапів може містити ризики порушення прав споживача. Наприклад, клієнту може бути надана неповна інформація про винятки, обмеження або франшизу; страховий посередник може діяти без належної авторизації; договір може містити нечіткі умови; процедура врегулювання може бути необґрунтовано ускладнена. Нагляд за ринковою поведінкою покликаний запобігати таким практикам і забезпечувати справедливий баланс інтересів страховика та клієнта.

У сфері страхування, у більшості випадків взаємодія зі споживачами здійснюється через страхових посередників. Тому, наголошує Ю.В. Алескерова, нагляд за ринковою поведінкою страховика не може бути відокремлений від контролю за агентами, брокерами, субагентами,

працівниками з реалізації страхових продуктів та іншими особами, які беруть участь у продажу або супроводженні договорів. Неналежна поведінка посередника може створювати ризики для клієнта навіть тоді, коли страховик формально має достатній капітал і резерви [9, с. 306]. У зв'язку з цим авторизація страхових посередників, ведення відповідного реєстру, контроль за навчанням і розкриттям інформації є складовими нагляду за ринковою поведінкою.

Нагляд на консолідованій основі у сфері страхування має на меті оцінку ризиків, що виникають не лише у межах окремого страховика, а й у межах страхової групи або небанківської фінансової групи, учасником якої є страховик. Такий нагляд потрібний для виявлення внутрішньогрупових операцій, концентрації ризиків, взаємозалежності активів і зобов'язань, непрозорого фінансування, перерозподілу капіталу та впливу пов'язаних осіб на фінансовий стан страховика. Участь страховика у групі може підсилювати його фінансову спроможність, але водночас створювати додаткові ризики, тому консолідований нагляд має значення для комплексної оцінки безпеки страхового ринку.

Консолідований нагляд особливо важливий у випадках, коли страховик входить до складної структури власності або фінансової групи з іншими фінансовими та нефінансовими компаніями. Ризики можуть передаватися між учасниками групи через позики, гарантії, спільні активи, перестрахові договори, внутрішньогрупові послуги, залежність від одного джерела фінансування або спільних керівників. Без консолідованої оцінки Регулятор може бачити лише формально стабільного страховика, не враховуючи ризики, приховані на рівні групи. Саме тому нагляд за страховими групами має забезпечувати прозорість внутрішньогрупових зв'язків, реальність капіталу і недопущення виведення активів на користь пов'язаних осіб.

За формою здійснення нагляд за страховим ринком включає безвиїзний нагляд та інспекційні перевірки. Положення про здійснення безвиїзного нагляду за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг,

затверджене постановою Правління НБУ від 14 грудня 2023 р. № 162, визначає безвиїзний нагляд як форму нагляду за дотриманням об’єктами вимог законів та нормативно-правових актів без відвідування їх за місцезнаходженням [132].

Безвиїзний нагляд є основною постійною формою спостереження за страховиком та здійснюється на підставі звітності, документів, інформації з реєстрів, повідомлень страховика, звернень споживачів, даних про ризики, фінансових показників і іншої інформації, необхідної для оцінки стану страховика. Його перевага полягає у можливості регулярного аналізу великого масиву даних без втручання в оперативну діяльність страховика та без створення надмірного адміністративного навантаження. На підставі звітності НБУ може виявляти тенденції погіршення платоспроможності, зменшення ліквідних активів, зростання збитковості, невідповідність резервів, концентрацію інвестицій, зміну структури страхового портфеля або аномальну кількість скарг споживачів. Результати безвиїзного нагляду можуть стати підставою для запиту додаткової інформації, застосування коригувальних заходів або призначення інспекційної перевірки.

Інспекційні перевірки є формою нагляду, що дозволяє НБУ безпосередньо або шляхом віддаленого доступу перевіряти діяльність страховика, його документи, інформаційні системи, внутрішні процедури, процеси управління ризиками, резерви, активи, договори страхування, практику врегулювання збитків і дотримання вимог законодавства. Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок на ринках небанківських фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 20 грудня 2023 року № 167, передбачає ризик-орієнтований підхід до планування перевірок і можливість проведення перевірки за місцезнаходженням об’єкта або шляхом віддаленого доступу до документів, інформації та систем автоматизації [134]. Такий підхід особливо важливий в умовах війни, коли фізичний доступ до окремих об’єктів може бути ускладнений.

Варто підтримати Т.О. Рекуненко й наголосити, що інспекційна перевірка має поглиблений характер порівняно з безвиїзним наглядом. Вона дозволяє не

лише аналізувати подану страховиком звітність, а й перевіряти первинні документи, внутрішні рішення, договори, роботу інформаційних систем, процеси врегулювання збитків, реальність активів, роботу ключових функцій та дотримання внутрішніх процедур [161, с. 162]. У страховій сфері інспекційні перевірки особливо потрібні тоді, коли є ознаки невідповідності звітних даних реальному стану справ, скарги споживачів мають системний характер, страховик демонструє різке погіршення фінансових показників або виникає підозра щодо неналежного формування резервів чи активів.

Планові та позапланові перевірки у сфері страхування мають різне призначення. Планові перевірки дають змогу системно оцінювати діяльність страховика відповідно до ризик-орієнтованого підходу, тоді як позапланові перевірки виконують функцію оперативного реагування на конкретні ризики, порушення або інформаційні сигнали. Підставами для поглибленого наглядового реагування можуть бути неподання або подання недостовірної звітності, різке погіршення платоспроможності, недотримання вимог до капіталу, значна кількість скарг споживачів, виявлення непрозорої структури власності, порушення вимог до ринкової поведінки або ризики для безперервності діяльності страховика.

Нагляд у сфері страхування також включає контроль за виконанням страховиками інформаційних обов’язків перед Регулятором. Закон України «Про страхування» зобов’язує страховика надавати НБУ інформацію про основні напрями діяльності, зміни у стратегії та планах, план безперервної діяльності, план відновлення діяльності, план фінансування, призначення чи припинення повноважень керівників і осіб, які виконують ключові функції, зміну місцезнаходження, відокремлені підрозділи, великі правочини, недотримання вимог до мінімального капіталу, наявність підстав для віднесення до неплатоспроможних або відкликання ліцензії. Такий обов’язок створює інформаційну основу для раннього виявлення ризиків.

Заходи реагування НБУ у сфері страхування мають триступеневу структуру:

коригувальні заходи – застосовуються у разі виявлення ознак потенційного порушення або загрози функціонуванню страховика і полягають у наданні рекомендацій щодо вчинення певних дій або утримання від них;

заходи раннього втручання – спрямовані на запобігання погіршенню фінансового стану страховика, а заходи впливу застосовуються у разі порушення законодавства.

заходи впливу – застосування до порушників передбачених заходів впливу.

Порядок їх застосування визначений Законом України «Про страхування» та Положенням про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг, затвердженим постановою Правління НБУ від 25 грудня 2023 року № 183 [131].

Важливим елементом нагляду у сфері страхування є плани безперервності, відновлення діяльності та фінансування страховика. Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 21 червня 2024 року № 74, має особливе значення в умовах воєнного стану, коли страховики можуть стикатися з руйнуванням майна, втратою доступу до офісів, перебоями в роботі інформаційних систем, кібератаками, міграцією персоналу, зростанням страхових випадків і потребою у швидкому відновленні операцій [136]. Нагляд за такими планами дає змогу оцінювати не лише поточну стабільність страховика, а й його здатність діяти у кризових умовах.

Реєстри та авторизаційні системи НБУ також виконують контрольну і наглядову функції. Реєстр страховиків, Реєстр страхових посередників та інші інформаційні системи дають змогу ідентифікувати легітимних учасників ринку, відстежувати зміни у їхньому статусі, контролювати наявність ліцензій, авторизацій, структуру власності, відокремлені підрозділи, посередників і пов’язаних осіб. Авторизація надавачів фінансових послуг та ведення реєстрів

не лише виконують облікову функцію, а й слугують аналітичною базою для прогнозування тенденцій у страховій сфері, виявлення ризикових суб'єктів і розробки ефективних механізмів регуляторного впливу.

Особливого значення набуває цифровізація контролю і нагляду. НБУ розробляв концептуальні підходи до розвитку наглядових і регуляторних технологій SupTech і RegTech, спрямованих на оптимізацію, автоматизацію та підвищення ефективності наглядових функцій. На сторінці НБУ щодо впровадження SupTech та RegTech підкреслюється, що розвиток нових фінансових послуг, ускладнення операцій, зростання обсягів даних і посилення регуляторних вимог підвищують актуальність таких технологій [141]. Для страхового ринку це означає можливість автоматизованого аналізу звітності, перехресної перевірки даних, раннього виявлення аномалій, зниження адміністративного навантаження на добросовісних страховиків і мінімізацію ризиків подання викривленої або неповної інформації.

Застосування SupTech і RegTech у сфері страхування відкриває можливості для створення більш точних і своєчасних механізмів фінансового нагляду. Автоматизовані алгоритми можуть сприяти аналізу фінансових показників страховиків, динаміки технічних резервів, структури активів, концентрації ризиків, скарг споживачів, змін у ринковій поведінці та зв'язків між учасниками страхових груп. Разом із тим цифровізація нагляду має супроводжуватися правовими гарантіями прозорості, захисту даних, недопущення дискримінаційних алгоритмічних рішень і збереження можливості професійного судження Регулятора. Технологічний розвиток не замінює наглядове судження, а підсилює його інформаційну та аналітичну основу.

Вчені одностайні в тому, що ризик-орієнтований підхід є методологічною основою сучасного страхового нагляду, що передбачає, що інтенсивність наглядових заходів має залежати від розміру страховика, складності його бізнес-моделі, класів страхування, обсягу прийнятих ризиків, структури активів, якості системи управління, кількості порушень, скарг споживачів і

потенційного впливу на ринок. Такий підхід дає змогу НБУ спрямовувати ресурси на найбільш ризикові об’єкти, не створюючи надмірного адміністративного навантаження для добросовісних і стабільних страховиків [20]. У період воєнного стану ризик-орієнтований нагляд набуває ще більшого значення, оскільки зовнішні загрози можуть швидко змінювати фінансовий стан страховика.

Підсумовуючи, слід констатувати, що контроль і нагляд за сферою страхування є необхідними складовими адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку. Контроль забезпечує встановлення фактичного стану діяльності страховика, виявлення відхилень, оцінку відповідності встановленим вимогам і застосування заходів реагування. Нагляд забезпечує системний, професійний і ризик-орієнтований моніторинг діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об’єктів нагляду з метою запобігання порушенням, підтримання платоспроможності, захисту прав клієнтів і стабільності фінансової системи. В умовах воєнного стану значення контролю і нагляду посилюється, оскільки страхування має виконувати функцію захисту майнових та особистих інтересів у середовищі підвищеної невизначеності.

Отже, особливості контролю і нагляду за сферою страхування полягають у їх превентивному, ризик-орієнтованому, інформаційно-аналітичному, пруденційному, поведінковому та технологічному характері. Сучасна система контролю і нагляду має поєднувати внутрішні механізми контролю страховика, зовнішній державний контроль, пруденційний нагляд, нагляд за ринковою поведінкою, консолідований нагляд за страховими групами, безвиїзний нагляд, інспекційні перевірки, нагляд за захистом прав споживачів, коригувальні заходи, заходи раннього втручання і заходи впливу. Саме така комплексна система здатна забезпечити стабільність страхового ринку, належне виконання страховиками своїх зобов’язань, безперервність страхової діяльності, прозорість ринку та ефективний захист прав споживачів страхових послуг.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що сфера страхування в Україні є самостійним, високоризиковим і соціально значущим сегментом небанківської фінансової сфери, що в умовах воєнного стану, економічної нестабільності, зростання майнових, соціальних, операційних, кібернетичних і воєнних ризиків потребує спеціального державно-правового регулювання, спрямованого не лише на впорядкування діяльності страховиків, а й на забезпечення безпеки, стійкості та безперервності функціонування страхового ринку. На початок 2026 р. в Державному реєстрі фінансових установ обліковувалося 140 страховиків, із них 13 компаній здійснювали страхування життя, що свідчить про збереження значної ролі страхового захисту навіть в умовах воєнної агресії та фінансово-економічної нестабільності.

Доведено, що необхідність державного регулювання сфери страхування зумовлюється ризиковим характером страхової діяльності, її значенням для забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану, а також особливою роллю страхування у захисті майнових, особистих і підприємницьких інтересів фізичних та юридичних осіб. Адміністративно-правове регулювання є одним із основних різновидів державно-правового регулювання сфери страхування, оскільки саме за його допомогою забезпечується мінімізація ризиків страхової діяльності, підтримання стабільності та безперервності функціонування страхового ринку шляхом встановлення вимог до платоспроможності страховиків, формування технічних резервів, структури прийнятних активів, системи управління, прозорості структури власності, ринкової поведінки та захисту прав споживачів страхових послуг, а також реалізуються такі інструменти публічного впливу, як авторизація і ліцензування, ведення реєстрів, встановлення вимог та обмежень, пруденційний нагляд, нагляд за ринковою поведінкою, нагляд за страховими групами, застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання, адміністративних і фінансових санкцій.

З метою подальшого вдосконалення адміністративно-правового регулювання сфери страхування необхідно забезпечити системне узгодження страхового законодавства зі стратегічним розвитком фінансового сектору України, євроінтеграційними зобов'язаннями та міжнародними стандартами страхового нагляду; удосконалити методичні підходи до оцінки ризиків страховиків, інспектування, стрес-тестування, формування технічних резервів, планів відновлення діяльності та планів безперервності в умовах воєнного стану; розвивати правові механізми страхування воєнних, політичних, сільськогосподарських, медичних та інших суспільно значущих ризиків; посилити вимоги до прозорості страхових продуктів і переддоговірного інформування споживачів. Саме такий напрям розвитку дозволить сформувати платоспроможний, безпечний, конкурентний, прозорий і клієнтоорієнтований страховий ринок України.

2. Встановлено, що безпека страхового ринку забезпечується через спеціальні процедури реєстрації та ліцензування. На відміну від загальної моделі регулювання небанківських фінансових установ, у сфері страхування ключове значення має не лише джерело залучення коштів, а й характер прийнятих страховиком ризиків, достатність технічних резервів, платоспроможність, якість прийнятних активів, прозорість структури власності, ділова репутація власників істотної участі та керівників, ефективність системи управління, внутрішній контроль, управління ризиками, комплаєнс, актуарна функція, внутрішній аудит та здатність страховика виконувати зобов'язання за договорами страхування в умовах воєнного стану, економічної нестабільності й зростання майнових, соціальних, операційних, кібернетичних і воєнних ризиків.

З'ясовано, що оновлення законодавства про фінансові послуги, зокрема прийняття Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»(2021 р.), зумовило перехід від фрагментарної, надмірно формалізованої та процедурно ускладненої системи допуску фінансових установ на ринок до узгодженої моделі авторизації, у межах якої набуття статусу фінансової

установи, внесення відомостей до відповідного реєстру та отримання ліцензії розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної регуляторної процедури. Водночас у сфері страхування така модель конкретизується Законом України «Про страхування», оскільки страхова діяльність має підвищений рівень ризиковості, пов'язана з прийняттям страховиком майбутніх зобов'язань та потребує посиленого контролю за платоспроможністю, технічними резервами, прийнятними активами, системою управління, структурою власності та ринковою поведінкою страховика.

Зроблено висновок, що реєстрація та ліцензування у сфері страхування виступають не лише процедурами допуску суб'єкта на ринок, а й самостійними методами адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку, які дозволяють НБУ здійснювати вхідний контроль, ідентифікувати легітимних учасників ринку, оцінювати відповідність заявника вимогам закону, перевіряти його організаційну, фінансову та управлінську спроможність, запобігати допуску фінансово неспроможних, непрозорих або недобросовісних суб'єктів, а також формувати підстави для подальшого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, контролю за страховими групами, застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу. Тому спрощення процедур доступу на страховий ринок не повинно означати зниження регуляторних вимог, а має поєднувати адміністративну зручність, прозорість і передбачуваність ліцензійних процедур із належною глибиною наглядової оцінки заявника, що забезпечує мінімізацію ризиків, стабільність страхового ринку та захист прав споживачів страхових послуг.

3. Визначено контроль у сфері страхування як систему уповноважених законом інформаційно-аналітичних, перевірочних, оцінювальних і коригувальних дій держави в особі компетентних органів, спрямованих на встановлення фактичного стану діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших учасників страхового ринку, перевірку відповідності цієї діяльності вимогам законодавства, виявлення ризиків і порушень, усунення причин їх виникнення та забезпечення безпечного

функціонування сфери страхування. Виокремлені основні види контролю у сфері страхування: державний, внутрішній, аудиторський, громадський і судовий; за часом здійснення – попередній, поточний і наступний; за змістом – фінансовий, пруденційний, організаційний, правовий, інформаційний, споживчий і технологічний.

З'ясовано, що нагляд – спеціальний вид діяльності НБУ, який полягає у системному отриманні, аналізі, оцінці й перевірці інформації про діяльність, фінансовий стан, систему управління, ризиковий профіль і ринкову поведінку страховиків та інших об'єктів нагляду з метою забезпечення дотримання законодавства, підтримання платоспроможності страховиків і стабільності страхового ринку. Основними видами нагляду НБУ у сфері страхування є: а) пруденційний нагляд, спрямований на оцінку платоспроможності страховика, достатності капіталу, технічних резервів, прийнятних активів, інвестиційної діяльності, ліквідності та здатності виконувати зобов'язання за договорами страхування, який реалізується у формах безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок; б) нагляд за ринковою поведінкою, що охоплює контроль за добросовісною взаємодією страховиків і страхових посередників зі споживачами, прозорістю страхових продуктів, рекламою, переддоговірним інформуванням, укладенням та виконанням договорів страхування, врегулюванням страхових випадків і розглядом скарг; в) нагляд на консолідованій основі, спрямований на оцінку ризиків страхових груп, внутрішньогрупових операцій, пов'язаних осіб і можливого впливу групи на фінансовий стан страховика. В умовах цифровізації та воєнного стану особливого значення набувають також технологічний нагляд, SupTech і RegTech-інструменти, які дають змогу автоматизувати аналіз даних, своєчасно виявляти ризики, зменшувати адміністративне навантаження на добросовісних учасників ринку та підвищувати ефективність нагляду за сферою страхування.

РОЗДІЛ 3.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

3.1. Адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері страхування

Механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування є складною системою організаційно-правових, регуляторних, наглядових, інформаційних і превентивних заходів впливу, спрямованих на попередження, мінімізацію та усунення загроз фінансовій безпеці держави, стабільності страхового ринку і правам споживачів страхових послуг. У сучасних умовах страхування виконує не лише компенсаційну, а й превентивну, соціально-захисну, інвестиційну та стабілізаційну функції, оскільки забезпечує перерозподіл ризиків, акумулювання страхових премій, формування технічних резервів і виконання зобов'язань перед страхувальниками, застрахованими особами та вигодонабувачами. Саме тому запобігання порушенням у сфері страхування має розглядатися не як допоміжний напрям державного впливу, а як один із ключових елементів безпеки страхового ринку.

Особливого значення адміністративно-попереджувальні заходи набувають в умовах воєнного стану, коли страхова сфера стикається з підвищеним рівнем майнових, операційних, фінансових, кібернетичних, соціальних і воєнних ризиків. Руйнування майна, переміщення населення, ускладнення доступу до активів, загрози інформаційним системам, зростання кількості складних страхових випадків і підвищений ризик недобросовісної поведінки окремих учасників ринку обумовлюють необхідність превентивного, а не лише реактивного державного впливу. У такому контексті адміністративно-попереджувальні заходи мають забезпечувати раннє виявлення

ризиків, недопущення порушень, підтримання платоспроможності страховиків і збереження належного рівня захисту прав клієнтів.

Розвиток сфери страхування сприяє розширенню доступу фізичних та юридичних осіб до механізмів захисту майнових, особистих і підприємницьких інтересів. Страхування, на відміну від банківського чи кредитного посередництва, не обмежується мобілізацією фінансових ресурсів, а передбачає прийняття страховиком майбутніх ризиків і формування фінансової спроможності виконати зобов'язання у разі настання страхового випадку. Тому адміністративно-правове забезпечення безпеки страхування має бути спрямоване не лише на допуск суб'єктів до ринку, а й на попередження неналежного резервування, порушення вимог до платоспроможності, недобросовісної реалізації страхових продуктів, маніпулювання умовами договорів, безліцензійної діяльності, порушення прав споживачів і неправомірного використання страхових механізмів.

Характер і зміст завдань, які виконують державні органи у сфері страхування, вимагають застосування специфічних адміністративно-правових методів. Від того, яким чином уповноважені органи, передусім Національний банк України, реалізують покладені на них функції, залежить ступінь досягнення мети державного регулювання: забезпечення стабільності страхового ринку, захисту прав клієнтів, добросовісної конкуренції, фінансової дисципліни та недопущення порушень. З'ясування змісту адміністративно-попереджувальних заходів дає змогу визначити, якими способами найбільш дієво та раціонально можна запобігати порушенням у сфері страхування до того, як вони набудуть ознак системної загрози.

До адміністративно-правових способів захисту порядку надання страхових послуг належать: недопущення порушення порядку здійснення страхової діяльності; попередження неправомірної ринкової поведінки страховиків і страхових посередників; відновлення порушеного права страхувальника, застрахованої особи чи вигодонабувача; застосування адміністративно-правових заходів впливу до суб'єктів, які порушують

законодавство; відшкодування заподіяної шкоди у встановленому законом порядку; створення умов для недопущення повторення порушень. У межах цього підрозділу основна увага приділяється саме адміністративно-попереджувальним заходам, оскільки вони мають превентивну спрямованість і покликані не допустити виникнення або поширення правопорушень.

Адміністративний примус як метод державного управління і публічного адміністрування має управлінський характер, однак застосовувати пов’язані з ним заходи можуть не всі органи виконавчої влади і не всі їх посадові особи, а лише ті, яким таке право надано законом [107]. У сфері страхування такими повноваженнями наділений передусім НБУ, що здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових і супровідних послуг відповідно. Адміністративно-попереджувальні заходи у цій сфері можуть застосовуватися щодо страховиків, страхових посередників, страхових груп, власників істотної участі, керівників, осіб, які виконують ключові функції, а також інших об’єктів нагляду.

Адміністративному примусу притаманна специфіка юридико-фактичних підстав застосування. Основною юридично значущою підставою традиційно вважається протиправне діяння. В.Б. Авер’янов зазначає, що примусові заходи не можуть використовуватися поза зв’язком із конкретними правопорушеннями [6]. Водночас у сучасному адміністративному праві застосування заходів адміністративного примусу не завжди пов’язується з уже вчиненим адміністративним правопорушенням [174]. У сфері страхування це особливо важливо, оскільки загроза порушення прав споживачів або платоспроможності страховика може виникати ще до формального порушення конкретної норми. Саме тому попереджувальні заходи можуть застосовуватися за наявності ризику, ознак потенційного порушення або загрози фінансовій стійкості страховика.

Адміністративні примусові заходи у сфері страхування доцільно розглядати через три функціональні напрями: запобігання правопорушенням і недопущення настання негативних наслідків; припинення протиправної

поведінки, яка вже розпочалася або триває; застосування відповідальності до осіб, які вчинили правопорушення. Така триєдина логіка відповідає класичній класифікації адміністративного примусу на заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення та адміністративні стягнення, яку підтримують О.М. Бандурка [11], Ю.П. Битяк [5],С.В. Ківалов [4], А.Т. Комзюк [75], О.В. Кузьменко [7] та інші науковці. Водночас у межах цього підрозділу предметом аналізу є саме перша група – адміністративно-попереджувальні заходи.

Ю.П. Битяк визначає адміністративний примус як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у межах закону, забезпечення правопорядку і законності [5, с. 153]. А.І. Берлач розглядає адміністративний примус як складову державного примусу, що полягає у застосуванні органами державного управління, судами, службовими особами, а у встановлених законом випадках - громадськістю в межах, формах і порядку, регламентованих законодавством, державно-правового, психологічного та фізичного впливу до правопорушників з метою захисту охоронюваних правом суспільних відносин [15]. Для сфери страхування такі підходи потребують уточнення: адміністративний примус тут переважно має організаційно-правовий, фінансово-регуляторний та інформаційно-наглядовий характер, а його превентивні форми спрямовані на недопущення порушень, а не на покарання.

У теорії адміністративного права немає єдиного підходу щодо класифікації заходів адміністративного примусу. Д.М. Бахрах, наприклад, заперечує самостійне існування заходів адміністративного запобігання, виходячи з того, що адміністративний примус застосовується за наявності адміністративного правопорушення, і виокремлює відновлювальні заходи [73]. В.В. Галунько пропонує поділ примусових заходів залежно від наявності адміністративно-правової санкції на адміністративні стягнення та інші заходи примусу [7]. З урахуванням специфіки сфери страхування більш обґрунтованим

видається поділ адміністративно-правових заходів на попереджувальні, припинювальні та відповідальнісні, оскільки саме попереджувальний вплив дозволяє виявляти і нейтралізувати ризики до настання істотної шкоди для споживачів і страхового ринку.

Заходи адміністративного попередження мають на меті не допустити вчинення протиправної поведінки. Їх застосовують у ситуаціях, коли порушення ще не настало, але існує ризик його виникнення, або коли необхідно усунути умови, що можуть сприяти правопорушенню. Такі заходи не мають карального характеру, не потребують встановлення вини як обов'язкової умови застосування і спрямовані на формування правомірної поведінки суб'єктів. У сфері страхування вони можуть застосовуватися у разі виявлення ризиків неналежної платоспроможності, недоліків у системі управління, непрозорої структури власності, слабкого внутрішнього контролю, ризикової ринкової поведінки, ознак безліцензійної діяльності чи неналежного інформування споживачів.

Адміністративно-попереджувальні заходи, попри їх профілактичну спрямованість, часто мають примусову природу та реалізуються в односторонньому владному порядку компетентними органами та можуть проявлятися у формі обов'язкових вимог, обмежень, заборон, запитів інформації, перевірок, контролю за виконанням планів, рекомендацій НБУ, а також встановлення спеціальних нормативів і процедур. Слід погодитися з Ю.П. Битяком, що навіть за наявності чітко вираженого профілактичного характеру такі заходи здійснюються у межах односторонньої реалізації владних повноважень, тому спроби представити їх як заходи, повністю позбавлені елементів адміністративного примусу, є безпідставними [5, с. 155].

Законодавець розглядає попередження правопорушень як важливий компонент забезпечення законності, порядку і дисципліни. У ст. 6 КУпАП закріплено положення про попередження адміністративних правопорушень, яке передбачає здійснення профілактичних заходів, визначає їх цілі та суб'єктів [68]. Хоча зазначена норма має загальний характер, її зміст може бути

використаний для обґрунтування адміністративно-попереджувальної діяльності у сфері страхування, оскільки запобігання порушенням у цій сфері є необхідною умовою захисту прав споживачів і фінансової безпеки держави.

На відміну від заходів адміністративного припинення, які безпосередньо впливають на уже розпочату протиправну поведінку або об'єктивно протиправне діяння, адміністративно-попереджувальні заходи не впливають нга вчинюване правопорушення, а спрямовані на його запобігання та відвернення. Від адміністративних стягнень вони відрізняються відсутністю карального характеру та тим, що їх застосування не потребує доведення вини порушника. Зокрема, НБУ може застосовувати превентивний вплив до страховика ще тоді, коли наявні ознаки ризику, але порушення прав споживачів або фактична неплатоспроможність ще не настали.

Водночас адміністративно-попереджувальні заходи мають багато спільного із заходами адміністративного припинення, оскільки обидві групи спрямовані на забезпечення законності та недопущення негативних наслідків. Різниця полягає у часовому моменті та безпосередній меті застосування. Попереджувальні заходи застосовуються для недопущення порушення або усунення умов, що можуть його спричинити; припинювальні - для зупинення вже наявної неправомірної поведінки. У страховому регулюванні така межа може бути гнучкою: наприклад, вимога НБУ усунути недоліки у системі управління може мати попереджувальний характер, а тимчасове зупинення окремої операції у разі порушення законодавства – припинювальний.

З урахуванням викладеного *адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері страхування можна визначити як примусово-владні, організаційно-правові, інформаційні, регуляторні та наглядові дії уповноважених суб'єктів, насамперед НБУ, спрямовані на своєчасне виявлення ризиків неправомірної поведінки страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об'єктів нагляду, усунення причин і умов, що сприяють порушенням законодавства, формування правомірної поведінки*

учасників ринку, підтримання платоспроможності страховиків і забезпечення безпеки сфери страхування.

Державне регулювання страхового ринку є важливим елементом забезпечення стабільності та ефективності його функціонування. Воно спрямоване на створення сприятливих умов для діяльності добросовісних учасників ринку, забезпечення чесної конкуренції, захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг, а також стимулювання розвитку галузі. Відповідно до ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», метою державного регулювання та нагляду є забезпечення захисту законних інтересів клієнтів, сталого розвитку і стабільності фінансового ринку, створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку [154]. Така мета конкретизується положеннями Закону України «Про страхування» [152].

НБУ закладає законодавчий фундамент для формування платоспроможного, стійкого та конкурентного ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів страхових послуг. НБУ також підкреслює, що нова модель регулювання має враховувати положення директив Європейського Союзу, міжнародні принципи IAIS та світові практики. Такий підхід безпосередньо пов’язаний з адміністративно-попереджувальними заходами, оскільки сучасне страхове регулювання має діяти не лише після порушення, а й на етапі раннього виявлення ризиків.

До ключових адміністративно-попереджувальних заходів у сфері страхування належить авторизація та ліцензування страховиків(прим. авт. – *підрозділ 2.2*). Надання права на здійснення страхової діяльності за відповідними класами страхування передбачає попередню оцінку НБУ структури власності, ділової репутації власників істотної участі та керівників, професійної придатності керівників, достатності капіталу, системи управління, бізнес-моделі, внутрішнього контролю, управління ризиками, комплаєнсу, актуарної функції та здатності забезпечити безперервність

діяльності.Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 року № 199, виконує у цьому аспекті важливу превентивну функцію [124].

Реєстраційні процедури також мають попереджувальне значення. Ведення реєстрів страховиків, страхових посередників, актуаріїв та інших авторизованих осіб забезпечує ідентифікацію легітимних учасників ринку, відкритість інформації, можливість перевірки правового статусу суб'єкта і запобігання безліцензійній діяльності. Реєстр виконує не лише облікову функцію, а й інформаційно-захисну, оскільки допомагає споживачу перевірити, чи має страховик або посередник право здійснювати відповідну діяльність. У цьому контексті важливе значення має Положення про виявлення здійснення безліцензійної діяльності на ринку небанківських фінансових послуг і платіжному ринку, затверджене постановою Правління НБУ від 04 вересня 2024 року № 105 [126].

Вимоги до платоспроможності, технічних резервів і прийнятних активів є одними з головних адміністративно-попереджувальних заходів фінансового характеру. Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 року № 201, та Положення про порядок формування страховиками технічних резервів, затверджене постановою Правління НБУ від 29 грудня 2023 року № 203, спрямовані на недопущення ситуацій, коли страховик формально здійснює діяльність, але фактично не має достатніх ресурсів для виконання зобов'язань. Належне резервування і якісна структура активів дозволяють знизити ризик невиплат, затягування врегулювання збитків і погіршення фінансового стану страховика.

Важливу превентивну роль відіграє система управління страховика. Положення про вимоги до системи управління страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 27 грудня 2023 року № 194 [127], встановлює вимоги до органів управління, внутрішнього контролю, управління ризиками,

комплаєнсу, актуарної функції та внутрішнього аудиту. Наявність такої системи дозволяє страховикові самостійно виявляти ризики, контролювати дотримання законодавства, запобігати конфліктам інтересів, оцінювати достатність резервів, коригувати тарифну політику та попереджати порушення ще до втручання Регулятора. Внутрішній контроль страховика є першою лінією адміністративно-правового запобігання порушенням.

Адміністративно-попереджувальне значення мають також пруденційний нагляд, нагляд за ринковою поведінкою, нагляд за страховими групами, безвиїзний нагляд та інспекційні перевірки. Пруденційний нагляд спрямований на виявлення загроз платоспроможності та фінансовій стійкості страховика; нагляд за ринковою поведінкою - на попередження недобросовісного продажу страхових продуктів, оманливої реклами, неналежного інформування клієнтів і порушення порядку врегулювання страхових випадків; нагляд за страховими групами - на виявлення внутрішньогрупових ризиків, пов’язаних осіб і концентрації ризиків; безвиїзний нагляд та інспекційні перевірки - на своєчасне отримання і перевірку інформації про реальний стан діяльності страховика.

Особливе місце серед адміністративно-попереджувальних заходів посідають коригувальні заходи та заходи раннього втручання. Закон України «Про страхування» передбачає можливість застосування Регулятором коригувальних заходів у разі виявлення в діяльності страховика ознак потенційного порушення або загрози функціонуванню, а заходів раннього втручання - у разі погіршення фінансового стану чи загрози платоспроможності. Порядок їх застосування деталізовано у Положенні про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу, затвердженому постановою Правління НБУ від 25 грудня 2023 року № 183 [131]. Коригувальні заходи мають рекомендаційно-превентивний характер, тоді як заходи раннього втручання спрямовані на недопущення переростання ризику у порушення або неплатоспроможність.

Коригувальні заходи можуть полягати у рекомендаціях НБУ щодо усунення недоліків, зміни внутрішніх процедур, посилення контролю за ризиками, покращення звітності, коригування бізнес-моделі або уникнення дій, які можуть призвести до порушення законодавства. Вони застосовуються тоді, коли порушення ще не набуло завершеного характеру або коли наявні ознаки майбутнього ризику. Значення таких заходів полягає в тому, що вони дають страховикові можливість добровільно виправити ситуацію без застосування більш суворих заходів впливу, а НБУ – запобігти погіршенню стану ринку з меншим рівнем втручання.

Заходи раннього втручання мають більш інтенсивний характер і застосовуються тоді, коли ризик для платоспроможності страховика або виконання ним зобов'язань стає більш відчутним. До таких заходів можуть належати вимоги щодо підготовки або оновлення плану відновлення діяльності, плану фінансування, вжиття дій для покращення фінансового стану, обмеження окремих операцій або зміни системи управління. Їх превентивна природа полягає в тому, що Регулятор втручається до того, як страховик стане неплатоспроможним або порушення прав клієнтів набуде масового характеру.

В умовах воєнного стану особливе значення мають плани безперервної діяльності, плани відновлення діяльності та плани фінансування страховика. Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 21 червня 2024 року № 74 [136], спрямоване на забезпечення здатності страховика продовжувати роботу у кризових умовах. Такі плани мають попереджувальне значення, оскільки дають змогу завчасно визначити порядок дій страховика у разі втрати доступу до офісів, інформаційних систем, активів, персоналу або різкого погіршення фінансових показників.

До адміністративно-попереджувальних заходів належить і контроль за ринковою поведінкою страховиків та страхових посередників. Страхові продукти часто є складними для споживача, а тому порушення можуть

виникати не лише через неплатоспроможність страховика, а й через неналежне переддоговірне інформування, оманливу рекламу, приховування винятків зі страхового покриття, недобросовісну поведінку посередників, неправомірне затягування виплат або необґрунтовані відмови. Адміністративно-попереджувальні заходи в цій частині мають забезпечувати прозорість страхового продукту, зрозумілість умов договору, належний розгляд звернень і формування справедливої практики врегулювання страхових випадків.

Незважаючи на те, що процес євроінтеграції страхового сектору України вже досяг перших конструктивних результатів, його гармонізація потребує значних зусиль як з боку держави, так і з боку самих учасників страхового ринку. Подальше вдосконалення вимог українського законодавства у сфері страхування та наближення його до європейських стандартів має здійснюватися поетапно, з обов’язковим урахуванням особливостей позитивної та негативної інтеграції. Зокрема, позитивна інтеграція страхових директив Європейського Союзу передбачає, по-перше, юридичну імплементацію, тобто ухвалення парламентом або іншим національним органом законодавчих актів, що містять ключові положення, викладені у відповідній директиві; по-друге, адміністративну імплементацію, яка полягає у дотриманні встановлених вимог адміністративними органами, страховиками, страховими посередниками та іншими учасниками ринку.

Негативна інтеграція означає встановлення заборон на окремі види діяльності або регуляторні практики, що суперечать правовій та економічній політиці Європейського Союзу. Прикладами такої інтеграції єскасування монополій на надання обов’язкових страхових послуг, зокрема заборона зберігати державні монополії на окремі види страхування, недопущення дискримінації страхових компаній за країною походження, заборона створення привілейованих умов для вітчизняних страховиків порівняно з компаніями інших держав, усунення обмежень свободи вибору страхових продуктів споживачами, а також заборона створення перешкод страховим компаніям однієї держави у наданні страхових послуг на території іншої держави [51].

Окреслюючи євроінтеграційні пріоритети регулювання страхової діяльності в Україні, Д. О. Тищенко у дослідженні серед ключових моментів, які важливо враховувати при вдосконаленні механізмів державного впливу на сферу страхової діяльності виокремлює такі:

по-перше, імперативні вимоги, закріплені на рівні Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що знайшли деталізацію у відповідних стратегічних актах на рівні окремих регуляторних органів;

по-друге, міжнародну практику, передусім у частині концептуальних засад регулювання страхової діяльності;

по-третє, виконуючи функцію регулятора страхової сфери, держава повинна мати сформоване уявлення про місце та роль страхової діяльності в економіці, а також розробити алгоритм і засоби для реалізації поставлених завдань [186, с. 175].

Такі пріоритети відповідають сучасним імперативним вимогам Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і актуалізують доцільність врахування апробованого позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання страхового ринку. Водночас, попри нагальність порушеної теми, конкретизації потребує питання щодо механізмів адаптації європейських стандартів у сфері страхування до українських реалій, а також імовірних ризиків такого процесу.

Однією з ключових передумов успішної євроінтеграції України є формування платоспроможного, конкурентного, прозорого та стабільного страхового ринку. З цього приводу Л. Морозова та О. Тимощук зауважують, що створення страхового сектору, здатного ефективно реалізовувати свою основну місію, тобто забезпечувати захист населення та бізнесу від імовірних фінансових втрат у разі настання страхових ризиків, можливе тільки за наявності платоспроможного, стійкого та конкурентного страхового ринку [99, с. 135]. Схожої позиції дотримуються Н. Г. Метеленко, І. В. Сіліна, які, досліджуючи глобальні виклики процесів трансформації страхового ринку в умовах євроінтеграції та перспективи розвитку цієї галузі, зазначають, що зміни

регуляторного середовища формують сприятливі можливості та загрози для страхового сектору, що зумовлює потребу адаптації учасників ринку до нових умов; у цьому контексті актуалізується проблема розробки ефективних інструментів страхового ринку, які забезпечать його поступальний розвиток, підвищення фінансової спроможності та конкурентного потенціалу відповідно до міжнародних стандартів [96]. Вивчаючи стратегічні вектори динаміки страхового ринку, А. В. Череп і Ю. П. Кішко стверджують, що впровадження європейських стандартів та технологічних рішень в українській страховій галузі може суттєво розширити перспективні напрями, зміцнити позиції в умовах зростаючої конкуренції та модернізувати сектор [200, с. 82].

Запропоновані положення мають значний практичний потенціал, оскільки спонукають до окреслення виважених стратегічних орієнтирів розвитку вітчизняного страхового ринку. Науковці слушно акцентують увагу на доцільності створення платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного та адаптованого до європейських стандартів страхового сектору як складової економічної безпеки держави. Водночас задовольнити потреби євроінтеграційних змін у державному регулюванні страхової діяльності неможливо без урахування пруденційного нагляду. Чимало країн європейського співтовариства використовують наглядовий процес з метою оцінки ризиків. У зв’язку із цим Л.М. Богріновцева та О.В. Ключка констатують, що для побудови якісної системи запобіжного нагляду в Україні НБУ потребує розробки змістовних ризикоорієнтованих підходів нагляду за страховою діяльністю. На думку вчених, важливість впровадження ризикоорієнтованогопруденційного нагляду за фінансовими установами супроводжується його ключовою метою, а саме своєчасною оцінкою поточної та майбутньої платоспроможності, а також виявленням наявних і потенційних ризиків для платоспроможності на ранніх етапах, що має запобігати виходу компаній з ринку до виконання ними своїх поточних зобов’язань [20].

Аналіз функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану в Україні та ідентифікація ключових викликів, які постають перед галуззю у цей

критичний період, засвідчують необхідність першочергового впровадження на державному рівні комплексних системних заходів [26]. До таких заходів належать: розробка державної програми перестрахування воєнних ризиків, а також створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплати компенсацій за шкоду, завдану бойовими діями; забезпечення діяльності страхових організацій через належне унормування страхових ризиків; створення спеціального закону у сфері правового забезпечення страхування воєнних ризиків; запровадження гнучкого правового регулювання, що може охоплювати зменшення податкового навантаження, перегляд регуляторних вимог, диверсифікацію ризиків між різними географічними регіонами та видами страхування.

Важливим напрямом підтримання страхового ринку в умовах воєнного стану є запровадження для клієнтів опції тимчасового припинення або пролонгації страхових полісів із гарантією збереження їхнього права на страхові виплати, а також введення нових полісів, які враховували б ризики воєнних дій, терористичних актів, евакуаційних витрат та інших обставин, безпосередньо пов’язаних із воєнним станом. Не менш важливим є підвищення правової обізнаності страхувальників за допомогою інформаційних кампаній та онлайн-сервісів, які безоплатно надаватимуть консультації щодо прав споживачів страхових послуг у період воєнного стану [119].

Інтеграція новітніх технологій та передових технологічних рішень, таких як блокчейн, системи аналізу великих даних і штучний інтелект, є необхідною умовою оптимізації страхового сектору та підвищення рівня його операційної результативності. Водночас доцільним є створення єдиної державної системи обліку виявлених випадків страхових зловживань та бази даних суб’єктів підвищеного ризику, що може стати вагомим кроком для підвищення прозорості функціонування страхового ринку та зміцнення довіри страхувальників до нього загалом.

З метою уникнення несумлінного розірвання договору страхування у зв’язку з апелюванням до форс-мажору як підстави для відмови від виконання

своїх зобов'язань доцільно у чинному законодавстві, зокрема в Законі України «Про страхування» або у спеціальному нормативно-правовому акті, чітко визначити критерії форс-мажору у сфері страхування, умови, за яких форс-мажор може бути підставою для звільнення від страхових зобов'язань, а також відповідальність страхових організацій за недобросовісне посилання на обставини непереборної сили при прийнятті рішень.

Також, доцільним є створення на базі НБУ відкритої платформи, а саме єдиного електронного реєстру страхових випадків та односторонніх відмов страховиків від виконання зобов'язань із посиланням на форс-мажор, де фіксуватимуться статистика таких відмов та їх причини. У цьому контексті необхідним є посилення контролю НБУ за діяльністю страхових компаній, які системно відмовляють у страхових виплатах із посиланням на форс-мажор, а також розроблення санкційного механізму для компаній, що зловживають такими діями, включно з обмеженням ліцензії або застосуванням штрафів.

Об'єднання страховиків та професійні асоціації також можуть відігравати важливу роль у запобіганні порушенням. Вони сприяють розробленню стандартів поведінки, узагальненню практики, обміну інформацією, підготовці методичних рекомендацій, підвищенню професійної культури учасників ринку і формуванню правил добросовісної конкуренції. В Україні функціонують об'єднання страховиків і страхових посередників, які можуть брати участь у створенні стандартів укладення договорів, врегулювання збитків, взаємодії зі споживачами та виявлення ознак неправомірної поведінки. Разом з тим такі об'єднання не можуть замінити державний нагляд, а мають доповнювати його на рівні саморегуляції та професійної дисципліни [164].

Цифровізація позитивно впливає на швидкість операційної діяльності страховиків, створення нових інформаційних каналів, автоматизацію процедур розроблення страхових продуктів, укладення договорів і врегулювання збитків. Українські страхові компанії поступово впроваджують дистанційне обслуговування клієнтів, електронні договори, автоматизовану оцінку збитків і цифрові канали комунікації. Водночас цифровізація створює нові ризики, серед

яких кібератаки, підробка документів, використання генеративного штучного інтелекту для створення фальшивих зображень або відео, викривлення даних і маніпулювання електронними заявами про страхові випадки. Тому цифрові інструменти мають розглядатися одночасно як джерело ризику і як засіб адміністративно-попереджувального впливу [190].

Штучний інтелект, аналітика великих даних, телематика, машинне навчання, автоматизовані системи скорингу та виявлення аномалій можуть використовуватися страховиками для запобігання неправомірним діям, аналізу страхових випадків, виявлення підозрілих патернів, оцінки ризиків і прискорення врегулювання. Разом із тим застосування таких технологій має відбуватися з урахуванням вимог законності, прозорості, недискримінації, захисту персональних даних і можливості людського контролю за автоматизованими рішеннями. Адміністративно-правове значення штучного інтелекту полягає не в заміні правового регулювання технологією, а у створенні додаткових інструментів раннього виявлення ризиків і запобігання порушенням.

На рівні державного регулювання важливими є SupTech та RegTech-технології, що використовуються для автоматизації регуляторних і наглядових процесів. НБУ розглядає такі технології як інструменти оптимізації наглядових функцій, аналізу звітності, виявлення ризиків і підвищення якості взаємодії з піднаглядними суб’єктами. Для страхового ринку це може означати автоматизований аналіз фінансових показників, структури активів, технічних резервів, скарг споживачів, ринкової поведінки і зв’язків між учасниками страхових груп. Застосування цифрових наглядових технологій має сприяти зменшенню адміністративного навантаження на добросовісних страховиків і своєчасному виявленню ризикових суб’єктів [65].

Важливим адміністративно-попереджувальним заходом є фінансовий моніторинг. Страхові послуги можуть використовуватися для неправомірних фінансових схем, зокрема через дострокове розірвання договорів, фіктивне страхування, непрозоре походження коштів або складні ланцюги

вигодонабувачів. Тому страховики як суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні здійснювати належну перевірку клієнтів, виявляти підозрілі операції, оцінювати ризики і повідомляти компетентні органи у встановленому законом порядку. Такий напрям є превентивним, оскільки спрямований на недопущення використання страхового ринку для протиправних фінансових цілей.

До заходів адміністративного попередження також належить інформаційно-просвітницька робота серед населення і суб'єктів страхового ринку. Споживачі мають розуміти зміст страхового продукту, ризики укладення договору з неавторизованим суб'єктом, значення перевірки страховика у реєстрі, порядок подання скарги, умови договору, винятки зі страхового покриття, строки врегулювання та правові наслідки подання недостовірної інформації. Підвищення фінансової грамотності зменшує ризик як порушення прав споживачів, так і недобросовісного використання страхових послуг. НБУ, страховики, професійні об'єднання та громадські організації можуть спільно реалізовувати такі просвітницькі заходи.

Організаційним заходом попередження порушень може бути створення у страховиків спеціалізованих підрозділів або функцій з виявлення ознак неправомірної поведінки під час укладення договорів, андеррайтингу і врегулювання збитків. Йдеться не про процесуально-розшукову діяльність, а про внутрішні адміністративно-організаційні механізми перевірки достовірності інформації, аналізу документів, взаємодії з експертами, оцінки ризикових заяв, виявлення повторюваних схем і підготовки матеріалів для подальшого правового реагування. Такі підрозділи мають діяти у межах закону, з дотриманням прав клієнтів, вимог щодо персональних даних і принципу пропорційності.

З урахуванням вищевикладеного доцільним видається розроблення та подальше нормативне закріплення *Концепції розвитку страхового ринку України до 2035 року* як стратегічного документа, спрямованого на формування платоспроможного, прозорого, конкурентного, технологічно розвиненого та

безпечного страхового ринку, яка охоплюватиме кілька взаємопов'язаних блоків.

Правовий блок має передбачати подальше узгодження законодавства України у сфері страхування з правом Європейського Союзу, уточнення правового режиму страхування воєнних ризиків, удосконалення регулювання форс-мажорних обставин у страхових правовідносинах, встановлення прозорих правил діяльності страховиків і страхових посередників, а також посилення правових гарантій захисту страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів.

Організаційно-інституційний блок доцільно спрямувати на розвиток взаємодії між НБУ, страховиками, страховими посередниками, професійними об'єднаннями, експертними організаціями та іншими компетентними органами. У межах такого блоку варто передбачити створення робочих груп страховиків, стандартизацію процедур врегулювання страхових випадків, обмін апробованими практиками, розвиток внутрішніх функцій з виявлення ознак неправомірної поведінки та підвищення професійної дисципліни учасників страхового ринку.

Фінансово-пруденційний блок має охоплювати заходи щодо забезпечення платоспроможності страховиків, належного формування технічних резервів, якості прийнятних активів, розвитку перестрахування, співстрахування, гарантійних механізмів і додаткових джерел покриття потенційних та фактичних збитків. Особливе місце в цьому блоці має посідати державна програма страхування та перестрахування воєнних ризиків у пріоритетних галузях, зокрема у будівництві, енергетиці, критичній інфраструктурі та аграрному секторі.

Контрольно-наглядовий блок Концепції має передбачати подальший розвиток ризик-орієнтованого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, інспектування, аудиту, фінансового моніторингу, коригувальних заходів і заходів раннього втручання. Його призначення полягає у своєчасному виявленні ризиків, недопущенні порушень порядку надання страхових послуг,

запобіганні неправомірним практикам та забезпеченні стабільності страхового ринку.

Інформаційно-цифровий блок має бути спрямований на цифрову трансформацію страхового ринку, розвиток SupTech і RegTech, використання штучного інтелекту, GenAI, аналітики великих даних, телематики, кіберзахисту, електронних реєстрів страхових випадків і баз даних суб'єктів підвищеного ризику. Водночас застосування таких технологій повинно супроводжуватися гарантіями законності, прозорості, захисту персональних даних і людського контролю за автоматизованими рішеннями.

Громадський блок Концепції має передбачати підвищення правової та фінансової обізнаності страхувальників, розвиток онлайн-сервісів консультування, інформування про ризики укладення договорів із неавторизованими суб'єктами, порядок подання скарг, умови договорів страхування, винятки зі страхового покриття та правові наслідки подання недостовірної інформації. Реалізація такого блоку сприятиме зменшенню ризику порушення прав споживачів і підвищенню довіри до страхового ринку.

Така Концепція розвитку страхового ринку України має стати стратегічною основою для поєднання євроінтеграційних стандартів, адміністративно-попереджувальних заходів, страхування воєнних ризиків, цифровізації, ризик-орієнтованого нагляду та захисту прав споживачів страхових послуг, яка здатна забезпечити прозорість, стабільність, конкурентоспроможність і безпеку сфери страхування в Україні.

Підсумовуючи, слід наголосити, що адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері страхування становлять самостійний елемент адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки страхового ринку. Їх зміст охоплює авторизацію, ліцензування та ведення реєстрів, встановлення пруденційних вимог, контроль за технічними резервами і прийнятними активами, вимоги до системи управління страховика, внутрішній контроль, комплаєнс, актуарну функцію, пруденційний нагляд, нагляд за ринковою поведінкою, коригувальні заходи, заходи раннього втручання, плани

безперервної та відновлювальної діяльності, фінансовий моніторинг, цифрові інструменти аналізу ризиків, інформаційно-просвітницьку роботу та взаємодію між страховиками, Регулятором й іншими компетентними органами.

В умовах воєнного стану сфера страхування потребує не лише реагування на вже вчинені правопорушення, а й формування цілісної системи їх адміністративно-правового попередження. Така система має бути спрямована на усунення причин і умов порушень, раннє виявлення ризиків, підтримання платоспроможності страховиків, забезпечення прозорості страхового ринку, захист прав споживачів і зміцнення довіри до страхування. Стратегічними напрямами такої діяльності слід визнати реєстраційно-ліцензійні процедури, забезпечення фінансової стійкості страховиків, контроль, нагляд, інспектування, аудит, цифровий моніторинг, гарантійні механізми та розвиток професійних стандартів, що мають знайти практичну реалізацію у стратегіях розвитку страхового ринку України.

3.2. Заходи адміністративного припинення порушень у сфері страхування

Адміністративний примус є одним із видів державного примусу, якому властиві загальні риси владного впливу держави на поведінку суб’єктів права. Водночас адміністративний примус, будучи системою заходів, урегульованих нормами адміністративного права, виступає також різновидом правового примусу поряд із цивільно-правовим, фінансово-правовим та іншими формами юридичного впливу. Його сутність полягає у застосуванні до об’єктів публічного управління, незалежно від їх волі та бажання, спеціальних заходів впливу з метою забезпечення виконання вимог правових норм, припинення протиправної поведінки, відновлення правопорядку та створення передумов для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності.

У сфері страхування адміністративний примус має особливе значення, оскільки страхова діяльність пов’язана з прийняттям ризиків, формуванням

технічних резервів, розміщенням прийнятних активів, виконанням зобов'язань за договорами страхування та захистом прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг. Порушення у цій сфері можуть мати не лише індивідуальні наслідки для конкретного клієнта, а й ширший вплив на стабільність страхового ринку, фінансову дисципліну, довіру до страховиків і безпеку небанківського фінансового сектору. Саме тому заходи адміністративного припинення у сфері страхування мають розглядатися як важливий елемент адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки страхового ринку.

В умовах функціонування фінансової системи України під час воєнного стану питання дотримання фінансової дисципліни та припинення порушень у сфері страхування набуває особливої актуальності. Фінансова безпека держави значною мірою залежить від ефективності механізмів контролю і нагляду, які реалізуються через відповідні інститути державного управління, насамперед через Національний банк України як Регулятора страхового ринку. Своєчасне та правомірне застосування заходів адміністративного припинення дозволяє локалізувати шкоду, завдану публічним або приватним інтересам, запобігти подальшому розвитку протиправної ситуації та не допустити переростання окремого порушення у системний ризик для страхового ринку.

Водночас такі заходи не мають виключно карального характеру. Їх основне призначення полягає у негайному припиненні протиправної поведінки, відновленні законності, недопущенні подальших порушень і забезпеченні можливості подальшого застосування адміністративної відповідальності або інших заходів впливу. У сфері страхування заходи припинення повинні застосовуватися у тісному зв'язку із заходами адміністративного попередження, коригувальними заходами, заходами раннього втручання, пруденційним наглядом, наглядом за ринковою поведінкою, інспектуванням і контролем за страховими групами. Такий комплексний підхід дозволяє не лише оперативно реагувати на порушення, а й формувати середовище правової

дисципліни, у якому домінують принципи законності, пропорційності, добросовісності та невідворотності правових наслідків.

Як визначає Т.О. Коломоєць, найбільш затребуваними серед заходів адміністративного примусу є саме заходи припинення. Їх зміст полягає у своєчасному реагуванні на антигромадські діяння, припиненні протиправної поведінки та недопущенні настання її шкідливих наслідків. Вплив на протиправну поведінку і становить сутність заходів адміністративного припинення; такий вплив може бути психологічним або фізичним, пов'язаним з особистими, організаційними чи майновими обмеженнями [70, с. 205].

Переходячи безпосередньо до предмета дослідження, слід зауважити, що термін «припинення» означає переривання певної дії, процесу або стану, що триває, а також спонукання особи перестати вчиняти певні дії та поводитися відповідно до встановленого порядку [30, с. 717-718]. Отже, припинення передбачає наявність певного процесу в часі, який уже розпочався і триває. Відтак, заходи адміністративного припинення застосовуються тоді, коли порушення порядку здійснення страхової діяльності, надання страхових послуг, виконання ліцензійних умов, формування резервів, дотримання вимог до платоспроможності або ринкової поведінки вже розпочалося або об'єктивно проявилося у діяльності страховика чи іншого учасника страхового ринку.

Заходи адміністративного припинення застосовуються за наявності протиправної поведінки, яка може полягати у вчиненні конкретного адміністративного правопорушення, порушенні спеціальних вимог страхового законодавства, невиконанні рішень НБУ або здійсненні діяльності з ознаками неправомірності. У таких випадках уповноважені посадові особи державних органів мають право застосовувати передбачені законом засоби припинення. Отже, заходи припинення застосовуються з метою переривання адміністративно-протиправних дій та недопущення їх подальшого розвитку.

Як зауважує В.М. Павліченко, вітчизняне законодавство не містить універсального визначення заходів адміністративного припинення, так само як і єдиних критеріїв їх класифікації. Більше того, у науці заходи адміністративного

припинення адміністративних правопорушень, що застосовуються державними органами, не завжди повністю відмежовані від адміністративно-запобіжних заходів. Заходи адміністративного припинення входять до системи адміністративного примусу і тісно пов'язані із запобіжними заходами та адміністративними стягненнями. Адміністративно-запобіжні заходи здебільшого передують заходам адміністративного припинення, тоді як адміністративні стягнення застосовуються вже після заходів припинення [109, с. 64].

Такий підхід має важливе значення для дослідження сфери страхування. Адміністративно-попереджувальні заходи спрямовані на недопущення порушення, заходи адміністративного припинення - на зупинення порушення, яке вже розпочалося, а адміністративні стягнення або інші заходи відповідальності - на реагування на вже встановлений факт протиправної поведінки. Наприклад, коригувальні заходи НБУ можуть мати попереджувальний характер, якщо вони спрямовані на усунення ризику порушення; тимчасове зупинення окремої діяльності або обмеження певних операцій має характер припинення, якщо спрямоване на негайне зупинення неправомірної поведінки; штраф або відкликання ліцензії може виступати наслідком установленого порушення.

За визначенням А.Т. Комзюка, заходи адміністративного припинення - це передбачені законом засоби впливу, спрямовані на примусове переривання діянь, що мають ознаки адміністративного правопорушення, недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення та притягнення винного до адміністративної відповідальності [75, с. 47]. С.В. Ківалов визначає такі заходи як примусове припинення протиправних дій, що мають ознаки адміністративної провини, спрямоване на недопущення негативних наслідків і забезпечення застосування до винної особи адміністративного стягнення; такі заходи умовно можна поділити на заходи загального і спеціального призначення [53, с. 433].

На думку О. Ткалі, застосування заходів адміністративного припинення розпочинається тоді, коли використання запобіжних заходів уже є неефективним, а протиправна ситуація почалася або досягла певного розвитку. Заходи адміністративного припинення переривають уже наявні правопорушення чи протиправні діяння, спрямовуються на встановлення особи порушника, з'ясування обставин справи та створення умов для подальшого застосування до порушника заходів адміністративної відповідальності [187]. У сфері страхування це може стосуватися, зокрема, порушення ліцензійних умов, здійснення діяльності без належної авторизації, невиконання вимог НБУ, неналежного формування технічних резервів, недотримання вимог до платоспроможності або системного порушення прав споживачів страхових послуг.

За твердженням О.А. Павлюха, на відміну від адміністративних стягнень, заходи адміністративного припинення не містять у собі елементу покарання особи, а застосовуються у теперішньому часі і здатні самостійно та оперативно долати конфліктну ситуацію, переривати протиправні діяння і запобігати їх подальшим наслідкам. Надалі такі заходи можуть створювати передумови для застосування адміністративної відповідальності або інших заходів впливу, а їх метою є, по-перше, припинення порушень правових норм, по-друге, запобігання новим правопорушенням, по-третє, створення умов для подальшого притягнення винних до відповідальності, по-четверте, усунення шкідливих наслідків правопорушення і, по-п'яте, відновлення попереднього правомірного стану [110, с. 266].

У страховій сфері зазначені цілі мають спеціальний зміст. Припинення порушення може означати зупинення недобросовісної практики продажу страхових продуктів, зобов'язання припинити використання оманливої реклами, обмеження укладення нових договорів за певними класами страхування, тимчасове зупинення ліцензії, заборону здійснення окремих операцій, вимогу усунути порушення у системі управління або припинення діяльності неавторизованого страхового посередника. Такі заходи мають бути

спрямовані на негайне припинення ризикової або неправомірної поведінки, що може завдати шкоди клієнтам, страховому ринку або фінансовій системі.

Ще одним аспектом заходів адміністративного припинення є те, що вони застосовуються для запобігання подальшому розвитку протиправних діянь і забезпечення можливості вирішення питання про відповідальність порушника. У попередній моделі регулювання фінансових послуг такі заходи часто пов'язувалися із зобов'язанням усунути правопорушення або застосуванням штрафу [162].

З урахуванням викладеного *заходи адміністративного припинення порушень у сфері страхування можна визначити як передбачені законом примусово-владні засоби впливу спрямовані на негайне примусове зупинення протиправної або ризикової поведінки учасників страхового ринку з метою недопущення шкідливих наслідків, відновлення правомірного стану страхових правовідносин та створення умов для подальшого застосування заходів адміністративної відповідальності або інших заходів впливу*.

Такі заходи можуть застосовуватися не лише для припинення адміністративних проступків у вузькому розумінні, а й для зупинення інших протиправних або об'єктивно неправомірних ситуацій у сфері страхування. Вони є одними з найчисленніших і найрізноманітніших адміністративно-примусових засобів, оскільки їх застосування зумовлюється реальною протиправною ситуацією, яка вже досягла певного розвитку, тобто коли використання запобіжних заходів стає неефективним або недостатнім. Критерієм розмежування та визначення характеру конкретного заходу має бути насамперед мета його застосування, а також факт наявності чи відсутності протиправної поведінки з боку страховика, страхового посередника або іншого суб'єкта страхових правовідносин.

З огляду на багатоманітність заходів адміністративного припинення в адміністративно-правовій науці триває активна дискусія щодо їх класифікації, визначення чітких критеріїв поділу та формалізації видів таких заходів. Така дискусія є закономірною, адже заходи припинення можуть відрізнятися за

правовою природою, суб'єктами застосування, підставами, порядком реалізації, строком дії та наслідками для правопорушника. У сфері страхування класифікація таких заходів потребує спеціального підходу, оскільки вони можуть мати організаційний, майновий, фінансово-пруденційний, ліцензійний, інформаційний, процесуальний або поведінковий характер.

Є.В. Устименко пропонує поділяти заходи адміністративного припинення на такі, що мають характер санкцій, і такі, що не мають характеру санкцій. До заходів, що не мають характеру санкцій, на думку науковця, слід відносити ті засоби, застосування яких не потребує складної процесуальної форми та документального оформлення рішення. Натомість до заходів, що мають характер санкцій, належать заходи адміністративного припинення, які є тривалими в часі, здійснюються з дотриманням процесуальної форми і супроводжуються прийняттям уповноваженим органом відповідного рішення у документальній формі [192, с. 163]. Для сфери страхування така класифікація є корисною, оскільки окремі припинювальні заходи можуть мати оперативний характер, а інші - потребувати формального рішення НБУ.

В.К. Колпаков поділяє заходи припинення залежно від характеру сфери застосування на заходи загального та спеціального призначення, а загальні - на самостійні й допоміжні залежно від мети застосування [71, с. 572]. Н.В. Домброван пропонує виокремлювати заходи, що застосовуються до правопорушника; заходи майнового, технічного, фінансового характеру; заходи, пов'язані з дією ліцензійно-дозвільної системи; а також заходи спеціального або виключного призначення [48, с. 88]. О.А. Павлюх залежно від безпосередньої мети застосування поділяє заходи адміністративного примусу на стягнення, заходи припинення та адміністративно-відновлювальні заходи [110, с. 267].

Відсутність єдиної усталеної класифікації ускладнює не лише наукове осмислення, а й правозастосовну практику та уніфікацію нормативного регулювання таких заходів. Саме тому сучасна доктрина адміністративного права потребує глибшого теоретичного осмислення механізмів припинення

адміністративних правопорушень у фінансовій сфері загалом і у сфері страхування зокрема. Удосконалення класифікаційних підходів сприятиме формуванню системного, прозорого і правового обґрунтованого підходу до застосування адміністративного примусу в демократичному суспільстві.

З урахуванням специфіки страхування заходи адміністративного припинення у цій сфері доцільно класифікувати за кількома критеріями. За суб'єктом застосування можна виокремити заходи, що застосовуються НБУ; заходи, що застосовуються іншими компетентними органами у межах їх повноважень; заходи, що реалізуються у межах внутрішнього контролю страховика, але мають публічно-правове значення. За об'єктом впливу заходи можуть бути спрямовані на страховика, страхового посередника, страхову групу, керівників страховика, осіб, які виконують ключові функції, власників істотної участі або інших осіб, діяльність яких впливає на безпеку страхового ринку.

Кожен із зазначених заходів має власне функціональне призначення та практичне втілення у конкретних правових ситуаціях. Розгляд їх змісту дає змогу з'ясувати, що заходи адміністративного припинення у сфері страхування не обмежуються формальним реагуванням на вже вчинене порушення, а виконують ширшу безпекову функцію: локалізують ризик, переривають неправомірну або фінансово небезпечну поведінку, запобігають поглибленню негативних наслідків для страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів, споживачів страхових послуг та стабільності страхового ринку загалом. Розглянемо найбільш характерні приклади їх використання.

1. Зупинення або обмеження окремих операцій страховика чи страхової групи, який полягає у встановленні тимчасової заборони або спеціального правового режиму здійснення певних дій, якщо їх подальше вчинення може поглибити порушення, створити загрозу платоспроможності страховика, порушити права страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів або негативно вплинути на стабільність страхового ринку. У сфері страхування відповідний захід має спеціальний зміст, оскільки спрямований не лише на

припинення формального порушення вимог законодавства, а й на недопущення подальшого прийняття страховиком ризиків, які об’єктивно не спроможний належно забезпечити активами, технічними резервами та капіталом платоспроможності.

Закон України «Про страхування» передбачає можливість встановлення для страховиків і страхових груп обмежень щодо здійснення окремих видів операцій, у тому числі діяльності за окремим класом або окремими класами страхування, ризиком чи ризиками в межах відповідного класу. Крім того, у межах заходів раннього втручання НБУ може тимчасово, у тому числі до усунення виявлених порушень, встановлювати для страховиків і страхових груп обмеження щодо здійснення окремих видів операцій, а також забороняти прийняття страхового портфеля, здійснення вхідного перестрахування, розпорядження або відчуження активів у разі порушення вимог до капіталу платоспроможності [152].

Зазначений захід може застосовуватися у разі виявлення ризикової діяльності страховика, неналежного формування технічних резервів, порушення вимог до прийнятних активів, недотримання нормативів платоспроможності, подання недостовірної звітності, здійснення операцій із пов’язаними особами на умовах, що можуть погіршити фінансовий стан страховика, або розміщення активів у спосіб, який не відповідає вимогам НБУ. У такому разі адміністративне припинення виконує не каральну, а стабілізаційну функцію: перериває небезпечну практику до моменту, коли страховик усуне порушення, відновить належний фінансовий стан або доведе НБУ здатність виконувати зобов’язання за вже укладеними договорами страхування.

Особливого значення обмеження окремих операцій набуває в умовах воєнного стану, коли страховики функціонують за підвищеного рівня ризиків. За таких обставин необґрунтоване прийняття нових ризиків або розміщення активів у неналежні інструменти може створити загрозу не лише для конкретного страховика, а й для ширшого кола споживачів страхових послуг.

Тому обмеження окремих операцій виступає правовим засобом локалізації ризику та забезпечення безперервності виконання страховиком чинних договірних зобов'язань.

2. Тимчасова заборона страховику укладати нові договори страхування чи перестрахування та/або продовжувати строк дії укладених договорів. У законі України «Про страхування»передбачена можливість застосування такої заборони, у тому числі за окремим класом або окремими класами страхування, ризиком чи ризиками в межах відповідного класу, а також щодо здійснення інших операцій з активами [152]. Функціональне призначення цього заходу полягає у припиненні подальшого розширення страхового портфеля в умовах, коли страховик уже має ознаки фінансової нестійкості, порушує пруденційні вимоги або не забезпечує належного управління ризиками.

На відміну від відкликання ліцензії, тимчасова заборона укладати нові договори або продовжувати дію чинних договорів не завжди означає остаточне усунення страховика з ринку. Така заборона створює часовий і правовий простір для відновлення платоспроможності, приведення діяльності у відповідність до вимог законодавства, перегляду бізнес-моделі, докапіталізації, зміни структури активів, оновлення системи управління або реалізації плану відновлення діяльності. Практичне значення такої заборони полягає в захищеності потенційних страхувальників від укладення договорів із суб'єктом, який на момент застосування заходу не відповідає встановленим вимогам або здійснює ризикову діяльність [155].

Водночас застосування такої заборони не повинно нівелювати права осіб, які вже уклали договори страхування. Страховик зберігає обов'язок належно обслуговувати чинні договори, врегульовувати заявлені страхові випадки та здійснювати страхові виплати у порядку, визначеному законом і договором. Саме тому цей захід має застосовуватися з урахуванням балансу між потребою припинити ризикову діяльність страховика та необхідністю забезпечити безперервність виконання ним уже прийнятих зобов'язань.

3. Зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі. Такий захід передбачений як у системі заходів раннього втручання, так і серед заходів впливу у сфері страхування. Його застосування є обґрунтованим тоді, коли подальше виведення капіталу може погіршити фінансовий стан страховика, послабити його здатність виконувати вимоги до капіталу платоспроможності або створити загрозу інтересам клієнтів і кредиторів. Страховик, на відміну від звичайного суб'єкта господарювання, приймає на себе майбутні зобов'язання перед невизначеним колом осіб, тому його капітал виконує гарантійну функцію. Виведення такого капіталу за наявності ознак фінансової нестійкості може безпосередньо вплинути на можливість здійснення страхових виплат.

Застосування цього заходу є особливо виправданим у разі порушення вимог до капіталу платоспроможності або мінімального капіталу, коли страховик зобов'язаний подати план відновлення діяльності чи план фінансування. Закон України «Про страхування» передбачає, що план відновлення діяльності страховика має гарантувати відновлення його фінансового стану та виконання вимог до капіталу платоспроможності протягом визначеного строку, а план фінансування страховика складається у разі порушення вимог до мінімального капіталу або наявності значних ризиків такого порушення [152]. У цьому контексті важливе значення має постанова Правління НБУ від 21 червня 2024 року № 74, якою затверджено Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика [136].

4. Письмове застереження та письмова угода між НБУ і страховиком. Письмове застереження спрямоване на усунення порушень та/або причин і умов, що сприяли їх вчиненню. Письмова угода, у свою чергу, передбачає взяття страховиком зобов'язань щодо усунення порушень, недопущення їх у подальшій діяльності, поліпшення фінансового стану, підвищення ефективності системи управління ризиками та, за певних умов, сплату визначеного грошового зобов'язання.

За своєю природою такі заходи займають проміжне місце між попередженням і припиненням. Вони не завжди пов’язані з негайним блокуванням діяльності страховика, однак спрямовані на припинення протиправної або ризикової практики через встановлення конкретного обов’язку діяти певним чином або утриматися від певної поведінки. У разі невиконання чи неналежного виконання умов письмової угоди НБУ має право застосувати до страховика інші, більш суворі заходи впливу.

З практичної точки зору письмова угода може застосовуватися тоді, коли порушення вже встановлено, але його характер, наслідки та рівень загрози дають можливість виправити ситуацію без негайного відкликання ліцензії або визнання страховика неплатоспроможним. Такий підхід відповідає принципам пропорційності, ризик-орієнтованого нагляду та послідовності адміністративного впливу. Порядок застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу деталізовано у Положенні, затвердженому постановою Правління НБУ від 25 грудня 2023 року № 183, яке визначає процедурні засади ухвалення рішень НБУ, критерії адекватності заходу, врахування характеру порушення, причин його виникнення, рівня загрози та можливих наслідків для клієнтів, кредиторів і фінансової стабільності [131].

5. Тимчасова заборона права голосу та відсторонення посадових осіб. Тимчасова заборона права голосу має на меті припинити неправомірний або ризиковий вплив власника істотної участі на діяльність страховика. Вона може бути застосована, зокрема, у випадках порушення порядку набуття або збільшення істотної участі, невиконання власником зобов’язань щодо фінансової підтримки страховика, приховування реальної структури власності або створення загрози належному управлінню страховиком.

Тимчасове відсторонення посадових осіб, головного ризик-менеджера, головного внутрішнього аудитора, головного комплаєнс-менеджера, відповідального актуарія або інших осіб, на яких покладено виконання ключових функцій, спрямоване на припинення управлінської практики, що

створює ризики для страховика чи його клієнтів. Такий захід носить характер функціонально-захисного призначення, позаяк усуває особу від впливу на процеси управління до моменту відновлення належного стану корпоративного контролю або прийняття остаточного рішення НБУ чи судом. Відповідно до постанови Правління НБУ від 27 грудня 2023 року № 194 затверджено Положення про вимоги до системи управління страховика, оскільки саме система управління, внутрішній контроль, ризик-менеджмент, комплаєнс, актуарна функція та внутрішній аудит формують організаційну основу безпечної страхової діяльності [127].

6. Віднесення страховика до категорії неплатоспроможних, відкликання ліцензії на здійснення діяльності із страхування та ліквідація страховика. Застосування таких заходів свідчить про те, що порушення або рівень загрози набули такого характеру, за якого подальше функціонування страховика на ринку може бути несумісним із захистом інтересів клієнтів, кредиторів та стабільністю фінансової системи. Відкликання ліцензії означає припинення права страховика здійснювати діяльність із страхування. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», відкликання ліцензії є припиненням права надавача фінансових послуг на здійснення відповідної діяльності на підставі рішення Регулятора та внесення відповідного запису до реєстру [154].

Відповідно до цього заходу страховик втрачає можливість укладати нові договори страхування, приймати нові ризики та продовжувати діяльність як професійний учасник страхового ринку. Ліквідація страховика є граничним наслідком адміністративно-правового реагування, коли відновлення правомірного та фінансово стійкого стану страховика є неможливим або недоцільним. При цьому важливим завданням державного регулювання є забезпечення максимально можливого захисту прав осіб, які мають вимоги до страховика, зокрема страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів.

7. Виключення з державних реєстрів, у тому числі позбавлення статусу саморегулівної організації та виключення осіб, які здійснюють діяльність з

реалізації страхових і перестрахових продуктів. Такий захід безпосередньо пов’язаний із публічною легітимацією учасників страхового ринку. Якщо внесення до реєстру підтверджує право особи діяти у відповідному статусі, то виключення з реєстру припиняє можливість правомірного здійснення такої діяльності.

Відповідно до Закону України «Про страхування» передбачено відповідальність за здійснення діяльності з реалізації страхових або перестрахових продуктів без реєстрації, подання недостовірних відомостей для внесення до Реєстру, неналежний нагляд страховика за діяльністю посередників, а також порушення вимог щодо надання інформації клієнту до укладення договору страхування [152]. Водночас, до Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів [125] застосування заходу у вигляді виключення з реєстру дозволяє оперативно припинити діяльність особи, яка не відповідає вимогам закону або створює ризики для споживачів страхових послуг.

8. Зупинення фінансових операцій у межах фінансового моніторингу.

Поряд із заходами, які безпосередньо застосовує НБУ у межах страхового нагляду, важливе значення мають заходи припинення, пов’язані з фінансовим моніторингом. Йдеться про тимчасове зупинення фінансових операцій у випадках, коли існують підстави вважати, що такі операції можуть бути пов’язані з легалізацією доходів, фінансуванням тероризму, фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення або іншими порушеннями спеціального законодавства. Відповідні питання регулюються, зокрема, законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (2019 р.) [143] та постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації фінансового моніторингу» (2020 р.) [46], які визначають порядок застосування

заходів впливу за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу та порядок здійснення установами фінансового моніторингу.

Для сфери страхування такий захід має значення у випадках, коли страхові продукти, перестрахові операції, виплата страхового відшкодування, повернення страхових премій або операції з активами можуть використовуватися для маскування походження коштів, виведення активів або створення штучних фінансових потоків. У такому разі зупинення операції дозволяє запобігти подальшому переміщенню коштів до з'ясування обставин і прийняття рішення компетентними органами. Водночас застосування такого заходу має здійснюватися виключно в межах закону, із дотриманням принципів правомірності, пропорційності, обґрунтованості та захисту прав добросовісних учасників страхових правовідносин.

9. Процесуальні заходи припинення та забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Окрему групу становлять процесуальні заходи припинення, які застосовуються не НБУ, а іншими уповноваженими органами у випадках, коли порушення у сфері страхування супроводжується адміністративним проступком, перешкоджанням перевірці, невиконанням законних вимог посадових осіб або здійсненням діяльності без належної авторизації. До таких заходів можуть належати адміністративне доставлення, адміністративне затримання, огляд речей, вилучення документів або інших предметів у порядку, передбаченому Кодексом України про адміністративні правопорушення [68]. Такі заходи носять допоміжний характер й не замінюють спеціальні заходи впливу НБУ, але можуть забезпечувати фіксацію правопорушення, встановлення особи правопорушника, припинення незаконної діяльності або створення умов для подальшого розгляду справи [24].

Така адміністративно-правова діяльність може бути систематизована за кількома взаємопов'язаними напрямами.

1. Регуляторна діяльність, що охоплює облік, звітність, аудит та інспекційні перевірки і здійснюється НБУ у межах його владних повноважень.

У межах регулювання страхової та перестрахової діяльності НБУ: 1) розробляє і затверджує нормативно-правові акти; 2) веде відповідні реєстри та визначає порядок їх функціонування; 3) здійснює ліцензування страховиків, авторизацію страхових посередників, реєстрацію філій страховиків-нерезидентів, а також затверджує умови здійснення страхової діяльності, яка потребує ліцензування чи авторизації, і порядок контролю за їх дотриманням; 4) встановлює пруденційні вимоги, зокрема вимоги до регулятивного капіталу; 5) визначає порядок проведення інспекційних перевірок та оформлення їх результатів; 6) самостійно або спільно з іншими державними органами перевіряє діяльність учасників ринку страхування, крім клієнтів, а також юридичних і фізичних осіб, щодо яких законом передбачено вимоги авторизації для здійснення діяльності на страховому ринку [152].

НБУ проводить інспекційні перевірки страховиків, філій страховиків-нерезидентів, страхових посередників та страхових груп з метою контролю за дотриманням законодавства України у сфері фінансових послуг. Такі перевірки можуть бути плановими або позаплановими. Планові перевірки здійснюються відповідно до затвердженого плану, як правило, один раз на рік, із попереднім повідомленням страховика не пізніше ніж за десять календарних днів до їх початку. Позапланові перевірки проводяться за наявності визначених підстав, зокрема: 1) виявлення порушень або недостовірної інформації у поданих документах; 2) необхідності перевірки виконання рішень Регулятора щодо усунення порушень; 3) неподання звітності чи інших документів у встановлений строк; 4) надходження документально підтверджених заяв клієнтів про порушення їхніх прав як споживачів фінансових послуг; 5) наявності ознак погіршення фінансового стану страховика або здійснення діяльності без ліцензії; 6) потреби перевірити дотримання вимог та обмежень, установлених НБУ [152].

Рішення про проведення позапланової перевірки ухвалюється керівником НБУ або уповноваженою ним особою. Страховик повідомляється про її проведення не пізніше дня початку перевірки. Відповідно до Положення про

організацію та проведення інспекційних перевірок на ринках небанківських фінансових послуг інспекційна група формується з куратора інспекційної перевірки, керівника інспекційної групи та його заступника, а також інспектора або інспекторів. У межах наглядових повноважень члени інспекційної групи мають право безоплатно отримувати від об'єкта перевірки інформацію, документи та їх копії, включно з інформацією з обмеженим доступом, усні й письмові пояснення керівників та працівників, а також матеріали, що характеризують фінансові та супровідні послуги, які надаються об'єктом перевірки, і стан дотримання ним законодавства України [134].

Крім того, члени інспекційної групи мають право вилучати письмові пояснення та копії документів, що свідчать про порушення законодавства, отримувати безперешкодний доступ у робочий час до приміщень об'єкта перевірки, користуватися інформаційними системами, у тому числі системами автоматизації операцій та обліковими системами, здійснювати вибірку і вивантаження інформації для подальшого аналізу, запитувати документи й пояснення від афілійованих або споріднених осіб небанківського надавача фінансових послуг, а також складати і подавати в електронній формі запити, протоколи та інші документи, що створюються під час інспекційної перевірки [134].

2. Контрольно-наглядова діяльність, що реалізується через поєднання регулювання і нагляду та включає внутрішній і зовнішній компоненти.

Внутрішній контроль спрямований на забезпечення належного управління діяльністю страховика або страхової групи та здійснюється через систему корпоративного управління, внутрішнього аудиту, комплаєнсу, управління ризиками, актуарної функції, бухгалтерського обліку, звітності та внутрішніх політик страховика. Його призначення полягає у своєчасному виявленні порушень, попередженні ризикових управлінських рішень, забезпеченні достовірності звітності, належному формуванні технічних резервів і підтриманні платоспроможності страховика.

Зовнішній контроль здійснюється НБУ через передбачені Законом України «Про страхування» та нормативно-правовими актами НБУ, зокрема коригувальні заходи, заходи раннього втручання та заходи впливу. Нормативною основою такого контролю є, зокрема, Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг; Положення про порядок призначення, здійснення та припинення тимчасової адміністрації страховика, кредитної спілки; Положення про здійснення безвиїзного нагляду за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг; Положення про встановлення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг, їх суспільна важливість; а також Положення про визнання належності послуги чи операції до фінансової або обмеженої платіжної послуги та виявлення здійснення безліцензійної діяльності на ринку небанківських фінансових послуг і платіжному ринку [179].

Відповідно до Закону України «Про страхування» НБУ, оцінюючи бізнес-модель страховика, ризики, притаманні його діяльності, якість корпоративного управління та системи управління ризиками, має право встановлювати для страховика додаткові вимоги до капіталу платоспроможності, а також вимагати від страховика, його керівників і власників істотної участі вжиття заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану, підтримання достатнього рівня капіталу та ліквідності для покриття суттєвих ризиків, підвищення якості корпоративного управління, внутрішнього контролю і ризик-менеджменту [152].

Зовнішній контроль також реалізується через систему коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу. Коригувальні заходи полягають у наданні рекомендацій щодо вчинення певних дій або утримання від них з метою усунення ризиків. У рішенні про застосування коригувального заходу визначається строк виконання рекомендацій, а їх невиконання може

призвести до переведення страховика до більш ризикової категорії для цілей нагляду. У разі виявлення однотипних порушень у декількох об'єктів нагляду НБУ може надавати рекомендації широкому колу таких суб'єктів шляхом їх оприлюднення на офіційному веб-сайті.

Заходи раннього втручання спрямовані на підтримання стабільності страховика, захист інтересів клієнтів і дотримання фінансових нормативів ще до настання критичного погіршення фінансового стану. До них можуть належати: підвищення частоти подання звітності або вимога подання додаткової інформації; обмеження виплати бонусів, премій та змінної винагороди; встановлення обмежень на розподіл прибутку чи капіталу; вимога скласти або оновити план відновлення діяльності страховика; вимога виконати заходи, передбачені планом відновлення чи фінансування; заборона приймати страховий портфель або здійснювати вхідне перестрахування; коригування стратегії чи плану діяльності страховика; посилення вимог до внутрішнього контролю, складу активів і технічних резервів; перерахунок капіталу платоспроможності та технічних резервів; тимчасові обмеження на окремі операції, у тому числі на виплату дивідендів; скликання загальних зборів; тимчасове відсторонення окремих посадових осіб. Підставою для застосування таких заходів, зокрема, може бути ситуація, коли регулятивний капітал не перевищує 120% капіталу платоспроможності або не перевищує 120% мінімального капіталу, якщо мінімальний капітал перевищує капітал платоспроможності [129].

Заходи впливу застосовуються НБУ до страховиків або інших суб'єктів ринку страхування, які порушують вимоги законодавства чи нормативно-правових актів НБУ. До таких заходів належать: письмове застереження щодо усунення порушень або причин, що сприяли їх виникненню; скликання органів управління страховика; укладення письмової угоди, за якою страховик бере на себе зобов'язання виконати визначені дії для усунення порушень, поліпшення фінансового стану або підвищення ефективності управління ризиками; тимчасове зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу; встановлення

обмежень на здійснення певних операцій або діяльності за окремими класами страхування; заборона укладати нові договори страхування або продовжувати строк дії чинних договорів до усунення порушень; накладення штрафів [179]. Такі заходи спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи, захист інтересів клієнтів і кредиторів, а також відновлення правомірного стану діяльності страховика.

Ефективність заходів адміністративного припинення порушень у сфері страхування залежить також від належної координації дій між НБУ, суб'єктами фінансового моніторингу, правоохоронними органами та іншими компетентними інституціями, від чіткості правових процедур, відсутності прогалин у законодавстві та своєчасності обміну інформацією. У цьому аспекті доцільним є врахування зарубіжного досвіду уніфікації адміністративних процедур припинення фінансових порушень, зокрема механізмів тимчасового зупинення операцій, замороження активів, обмеження діяльності суб'єктів ринку та оперативного реагування на підозрілі транзакції. Практика Великобританії, США, Канади, Італії та Франції засвідчує, що найбільш результативними є моделі, у яких санкційні заходи поєднуються з превентивним фінансовим моніторингом, ризик-орієнтованою аналітикою та діяльністю спеціалізованих органів фінансового контролю [211; 210; 169].

Варто наголосити на важливості цифровізації механізмів адміністративного припинення порушень у сфері страхування, оскільки використання сучасних інформаційно-аналітичних систем дозволяє автоматизувати виявлення підозрілих фінансових операцій, мінімізувати вплив людського фактора, підвищити прозорість ухвалення рішень та забезпечити оперативне реагування на нові загрози. Особливого значення набуває впровадження AML/CFT-платформ, SupTech- і RegTech-рішень, інструментів аналізу великих даних, штучного інтелекту, OSINT-аналітики та спеціалізованого програмного забезпечення для систематизації, фільтрації, накопичення й оцінки інформації про діяльність страховиків, страхових посередників, страхових груп та пов'язаних із ними осіб.

З урахуванням сучасного стану страхового ринку України перспективним напрямом удосконалення заходів адміністративного припинення є поетапне запровадження безпеково-аналітичної моделі, керованої даними, за аналогією з підходом «Intelligence-LedPolicing». Її зміст у сфері страхування може охоплювати: : а) аналіз інформації з відкритих джерел, медіа, мережі Інтернет та офіційних реєстрів; б) впровадження AML/CFT-платформ, SupTech, RegTech, штучного інтелекту, OSINT-аналітики та інструментів аналізу великих даних щодо діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп і пов'язаних із ними осіб [189].

Таким чином, лише комплексне поєднання заходів адміністративного припинення з інструментами переконання, стимулювання правомірної поведінки, ризик-орієнтованого нагляду, фінансового моніторингу та цифрової аналітики здатне сформувати ефективний бар'єр для порушень у сфері страхування, забезпечити стабільність страхового ринку, захист прав споживачів страхових послуг і належний рівень фінансової безпеки держави. У цьому контексті доцільною є розробка єдиного регламенту адміністративних дій у сфері страхування, заснованого на стандартах FATF, рекомендаціях ЄС, положеннях Закону України «Про страхування», Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», нормативно-правових актах Національного банку України та національних безпекових пріоритетах.

Висновки до розділу 3

1. Наголошено, що адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері страхування ґрунтуються на системному поєднанні державного регулювання, ризик-орієнтованого нагляду, внутрішнього контролю страховиків, цифрових інструментів аналізу ризиків та професійної взаємодії між страхувальниками, страховиками, страховими посередниками, об'єднаннями страховиків і Національним банком України. Констатовано, що такі заходи за своєю правовою природою мають превентивний, організаційно-

владний та безпековий характер, оскільки спрямовані не лише на реагування на вже вчинені правопорушення, а передусім на завчасне виявлення й усунення причин та умов, що можуть сприяти їх виникненню, зокрема через авторизацію і ліцензування, ведення реєстрів, контроль за платоспроможністю страховиків, технічними резервами, прийнятними активами, системою управління, ринковою поведінкою, фінансовим моніторингом і безперервністю діяльності страховиків.

2. Запропоновано комплекс адміністративно-попереджувальних заходів: а) розвиток страхування воєнних ризиків у пріоритетних сферах, зокрема будівництві, енергетиці, критичній інфраструктурі та аграрному секторі, із залученням державної підтримки й міжнародних партнерів; б) запровадження європейських підходів до управління ризиками страхового портфеля, підвищення прозорості страхового ринку та посилення вимог до аудиту і розкриття інформації; в) створення у страховиків спеціалізованих підрозділів або функцій з виявлення ознак неправомірної поведінки під час укладення договорів, андеррайтингу та врегулювання збитків; г) формування робочих груп страховиків на базі професійних об’єднань для обміну практиками, аналізу типових порушень, взаємодії з НБУ та іншими компетентними органами; д) цифрову трансформацію страхового ринку шляхом використання SupTech, RegTech, штучного інтелекту, аналітики великих даних, телематики та кіберзахисту для раннього виявлення ризиків; е) формування додаткових фінансових джерел для покриття потенційних і фактичних збитків через належне резервування, перестрахування та інші правомірні механізми управління ризиками; є) розроблення системи нейтралізації ризиків шляхом співстрахування, перестрахування, самострахування в допустимих межах, а також планів безперервної діяльності та відновлення страховиків.

3. Здійснено комплексний аналіз правових і організаційних механізмів адміністративного припинення порушень у сфері страхування, серед яких: зупинення або обмеження окремих операцій страховика; тимчасова заборона укладення нових договорів страхування чи продовження чинних; зупинення

виплати дивідендів або розподілу капіталу; винесення обов'язкових вимог щодо усунення порушень; тимчасове відсторонення посадових осіб; виключення з відповідних реєстрів; відкликання ліцензії; віднесення страховика до категорії неплатоспроможних та ліквідація страховика. Така адміністративно-правова діяльність здійснюється у вигляді: 1) регуляторної діяльності НБУ, що охоплює облік, звітність, аудит, авторизацію, ліцензування та інспекційні перевірки; 2) контрольно-наглядової діяльності у формах регулювання і нагляду з розподілом на: а) внутрішній контроль страховика або страхової групи, спрямований на належне управління, внутрішній аудит, ризик-менеджмент, комплаєнс, актуарну функцію та інші елементи системи управління; б) зовнішній контроль НБУ, спрямований на забезпечення відповідності страхової діяльності законодавству України, захист прав і законних інтересів клієнтів, споживачів, страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів шляхом застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу.

4. Доведено, що ефективність заходів адміністративного припинення порушень у сфері страхування залежить від координації дій між НБУ, суб'єктами фінансового моніторингу, правоохоронними органами та іншими компетентними інституціями, чіткості правових процедур, відсутності законодавчих прогалин і своєчасного обміну інформацією. Доцільним є врахування зарубіжного досвіду уніфікації таких процедур, зокрема тимчасового зупинення операцій, замороження активів, обмеження діяльності суб'єктів ринку та оперативного реагування на підозрілі транзакції. Практика Великобританії, США, Канади, Італії та Франції засвідчує результативність моделей, у яких санкційні заходи поєднуються з превентивним фінансовим моніторингом, ризик-орієнтованою аналітикою та діяльністю спеціалізованих органів фінансового контролю.

5. Наголошено на важливості цифровізації механізмів адміністративного припинення порушень у сфері страхування, що дозволяє автоматизувати виявлення підозрілих операцій, підвищити прозорість рішень і забезпечити

оперативне реагування на нові загрози. Відтак, перспективним напрямом удосконалення заходів адміністративного припинення є запровадження безпеково-аналітичної моделі, керованої даними, що охоплюватиме: а) аналіз інформації з відкритих джерел, медіа, мережі Інтернет та офіційних реєстрів; б) впровадження AML/CFT-платформ, SupTech, RegTech, штучного інтелекту, OSINT-аналітики та інструментів аналізу великих даних щодо діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп і пов’язаних із ними осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведене комплексне теоретичне узагальнення та розв'язання наукової задачі – визначення адміністративно-правових засад забезпечення безпеки сфери страхування в Україні. До основних сформульованих концептуальних наукових положень, висновків і рекомендацій належать такі:

1. Сучасний стан наукових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки у сфері страхування свідчить про наявність важливої теоретичної основи, сформованої в межах адміністративного права, фінансового права, кримінології, теорії управління та ін. Водночас наявні наукові доробки здебільшого охоплюють загальні питання функціонування небанківської фінансової системи, фінансового контролю, нагляду, ліцензування, фінансового моніторингу й адміністративної відповідальності, тоді як сфера страхування не завжди розглядається як самостійний об'єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки. Умови воєнного стану, зумовлені збройною агресією рф проти України, істотно посилили безпекові, економічні, соціальні та криміногенні ризики на страховому ринку, що вимагає переосмислення наукових підходів до публічного адміністрування відповідної сфери в контексті формування якісно оновленого адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки у сфері страхування.

2. Проведений аналіз генези правового забезпечення безпеки сфери страхування, дозволяє виокремити такі основні етапи його розвитку: I) *початковий* (середина XIX ст. – початок XX ст.) – зародження та становлення страхових відносин на українських землях; II) *радянський* (1917–1991 рр.) – одержавлення страхування та централізації фінансової системи; III) *незалежний* (1991–2000 рр.) – становлення страхового законодавства (Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» 1993 р.; Закон України «Про страхування» 1996 р.) національного страхового ринку, роздержавлення та демонополізація страхової справи, поява недержавних страхових компаній,

розширення страхових послуг й формування інституту перестрахування.; IV) *інституційно-регуляторний* (2001–2010 рр.) – формування системи державного нагляду за ринком фінансових послуг, прийняття Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (2001 р.), створення Державного реєстру фінансових установ (2003 р.), а реєстрація, звітність, ліцензування і контроль набувають значення інструментів правового забезпечення безпеки; V) *євроінтеграційний* (2010–2020 рр.) – затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами (2010 р.), реформування органів нагляду та імплементація положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (2014 р.) посилили вектор на платоспроможність страховиків, фінансову стійкість, прозорість, захист прав споживачів, регулювання страхового посередництва; VI) *воєнний* (2021 р. – дотепер) – прийняття Законів України «Про страхування» (2021 р.) та «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (2021 р.), з передачею функцій регулювання небанківського фінансового сектору Н, оновленням процедур реєстрації, ліцензування, посиленням вимог до платоспроможності, корпоративного управління, структури власності, внутрішнього контролю та ризик-орієнтованого нагляду; нормативне врегулювання воєнних ризиків, забезпеченням стабільності страхових виплат.

3. Страхування – це врегульована нормами приватного і публічного права фінансова діяльність страховика щодо прийняття на себе за плату визначених ризиків страхувальника або іншої заінтересованої особи, формування страхових резервів, управління ними та здійснення страхових виплат у разі настання страхового випадку, що водночас забезпечує захист страхових інтересів, підтримання платоспроможності учасників ринку, запобігання зловживанням і зниження негативних наслідків ризикових подій для особи, бізнесу та держави. Адміністративно-правове забезпечення безпеки сфери страхування доцільно розуміти як систему нормативно визначених, організаційних, дозвільних, наглядових, контрольних і превентивних засобів публічного адміністрування,

спрямованих на стабільне, прозоре, доброчесне й правомірне функціонування страхового ринку, що охоплює реєстрацію та ліцензування страховиків, встановлення вимог до платоспроможності й корпоративного управління, ризик-орієнтований нагляд, моніторинг діяльності учасників ринку, захист прав споживачів страхових послуг, запобігання правопорушенням, застосування заходів впливу й адміністративної відповідальності.

4. Державне регулювання сфери страхування – це правотворча діяльність законодавця щодо встановлення правових засад організації, функціонування та припинення діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших учасників ринку страхування, а також регуляторна і наглядова діяльність уповноважених державних органів, насамперед НБУ, який від імені держави за допомогою спеціальних форм і методів забезпечує стабільність страхового ринку, платоспроможність страховиків, належне виконання ними зобов'язань за договорами страхування та захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг.

Адміністративно-правове регулювання сфери страхування охоплює: 1) визначення порядку створення, авторизації, реєстрації та ліцензування страховиків і страхових посередників; 2) встановлення вимог і обмежень щодо здійснення страхової та перестрахової діяльності, формування технічних резервів, забезпечення платоспроможності, структури прийнятних активів, системи управління та ринкової поведінки; 3) здійснення пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою та нагляду на консолідованій основі за страховими групами; 4) надання рекомендацій, застосування коригувальних заходів і заходів раннього втручання; 5) застосування заходів впливу, зокрема санкцій адміністративного або фінансового характеру, з метою запобігання порушенням законодавства, мінімізації ризиків страхової діяльності та забезпечення належного захисту прав клієнтів.

5. *Реєстрація* у сфері страхування є адміністративно-правовою процедурою офіційного внесення, накопичення, зберігання, використання та оприлюднення відомостей про страховиків, їх відокремлені підрозділи,

страхових посередників, актуаріїв та інших осіб, авторизація яких передбачена законодавством, у відповідних реєстрах, що ведуться Національним банком України з метою забезпечення прозорості страхового ринку, ідентифікації легітимних учасників, захисту прав споживачів страхових послуг та ефективного державного нагляду. *Ліцензування* у сфері страхування є спеціальним адміністративно-правовим режимом допуску страховика до здійснення страхової діяльності за відповідними класами страхування та передбачає комплексну оцінку НБУ організаційної, фінансової й управлінської спроможності заявника, зокрема структури власності, ділової репутації, фінансового стану власників істотної участі, професійної придатності керівників, достатності капіталу, системи управління, бізнес-моделі, внутрішнього контролю, управління ризиками, комплаєнсу, актуарної функції та здатності забезпечити безперервність діяльності. Такі процедури не зводяться до формального допуску на страховий ринок, а становлять взаємопов'язані методи адміністративно-правового забезпечення безпеки, спрямовані на мінімізацію ризиків страхової діяльності, захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг, а також підтримання стабільності фінансової системи України.

6. Необхідність ефективного регулювання сфери страхування зумовлює створення дієвої системи контролю, стратегічна мета якої полягає у забезпеченні стабільності страхового ринку, платоспроможності страховиків, належного виконання ними зобов'язань за договорами страхування, запобіганні порушенням та неефективному використанню страхових резервів і прийнятних активів. Контроль охоплює встановлення фактичного стану діяльності страховика, перевірку його відповідності вимогам законодавства, виявлення порушень і причин їх виникнення, а також застосування коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу.

Нагляд за сферою страхування є самостійним видом діяльності НБУ, що полягає у спостереженні, аналізі та перевірці відповідності стану і діяльності страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об'єктів нагляду

вимогам законодавства, встановленим критеріям, нормативам платоспроможності, технічним резервам, прийнятним активам, системі управління та правилам надання страхових послуг з метою запобігання, виявлення або усунення порушень. Нагляд у сфері страхування є різновидом контролю, однак відрізняється від нього спеціальним суб'єктом, ризик-орієнтованим характером, обсягом управлінського втручання.

7. Адміністративно-попереджувальні заходи запобігання правопорушенням у сфері страхування доцільно розглядати як самостійний елемент адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки страхового ринку, спрямований на недопущення порушень порядку надання страхових послуг, мінімізацію ризиків страхової діяльності та захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг. За своїм змістом такі заходи реалізуються через систему правових, інституційних, організаційних, інформаційно-аналітичних, прогностичних і цифрових інструментів, зокрема державне регулювання, контроль, нагляд, інспектування, авторизацію, ліцензування, ведення реєстрів, фінансовий моніторинг, коригувальні заходи, заходи раннього втручання, поновлення порушених прав та відшкодування заподіяної шкоди.

Стратегічними напрямами адміністративно-попереджувальної діяльності у сфері страхування визначено ліцензування, реєстрацію, забезпечення платоспроможності страховиків, належне формування технічних резервів і гарантійних механізмів, фінансову стійкість, контроль, нагляд, інспектування, аудит, інформатизацію, цифровізацію, використання SupTech, RegTech, штучного інтелекту, аналітики великих даних, а також розвиток страхування воєнних ризиків і механізмів безперервності діяльності страховиків. Реалізація зазначених напрямів має бути концептуалізована в межах Концепції розвитку страхового ринку України до 2035 року, оскільки саме такий підхід сприятиме підвищенню прозорості, стабільності та довіри до страхового ринку, а також забезпеченню ефективного захисту інтересів споживачів страхових послуг.

8. Заходи адміністративного припинення порушень у сфері страхування можна визначити як передбачені законом примусово-владні засоби впливу спрямовані на негайне примусове зупинення протиправної або ризикової поведінки учасників страхового ринку з метою недопущення шкідливих наслідків, відновлення правомірного стану страхових правовідносин та створення умов для подальшого застосування заходів адміністративної відповідальності або інших заходів впливу.

Проаналізовано комплекс заходів адміністративного припинення порушень у сфері страхування, до яких належать: зупинення або обмеження окремих операцій у сфері страхування; тимчасова заборона укладати нові договори страхування або перестрахування та/або продовжувати строк дії укладених договорів; зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу; письмове застереження і письмова угода про усунення порушень; тимчасова заборона використання права голосу власником істотної участі; тимчасове відсторонення посадових осіб об’єкта нагляду; виключення з державних реєстрів; відкликання ліцензії на здійснення діяльності із страхування; віднесення страховика до категорії неплатоспроможних та ліквідація страховика. Зазначені заходи становлять ключовий елемент адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку, оскільки спрямовані на негайне припинення протиправної або ризикової поведінки страховиків, страхових посередників, страхових груп та інших об’єктів нагляду, захист прав страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів і споживачів страхових послуг, а також підтримання платоспроможності, фінансової стійкості та безперервності функціонування страхового ринку, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право : навч. посіб. / В. К. Шкарупа, Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулєвська та ін. ; за ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулєвської. Київ : Істина, 2007. 216 с.

2. Адміністративне право : підручник / А. Є. Фоменко, Е. О. Сидорова, М. П. Юніна ; за заг. ред. Юніна О. С. Дніпро : Біла К. О., 2022. 428 с.

3. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2010. 624 с.

4. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юрид. літ., 2003. 896 с.

5. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов. (голова). Київ : Юрид. думка, 2007. Т. *1*. Загальна частина. 592 с.

7. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

8. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. 4-те вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

9. Алескерова Ю. В. Фінансовий менеджмент страхових компаній. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 304–307.

10. Андрущенко Л. В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 181 с.

11. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : підручник. Харків : Основа, 2004. 780 с.

12. Баран М. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні : дис. … д-ра філос. : 081. Львів, 2022. 244 с.

13. Басай В. О. Запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні : дис. … д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 295 с.

14. Басай В. О. Історичний аспект становлення кредитних спілок в україні та світі. *Юридична наука.* 2020. № 7. С. 188–193.

15. Берлач А. І. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2005. 472 с.

16. Біла книга. Майбутнє регулювання ринку кредитування фінансовими компаніями / Національний банк України. Київ : квітень, 2020. 26 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_credit_fincompanies_2020.pdf?v=19.

17. Біла книга. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні : реком. НБУ / Національний банк України. Київ : квітень, 2020. 28 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf.

18. Білько О. П. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у кредитно-фінансовій сфері України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2021. 20 с.

19. Бобик М. В. Становлення та розвиток правового регулювання діяльності страховиків в Україні. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 292–296.

20. Богріновцева Л. М., Ключка О. В., Заїчко І. В. Розвиток та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління страховими компаніями в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3608/3539.

21. Боднарук М. І. Правове регулювання соціального страхування в Україні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2014. 472 с.

22. Бортняк В. А. Адміністративно-правові відносини у сфері здійснення фінансового контролю. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 31 (70). № 3. С. 96–101.

23. Буга Г. С. Державний контроль за діяльністю небанківських фінансових установ в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 105–111.

24. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 404 с.

25. Буга Г. С. Історико-правові передумови становлення небанківських фінансових установ на території України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Право. 2021. № 68 (6). С. 142–147.

26. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни. *Interfax Ukraine*. URL: https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html.

27. Буткевич С. А. Адміністративно-правовий статус державного комітету фінансового моніторингу України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 233 с.

28. Важинський В. М. Адміністративно-правова охорона суспільних інтересів у діяльності інституційних інвесторів: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2024. 218 с.

29. Василевська Н. С. Цивільно-правове регулювання страхових відносин у сфері надання медичних послуг : дис. … д-ра філос. : 081. Одеса, 2023. 198 с.

30. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.

31. Виговська В. В. Теоретичні аспекти визначення сутності страхового ринку. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (4). С. 124–131.

32. Види страхування. *Арсенал страхування*. URL: https://arsenal-ic.ua/infocentre/news/article/yaki-isnuyuts-vidi-strahuvannya.

33. Водолазька О. А. Еволюція та генезис поняття страхування. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 4. С. 49–53.

34. Войтович Л. М. Механізм державного регулювання розвитку страхової системи України. *Проблеми економіки*. 2020. № 3 (45). С. 148–154.

35. Войтович Л. М. Ризиковість розвитку страхової системи України в умовах євроінтеграції. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 341–347.

36. Гапонюк О. І. Фінансова безпека держави та шляхи її забезпечення. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2014. Вип. 27. С. 81–87.

37. Герасименко Л. В., Федорюк Л. В. Окремі аспекти правового регулювання державного соціального страхування в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. Серія : Право. 2025. Вип. 5. С. 1075–1087.

38. Гетманець О. П., Шуміло О. М., Колєснік Т. З. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посіб. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 400 с.

39. Губрієнко О. М. Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 20 с.

40. Гудзовата О. О. Механізми реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України : дис. … д-ра екон. наук : 21.04.01. Київ, 2019. 217 с.

41. Гудкова Г. С. Особливості регуляторної діяльності Національного банку України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 316–319.

42. Гуржій Т. О. Адміністративно-правові проблеми забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні : монографія. Кіровоград : Тимченко, 2010. 440 с.

43. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 36 с.

44. Державне управління : підручник : у 2 т. / ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

45. Державне управління : теорія і практика / В. Б. Авер'янов та ін. ; за ред. В. Б. Авер'янова ; НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

46. Деякі питання організації фінансового моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2020 р. № 850. *Офіційний вісник України*. 2020. № 78. Ст. 2508. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2020-%D0%BF#Text.

47. Дмитренко Е. О. Загальнотеоретичні питання механізму правового забезпечення фінансової безпеки держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 62–65.

48. Домброван Н. В., Ізбаш К. С. Превентивні заходи реагування поліції на правопорушення. *Соціально-правові студії.* 2020. Вип. 3 (9). С. 84–90.

49. Економічна енциклопедія : у 3 т. / гол. ред. Б. Д. Гаврилишин. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2001. Т. 2. 848 с.

50. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмаха та ін. ; Національний банк України ; Інститут незалежних експертів. Київ : Молодь ; Ін Юре, 2001. 680 с.

51. Житар М. О. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3733/3655.

52. Журавка О. С., Бухтіарова А. Г., Пахненко О. М. Страхування : навч. посіб. Суми : СумДУ, 2020. 350 с.

53. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред. акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової. Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.

54. Заєць О. М. Генезис інституту страхування в Україні. *Аеро–2015. Повітряне і космічне право* : матеріали Всеукр. конф. молодих учених, 4 грудня 2015 р. Київ, 2015. С. 28–32.

55. Залетов А. М. Страхування в Україні : навч. посіб. / під ред. О. А. Слюсаренко. Київ : BeeZon, 2012. 482 с.

56. Залєтов О. Страхова політика та стратегії її реформування в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Економіка. 2015. Вип. 3 (168). С. 31–37.

57. Карпенко К. К. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання у сфері страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.* 2018. Вип. 2 (82). С. 151–162.

58. Картамишева О. Є. Адміністративно-правове регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2012. 195 с.

59. Картамишева О. Є. Правові форми та методи державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ. *Підприємництво, господарство і право.* 2009. № 7. С. 46–49.

60. Кашперський О. В. Поняття та юридичний зміст ліцензування в Україні. *Європейські перспективи*. 2010. № 1. С. 73–77.

61. Кінаш Я. І. Трансформація адміністративної відповідальності: правові та організаційні засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 182 с.

62. Кіріка Д. В. Правові та організаційні засади фінансового моніторингу у сфері страхової діяльності в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 220 с.

63. Клапків М. С., Клапків Ю. М. Витоки національного страхового ринку України : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2003. 275 с.

64. Клейменова С. М. До питання про визначення ознак страхових послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Т. 1, № 79. С. 202–205.

65. Ключові етапи розвитку глобального InsurTech сектору в 2024 році. *Insurance TOP.* 2024. № 3 (99). С. 18–19.

66. Кобзєва Т. А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : монографія. Суми : СумДУ, 2018. 433 с.

67. Ковальчук А. Т. Фінансово-правове регулювання грошово-кредитних відносин : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 170 с.

68. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий Верховною Радою УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.

69. Коломоєць Т. О., Галіцина Н. В. Адміністративно-правове регулювання порядку створення і діяльності товариств з обмеженою відповідальністю в Україні : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. 290 с.

70. Коломоєць Т. О., Лютіков П. С., Меліхова О. Ю. Адміністративне право України : підручник. Київ, 2012. 528 с.

71. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтрер, 1999. 732 с.

72. Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 455 с.

73. Колпаков В. К. Морфологія адміністративного права: концепція форми галузі : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 760 с.

74. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.

75. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 336 с.

76. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 2533. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text.

77. Концепція пруденційного нагляду за фінустановами. *Цінні папери України.* 2010. № 36 (630). URL: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=630&pub=4748.

78. Концепція розвитку інноваційних наглядових та регуляторних технологій : консультаційний документ. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Concept_development_Suptech_Regtech.pdf.

79. Корнєєв В. В. Фінансові посередники: інституційна роль та інструментарій. *Фінанси України.* 2000. № 2. С. 37–45.

80. Кошевський В. С. Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 249 с.

81. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2021. 485 с.

82. Крупка Я. Д. Нові аспекти контролю та регулювання діяльності страхових компаній. *Проблеми економіки*. 2019. № 3 (41). С. 240–245.

83. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 404 с.

84. Купрієнко В. М., Тичина Д. М. Запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні : монографія. Київ : 7БЦ, 2021. 140 с.

85. Курінний Є. В. Адміністративно-правова охорона банківської системи України та шляхи її вдосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1996. 188 с.

86. Куровський С. В. Фінансово-правова охорона банківських відносин : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 251 с.

87. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.

88. Левківська В. М. Адміністративно-правове забезпечення національної безпеки. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 83–88.

89. Ледвій О. І. Адміністративно-правові механізми реалізації державної політики у сфері страхування. *Наше право*. 2018. № 3. С. 79–84.

90. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 410 с.

91. Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 5 (05). С. 44–51.

92. Марущак А. В. Здійснення фінансового нагляду в умовах цифрової трансформації на прикладі Німеччині. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія».* 2021. Т. 28. С. 97–103.

93. Мачуська І., Кондратенко К. Правове регулювання страхових відносин в умовах воєнного стану: дія форс-мажорних обставин. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 110–114.

94. Мельник В. І., Іващенко С. В. Система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України. *Правові горизонти*. 2018. № 12 (25). С. 35–41.

95. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 211 с.

96. Метеленко Н. Г., Сіліна І. В., Жовнір-Василенко К. В. Адаптація страхового ринку України до глобальних викликів та євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5516/5454.

97. Микитюк В. О. Страхові відносини як необхідний елемент функціонування суспільства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 3 (32). С. 16–20.

98. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія. Харків : Бурун Книга, 2010. 336 с.

99. Морозова Л., Тимощук О. Розвиток державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2 (26). С. 134–140.

100. Навроцький С. А. Страхування, як самостійна економічна категорія відтворення. *Економіка АПК*. 2006. № 9. С. 37–44.

101. Неджеря В. І. Ризики страхового шахрайства та методи боротьби з ними. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/152.pdf.

102. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні: функція координування. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2014. № 6. С. 111–116.

103. Огляд небанківського фінансового сектору НБУ. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2026-03.pdf?v=16.

104. Огляд небанківського фінансового сектору. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/publications?page=1&perPage=5&search=&document=overview_report&pubCategory=37&keywords=&created_from=&created_to=.

105. Огляд страхового ринку України. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-strahovogo-rinku-ukrayini.

106. Оновлено вимоги до платоспроможності, обліку договорів та захисту інформації страховиків. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-vimogi-do-platospromojnostiobliku-dogovoriv-ta-zahistu-informatsiyistrahovikiv.

107. Остапенко О. І., Остапенко Л. О. Адміністративно-правове забезпечення захисту права власності в Україні : навч. посіб. Львів, 2007. 149 с.

108. Остапович Г. М. Державний контроль на ринку цінних паперів України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 21 с.

109. Павліченко В. М. Поняття та види заходів адміністративного припинення адміністративних правопорушень. *Право і безпека*. 2012. № 2. С. 64–68.

110. Павлюх О. А. Правова природа адміністративного примусу та його місце в діяльності органів Державної податкової служби України. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2010. № 48. С. 263–268.

111. *Пасенюк О. М., Панченко О. Н., Авер'янов В. В.* Адміністративне судочинство України : підручник / за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 672 с.

112. Пастух І. Д. Організаційно-правові засади ліцензування господарської діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 19 с.

113. Петренко В. О. Адміністративно-правові засади контролю і нагляду за безпекою сфери страхування. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 8 (76). С. 121–126.

114. Петренко В. О. Генеза правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 258–262.

115. Петренко В. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 260–265.

116. Петренко В. О. Реєстрація та ліцензування як методи адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 249–254.

117. Петренко В. О. Страхування як об’єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки. *Наше право*. 2019. № 1. С. 244–249.

118. Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 20 с.

119. Пишний А. Страхування воєнних ризиків допоможе роботі логістичної інфраструктури України. *FORINSURER.* 2024. № 2 (98). С. 28.

120. Підхомний М. О. Фінансова безпека України: методологія аналізу та стратегічні орієнтири : дис. … д-ра екон. наук : 08.00.08. Львів, 2015. 440 с.

121. План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державими-членами, з іншої сторони, на 2014–2017 рр. : затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 847-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 77. Ст. 2197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p/print1389774622835798#n12.

122. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 1999. 702 с.

123. Поліщук Р. М. Фінансово-правове регулювання відновлення платоспроможності страховиків або визнання їх банкрутами : дис. … д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 234 с.

124. Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг : затв. Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 р. № 199. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 744. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0199500-23#Text.

125. Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів : затв. Постановою Правління Національного банку України від 03.01.2025 р. № 2. *Офіційний вісник України*. 2025. № 11. Ст. 902. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-25#Text.

126. Положення про визнання належності послуги чи операції до фінансової / обмеженої платіжної послуги та виявлення здійснення безліцензійної діяльності на ринку небанківських фінансових послуг і платіжному ринку : затв. Постановою Правління Національного банку України від 04.09.2024 р. № 105. *Офіційний вісник України*. 2024. № 86. Ст. 5379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0105500-24#Text.

127. Положення про вимоги до системи управління страховика : затв. Постановою Правління Національного банку України від 27.12.2023 р. № 194. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 740. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23#Text.

128. Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика: : затв. Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 р. № 201. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 746. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23#Text.

129. Положення про встановлення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг, їх суспільна важливість : затв. Постановою Правління Національного банку України від 08.11.2023 р. № 143. *Офіційний вісник України*. 2023. № 104. Ст. 6255. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0143500-23#Text.

130. Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля : затв. Постановою Правління Національного банку України від 25.12.2023 р. № 184. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 731. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0184500-23.

131. Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг : затв. Постановою Правління Національного банку України від 25.12.2023 р. № 183. *Офіційний вісник України*. 2024. № 10. Ст. 625. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23.

132. Положення про здійснення безвиїзного нагляду за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг : затв. Постановою Правління Національного банку України від 14.12.2023 р. № 162. *Офіційний вісник України*. 2024. № 9. Ст. 536. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-23#n15.

133. Положення про здійснення Національним банком України нагляду за додержанням об’єктами нагляду законодавства України про захист прав споживачів фінансових, платіжних та обмежених платіжних послуг, вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості : затв. Постановою Правління Національного банку України від 02.09.2022 р. № 198. *Офіційний вісник України*. 2022. № 74, т. 2. Ст. 4516. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0198500-22#Text.

134. Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок на ринках небанківських фінансових послуг : затв. Постановою Правління Національного банку України від 20.12.2023 р. № 167. *Офіційний вісник України*. 2024. № 10. Ст. 616. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0167500-23#Text.

135. Положення про порядок обліку страховиком договорів, пов’язаних зі здійсненням діяльності із страхування, та вимоги до захисту інформації страховика : затв. Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 р. № 204. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 749. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0204500-23#Text.

136. Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика : затв. Постановою Правління Національного банку України від 21.06.2024 р. № 74. *Офіційний вісник України*. 2024. № 63. Ст. 3805. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21062024_74.

137. Положення про порядок формування страховиками технічних резервів : затв. Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 р. № 203. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 748. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0203500-23#Text.

138. Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладення договорів за класами страхування : затв. Постановою Правління Національного

банку України від 25.12.2023 р. № 182. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. Ст. 730. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23#Text.

139. Попова Л. В. Внутрішній контроль страхових компаній в сучасних умовах розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2021. № 2. С. 77–84.

140. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо розкриття інформації : Закон України від 15.01.2015 р. № 123-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 9. Ст. 229. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/123-19.

141. Про впровадження суптех (SupTech) та регтех (RegTech). *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/suptech-regtech.

142. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31–32. Ст. 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text.

143. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

144. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 р. № 275-р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-р#Text.

145. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 847-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 77. Ст. 2197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80#Text.

146. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text.

147. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text.

148. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/print.

149. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 94. Ст. 3419. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011/ed20111123#Text.

150. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 21.05.2024 р. № 3720-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024, №№ 37, 38. Ст. 238. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3720-20#Text.

151. Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 30.06.2020 р. № 259/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 55, ч. 2. Ст. 1699. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2020#Text.

152. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 12–13. Ст. 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text

153. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 2533. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text.

154. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 3–4. Ст. 10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text.

155. Проблеми розвитку страхування в Україні : наук. студентський збірник / за заг. ред. проф. В. Й. Плиси. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2025. Вип. 6. 106 с.

156. Пустовіт Ю. Ю. Аналіз поняття «адміністративно-правове забезпечення продовольчої безпеки». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. № 85, т. 3. С. 78–86.

157. Путівник для небанківських фінансових установ. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Guide-book_for_non-bank_financial_institutions.pdf?v=4.

158. Радзівіл К. С. Забезпечення фінансової безпеки України (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 188 с.

159. Рекуненко Т. О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки у галузі фінансів. *Правова позиція*. 2022. № 4 (37). С. 304–308.

160. Рекуненко Т. О. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки у галузі фінансів України: теорія та практика : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Хмельницький, 2026. 412 с.

161. Рекуненко Т. О. Концептуальні підходи до адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 5. С. 160–163.

162. Рєзнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

163. Рєзнік О. М. Сутність та структура адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Jurnalul juridic national: teorie şi practică.* 2018. № 2–2 (30). С. 69–72.

164. Рудь І. Ю. Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23 (2). С. 87–91.

165. Рябець К. А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 205 с.

166. Рябченко О. П. Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект) : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2000. 466 с.

167. Савчук О. О. Господарсько-правове регулювання діяльності небанківських кредитних установ в Україні з урахуванням питань адаптації до законодавства Європейського Союзу : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2021. 220 с.

168. Садченко М. М. Правові та організаційні засади діяльності органів внутрішніх справ у здійсненні фінансового контролю : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 260 с.

169. Собкович О. В. Досвід країн Європейського Союзу щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 02 (25). С. 871–876.

170. Собкович О. В. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні : дис. … д-ра філос. : 081. Київ, 2025. 262 с.

171. Солошкіна І. В. Зарубіжний досвід регулювання у сфері фінансових послуг та можливості його використання в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2020. Вип. 29. С. 197–205.

172. Сосновська О. О. Страхування : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с.

173. Степаненко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування

та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 263 с.

174. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

175. Стратегії розвитку фінансового сектору України. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=18.

176. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. *Президент України*. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613.

177. Страхування : навч. посіб. / Т. А. Ротова, Л. С. Руденко та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 400 с.

178. Страхування : підручник / кер. авт. кол. С. С. Осадець. 3-ге вид., перероб. і доповн. Київ : КНЕУ, 2012. 599 с.

179. Страхування. Нагляд і перевірки. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/insurance.

180. Тахтай О. В. Становлення та розвиток механізму державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 273–282.

181. Теорія та історія фінансової системи : навч. посіб. / за заг. ред. О. Ю. Клепанчук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 282 с.

182. Тимощук В. П. Процедура прийняття адміністративних актів: питання правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 214 с.

183. Тимчак М. В., Чепара І. П. Державний нагляд за діяльністю суб'єктів страхового ринку в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Економіка. 2024. Вип. 1 (63). С. 238–245.

184. Тихонова О. В. Фінансова безпека України: кримінально-правові та кримінологічні основи : монографія. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. 484 с.

185. Тичина Д. М., Собкович О. В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 43–50.

186. Тищенко Д. О. Державне регулювання страхової діяльності в Україні : дис. … канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2021. 252 с.

187. Ткаля О. Загальнотеоретичне розуміння адміністративно-правового впливу. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 157–163.

188. Ткаченко Н., Кириленко С. Страхові компанії як продуценти інвестиційних фінансових послуг. *Світ фінансів*. 2023. № 2 (75). С. 31–44.

189. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с.

190. Три тренди в страхуванні: штучний інтелект, цифровізація та агентські продажі. *Insurance TOP.* 2024. № 1 (97). С. 6–7.

191. Трусова Н. В. Консолідована модель управління фінансами страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1262/1271.

192. Устименко Є. В. Систематизація заходів адміністративного припинення. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 160–163.

193. Федорюк Л. В. Моделі правового регулювання сфери державного страхування порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 12. С. 286–289.

194. Федорюк Л. В. Правове регулювання сфери державного страхування в Україні : дис. … д-ра філос. : 081. Київ, 2025. 256 с.

195. Фурман В. М. Страхування та його роль в соціально-економічних процесах. *Фінанси України*. 2005. № 8. С. 145–149.

196. Харченко П. Г. Адміністративно-правові заходи забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції в діяльності органів Антимонопольного комітету України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 203 с.

197. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15.

198. Чаплигін К. М. Державне антикризове регулювання небанківських фінансових інститутів в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 5. С. 54–58.

199. Чеберяко О. В., Лобода А. Б. Економічна сутність та призначення фінансових посередників в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* Серія : Економіка. 2014. № 1 (154). С. 33–39.

200. Череп А. В., Кішко Ю. П. Перспективи розвитку страхового ринку України в умовах євроінтеграційних процесів. *Держава та регіони*. Серія : Економіка та підприємництво. 2024. № 2 (132). С. 78–83.

201. Чернєй В. В. Історико-правові засади становлення та розвитку інституту небанківських фінансових установ в Україні. *Митна справа*. 2013. № 4, ч. 2, кн. 1. С. 101–107.

202. Чернєй В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 456 с.

203. Чернєй В. В. Правове та організаційне забезпечення протидії злочинам у сфері державних фінансів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2014. № 2. С. 3–12.

204. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 255 с.

205. Шамрай І. А. Правові основи створення фінансових установ в Україні та ліцензування їх операцій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 220 с.

206. Шеваріхін А. О. Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2003. 198 с.

207. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання) : монографія. Харків : Основа, 2003. 208 с.

208. Шестак Л. В., Шкарупа В. К. Поняття та юридичний зміст ліцензування. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. № 2 (24). С. 130–134.

209. Шмігельська Н. О. Адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 173 с.

210. Insurance Fraud in Canada: The Good, The Bad, and The Ugly. *Gluckstein Lawyers Logo*. April 29, 2022. URL: https://www.gluckstein.com/publication/insurance-fraud-in-canada-the-good-the-bad-and-the-ugly.

211. Ormerod T. C., Ball L. J., Morley N. J. Informing the development of a fraud prevention toolset through a situated analysis of fraud investigation expertise. *Behaviour and Information Technology*. 2022. № 31 (4). P. 371–381.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Т.в.о. першого проректора ДонДУВС
доктор юридичних наук, доцент
_____ **Ганна БУГА**
«02» 06 2026 р.

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження «Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні» в освітню діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ

1. Комісія у складі:
Голова комісії: Наталя ПАСІЧНИК – заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організація наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор
Члени комісії:
1. Ольга ГАПОНЮК начальник відділу забезпечення якості освіти Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент
2. Ольга ЛИТВИНЕНКО, гарант освітньо-професійної програми «Право (Поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право, галузь знань D Бізнес, адміністрування та право кваліфікація: Бакалавр права, професійна кваліфікація Слідчий (поліція), доктор юридичних наук, доцент
3. Ольга МЕРДОВА, гарант освітньо-професійної програми правоохоронна діяльність (поліцейські), Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, за спеціальністю К9 Правоохоронна діяльність, галузі знань К Безпека та оборона кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук, професор

2. Комісія встановила:
Результати наукового (дисертаційного) дослідження Петренка Віталія Олександровича на тему «Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні» поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ у процесі викладання дисциплін: ОК 17 «Адміністративне право», освітньо-професійної програми «Право (Поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право галузь знань D Бізнес, адміністрування та право кваліфікація: Бакалавр права професійна кваліфікація Слідчий (поліція) та ОК 10 «Адміністративне право», освітньо-професійної програми правоохоронна діяльність

(поліцейські) Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю К9 Правоохоронна діяльність галузі знань К Безпека та оборона кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності,і, а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із цих дисциплін. Зокрема в частині:

– систематизації правопорушень у сфері страхування за об'єктами адміністративно-правової охорони, зокрема виокремлено: порушення законодавства у сфері соціального та пенсійного страхування (ст. 165-1, 165-4, 165-5 КУпАП); перешкоджання діяльності органів контролю (ст. 188-23 КУпАП); порушення обов'язку щодо наявності страхування під час керування транспортним засобом (ст. 126 КУпАП); порушення порядку надання фінансових послуг страховими компаніями (ст. 163-5 КУпАП), що дозволило розглядати страхові делікти як різнорівневі посягання на фінансову дисципліну, контрольну діяльність держави, права споживачів і стабільність небанківського фінансового сектору;

– класифікації учасників ринку страхування відповідно до їх функціональної належності до сфери страхування, а саме: 1) надавач страхових та перестрахових послуг: а) основні – страховик, страховик-перезидент, філія страховика-нерезидента, перестраховик, страхова група, страхова холдингова компанія; забезпечуючи – головний внутрішній аудитор, головний комплаєнс-менеджер, головний ризик-менеджер, відповідальний актуарій, керівники та працівники з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів, страховий агент, страховий брокер, страховий посередник, субагент, перестраховий брокер; 2) отримувач страхових послуг – страхувальник, вигодонабувач, застрахована особа, клієнт, споживач; 3) суб'єкт державного регулювання та нагляду – НБУ;

– запропонованої системи контролю за сферою страхування з розподілом за суб'єктом здійснення на державний, внутрішній, аудиторський, громадський і судовий; часом – попередній, поточний і наступний; змістом – фінансовий, пруденційний, організаційний, правовий, інформаційний, споживчий і технологічний; нагляду за сферою страхування, що охоплює: пруденційний нагляд, який реалізується у формах безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок; нагляд за ринковою поведінкою страховиків і страхових посередників; нагляд на консолідованій основі.

Голова комісії:
_____ Наталя ПАСІЧНИК

Члени комісії:
_____ Ольга ГАПОНЮК
_____ Ольга ЛИТВИНЕНКО
_____ Ольга МЕРДОВА

ЗАРЕЄСТРОВАНО
в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність
Донецького державного університету внутрішніх справ
«02» 06 2026 р.
Науковий співробітник ВОНР
_____ Н. Пасічник
(підпис, прізвище)

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Т.в.о першого проректора ДонДУВС
доктор юридичних наук, доцент
_____ **Ганна БУГА**
«04» 06 2026 р.

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні» в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ

1. Комісія у складі:
   Голова комісії: Наталя ПАСІЧНИК заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор
   Члени комісії: 1. Тетяна ПОНОМАРЬОВА завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інститут права та соціального менеджменту Донецького університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший дослідних
   2. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач відділення аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
   3. Андрій ЧЕРВІНЧУК, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад навчально-наукового інститут права та соціального менеджменту Донецького університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідних
2. Комісія встановила:

Результати наукового дослідження Петренка Віталія Олександровича на тему «Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки сфери страхування в Україні» поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток наук адміністративного права.

У науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ використовуються положення щодо:

– наукового бачення безпекових функцій сфери страхування: запобіжної – недопущення або мінімізація страхових ризиків і пов'язаних із ними правопорушень; відновлювальної – компенсація втрат страхувальників у разі настання страхового випадку; зберігальної – використання страхових платежів як засобу фінансового нагромадження; контрольної – цільове акумулювання страхових платежів у страхових фондах та їх використання лише у визначених випадках уповноваженими суб'єктами; інвестиційної – розміщення страховиками тимчасово вільних коштів страхових фондів у цінні папери, банківські депозити та інші дозволені фінансові інструменти;

– наукового розуміння реєстрації (забезпечує офіційну ідентифікацію легітимних учасників ринку, відкритість інформації та передумови державного нагляду) та ліцензування (виконує функцію вхідного контролю, мінімізує ризик допуску до страхової діяльності фінансово неспроможних, непрозорих або недобросовісних суб'єктів та включає: видачу ліцензії або відмову в її видачі; постліцензійний контроль за додержанням страховиком ліцензійних умов, платоспроможністю, технічними резервами, прийнятними активами, ринковою поведінкою та здатністю виконувати зобов'язання за договорами страхування, з урахуванням умов воєнного стану) як взаємопов'язаних методів адміністративно-правового забезпечення безпеки страхового ринку;

– наукового обґрунтування нормативно-правового врегулювання страхування воєнних ризиків у пріоритетних галузях, зокрема будівництві, енергетиці, критичній інфраструктурі та аграрному секторі, що сприятиме державній підтримці, залученню міжнародних партнерів і зменшенню неправомірних практик на ринку критичного страхування.

Голова комісії:
_____ Наталя ПАСІЧНИК

Члени комісії:
_____ Тетяна ПОНОМАРЬОВА
_____ Юлія ДАНИЛЕВСЬКА
_____ Андрій ЧЕРВІНЧУК

ЗАРЕЄСТРОВАНО
в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність
Донецького державного університету внутрішніх справ
«02» 06 2026 р.
Науковий співробітник ВОНР
_____ Н. Пасічник
(підпис, прізвище)

Додаток Б

ЗВЕДЕНІ ДАНІ
опитування 53 працівників НБУ, 65 працівників Держфінмоніторингу та 198 представників страхових компаній щодо адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні

Питання та варіанти відповідей	НБУ (53)	Держфінмоніторинг (65)	страхові компанії (198)
1. Як Ви оцінюєте сучасний стан адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні?			
а) належний і достатній	17%	14%	19%
б) загалом задовільний, але потребує удосконалення	51%	49%	46%
в) недостатній через наявність регуляторних і практичних прогалин	28%	31%	29%
г) важко відповісти	4%	6%	6%
2. Які загрози найбільше впливають на безпеку сфери страхування в умовах воєнного стану? (можна обрати кілька варіантів)			
а) зниження платоспроможності страховиків	72%	65%	68%
б) зростання кількості страхових випадків і майнових втрат	58%	54%	76%
в) недобросовісна ринкова поведінка окремих учасників ринку	47%	52%	43%
г) використання страхових операцій у схемах легалізації доходів	39%	71%	28%
ґ) кіберризики та порушення захисту інформації	55%	49%	41%
д) недостатній рівень довіри споживачів до страхового ринку	44%	37%	59%

3. Які функції страхування мають найбільше значення для безпеки страхового ринку? (можна обрати кілька варіантів)			
а) запобіжна	61%	53%	66%
б) відновлювальна	64%	58%	73%
в) контрольна	57%	62%	46%
г) інвестиційна	49%	41%	54%
ґ) зберігальна	35%	32%	48%
4. Наскільки ефективною є чинна модель регулювання сфери страхування Національним банком України?			
а) ефективна	43%	31%	36%
б) частково ефективна	49%	55%	51%
в) недостатньо ефективна	6%	11%	10%
г) важко відповісти	2%	3%	3%
5. Які елементи адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки сфери страхування є найбільш важливими? (можна обрати кілька варіантів)			
а) реєстрація та авторизація учасників ринку	63%	52%	57%
б) ліцензування страхової діяльності	68%	55%	64%
в) контроль і нагляд НБУ	79%	66%	72%
г) адміністративно-попереджувальні заходи	51%	58%	49%
ґ) заходи адміністративного припинення порушень	46%	61%	44%
д) цифровий моніторинг і ризик-орієнтований аналіз	57%	64%	52%
6. Які адміністративні процедури найбільше впливають на недопущення недобросовісних суб'єктів до страхового ринку? (можна обрати кілька варіантів)			

а) перевірка структури власності	74%	62%	67%
б) оцінка ділової репутації керівників і власників істотної участі	69%	57%	61%
в) перевірка джерел походження коштів	58%	78%	49%
г) аналіз бізнес-плану та системи управління	64%	51%	55%
ґ) ліцензійний контроль після отримання права на діяльність	62%	59%	58%
7. Які види контролю у сфері страхування є найбільш значущими? (можна обрати кілька варіантів)			
а) державний контроль	81%	69%	72%
б) внутрішній контроль страховика	64%	54%	79%
в) аудиторський контроль	43%	38%	57%
г) громадський контроль через звернення споживачів	36%	34%	42%
ґ) судовий контроль	29%	31%	27%
8. Які напрями нагляду НБУ у сфері страхування потребують першочергового посилення? (можна обрати кілька варіантів)			
а) пруденційний нагляд	76%	61%	69%
б) нагляд за ринковою поведінкою	58%	54%	63%
в) нагляд на консолідованій основі	51%	47%	44%
г) безвиїзний аналіз звітності	55%	49%	52%
ґ) інспекційні перевірки	62%	58%	49%
9. Які показники є ключовими для оцінки платоспроможності та фінансової стійкості страховика? (можна обрати кілька варіантів)			
а) достатність капіталу	82%	69%	78%
б) якість і ліквідність прийнятних активів	76%	63%	71%
в) обґрунтованість технічних резервів	79%	66%	74%

г) збалансованість страхового портфеля	58%	47%	67%
ґ) залежність від перестраховиків	49%	42%	56%
д) рівень скарг споживачів	36%	33%	44%
10. Які порушення у сфері страхування, на Вашу думку, трапляються найчастіше? (можна обрати кілька варіантів)			
а) порушення порядку надання фінансових послуг	47%	43%	51%
б) неналежне інформування споживачів про умови страхування	52%	38%	68%
в) порушення строків або порядку страхових виплат	41%	31%	63%
г) недостовірна або неповна звітність	56%	49%	37%
ґ) порушення вимог фінансового моніторингу	34%	76%	24%
д) діяльність посередників без належного контролю	44%	41%	58%
11. Які адміністративні правопорушення мають найбільше значення для характеристики безпеки сфери страхування? (можна обрати кілька варіантів)			
а) керування транспортним засобом без належного страхування (ст. 126 КУпАП)	38%	31%	49%
б) порушення порядку надання фінансових послуг (ст. 163-5 КУпАП)	67%	59%	61%
в) порушення законодавства у сфері соціального страхування (ст. 165-1 КУпАП)	42%	37%	34%
г) порушення законодавства про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування (ст. 165-4 КУпАП)	31%	28%	26%

ґ) порушення законодавства про недержавне пенсійне забезпечення (ст. 165-5 КУпАП)	35%	33%	29%
д) перешкоджання діяльності органів контролю (ст. 188-23 КУпАП)	58%	64%	41%
12. Які адміністративно-попереджувальні заходи є найбільш доцільними для запобігання порушенням у сфері страхування? (можна обрати кілька варіантів)			
а) офіційні застереження та письмові вимоги регулятора	61%	58%	53%
б) ризик-орієнтований моніторинг діяльності страховиків	79%	69%	72%
в) підвищення вимог до прозорості структури власності	66%	62%	57%
г) регулярне розкриття інформації для споживачів	49%	42%	68%
ґ) підвищення професійної підготовки працівників страхового ринку	42%	36%	64%
д) превентивний фінансовий моніторинг ризикових операцій	53%	81%	39%
13. Які заходи адміністративного припинення порушень у сфері страхування є найбільш ефективними? (можна обрати кілька варіантів)			
а) обмеження або зупинення окремих операцій страховика	64%	58%	52%
б) тимчасова заборона укладення нових договорів	57%	51%	47%
в) застосування заходів впливу НБУ	76%	63%	59%
г) відкликання ліцензії	49%	54%	38%
ґ) виключення з відповідних реєстрів	43%	46%	35%
д) віднесення страховика до категорії неплатоспроможних	52%	48%	41%

14. Які напрями взаємодії НБУ, Держфінмоніторингу та правоохоронних органів є найбільш актуальними? (можна обрати кілька варіантів)			
а) обмін інформацією про ризикові страхові операції	71%	86%	49%
б) спільне виявлення схем легалізації доходів через страхові продукти	58%	88%	37%
в) передача матеріалів про ознаки правопорушень компетентним органам	64%	72%	42%
г) узгодження критеріїв ризиковості учасників страхового ринку	69%	76%	53%
ґ) проведення спільних навчань і методичних заходів	45%	51%	61%
15. Наскільки важливим є впровадження цифрових інструментів SupTech і RegTech для безпеки сфери страхування?			
а) дуже важливим	62%	57%	49%
б) важливим, але за умови належного правового регулювання	34%	38%	43%
в) другорядним	2%	3%	5%
г) важко відповісти	2%	2%	3%
16. Які напрями цифровізації нагляду за страховим ринком є найбільш перспективними? (можна обрати кілька варіантів)			
а) автоматизований аналіз звітності страховиків	78%	66%	61%
б) раннє виявлення аномалій у фінансових показниках	72%	71%	58%
в) аналіз скарг споживачів і ринкової поведінки	56%	47%	64%
г) перевірка зв’язків між учасниками страхових груп	61%	59%	42%

г) використання штучного інтелекту та BigData	49%	54%	46%
д) інтеграція з AML/CFT-платформами	42%	83%	31%
17. Які елементи внутрішнього контролю страховика потребують найбільшої уваги? (можна обрати кілька варіантів)			
а) управління ризиками	76%	64%	81%
б) комплаєнс	69%	72%	66%
в) внутрішній аудит	58%	52%	63%
г) актуарна функція	51%	39%	74%
ґ) контроль за страховими посередниками	47%	44%	68%
д) захист інформації та кібербезпека	55%	57%	49%
18. Чи потребує Україна окремого стратегічного документа щодо розвитку безпеки страхового ринку до 2035 року?			
а) так, такий документ необхідний	74%	66%	71%
б) так, але лише як частина загальної стратегії фінансового сектору	21%	26%	22%
в) ні, чинного регулювання достатньо	3%	5%	4%
г) важко відповісти	2%	3%	3%
19. Які зміни до законодавства у сфері страхування є найбільш необхідними? (можна обрати кілька варіантів)			
а) удосконалення процедур раннього втручання	64%	58%	52%
б) деталізація підстав застосування заходів впливу	59%	55%	48%
в) посилення вимог до прозорості власності та капіталу	72%	69%	61%
г) нормативне врегулювання страхування воєнних ризиків	61%	47%	83%

ґ) удосконалення відповідальності за порушення у сфері страхування	53%	62%	46%
д) уточнення порядку захисту прав споживачів страхових послуг	49%	41%	72%
20. Які напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування є пріоритетними? (можна обрати кілька варіантів)			
а) посилення ризик-орієнтованого нагляду НБУ	82%	69%	74%
б) розвиток цифрового моніторингу та аналітики даних	71%	76%	62%
в) підвищення платоспроможності та фінансової стійкості страховиків	78%	64%	81%
г) удосконалення взаємодії НБУ, Держфінмоніторингу та правоохоронних органів	62%	84%	49%
ґ) захист прав споживачів страхових послуг	59%	51%	79%
д) запобігання страховому шахрайству та іншим правопорушенням	66%	72%	68%
е) розвиток страхування воєнних ризиків	54%	43%	77%

Примітка. У питаннях, які передбачають можливість вибору кількох варіантів відповідей, сумарні показники можуть перевищувати 100%.

Додаток В

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Петренко В.О. Генеза правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Європейські перспективи*. 2018. №3. С. 258–262.URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2018-3/EP_2018_3.pdf
2. Петренко В.О. Страхування як об’єкт адміністративно-правового забезпечення безпеки. *Наше право*. 2019. № 1. С. 244–249. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2019-1/NP-2019-1.pdf
3. Петренко В.О. Реєстрація та ліцензування як методи адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 249–254. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2020-1/EP-2020-1-42.pdf
4. Петренко В.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування в Україні. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 260–265. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2020-1/Pravo-ua-2020-1.pdf
5. Петренко В.О. Адміністративно-правові засади контролю і нагляду за безпекою сфери страхування. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 8 (76). С. 121–126.DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.8.19
6. Петренко В.О. Особливості правового забезпечення безпеки сфери страхування в умовах збройного конфлікту. *Гуманітарні аспекти цифрового суспільства* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8 груд. 2022 р.). С. 191–195.
7. Петренко В.О. Концептуальні засади державно-правового регулювання сфери страхування в Україні. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв’язку та шляхи розвитку* : тези доп. ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2024 р.). С. 393–395.
8. Петренко В.О. Контроль у механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки сфери страхування. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. Х міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 черв. 2026 р.). С. 23–25.